

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ivana Bratož

»Donne di servizio«: Plačano družinsko delo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ivana Bratož

Mentorica: doc. dr. Zdenka Šadl

»Donne di servizio«: Plačano družinsko delo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

HVALA, beseda mala,
a hkrati velika, da gore premika.
Ruši bregove, zida mostove,
sesuva nadutost, rojeva hvaležnost,
klesti prevzetnost, gradi prijaznost.
Premalokrat izrečena,
premnogokrat pozabljena,
namerno zamolčana, preprosta, a
velika beseda mala – HVALA.
(I. Semenič)

Rada bi se zahvalila predvsem mentorici, doc. dr. Zdenki Šadl, ki me je vodila in spodbujala pri pisanju diplomskega dela. Hvala tudi vsem mojim – staršem ter bratu in njegovi družini za to, da mi vedno stojijo ob strani.

Seveda pa moje diplomske naloge ne bi bilo brez »donn« - žensk, ki so si vzele čas, bile z mano pripravljene deliti svoje izkušnje o delu, svoje občutke in mnenja ter mi zaupati marsikatero osebno zgodbo. Prav zaradi njihovih pristnih izpovedi sem tako neizmerno uživala pri svojem raziskovalnem delu.

»Donne di servizio«: Plačano družinsko delo

V diplomskem delu so me zanimala sociološke razsežnosti plačanega družinskega dela, ki ga Primorke opravljajo v bližnjih italijanskih krajih. Zanje se je skozi dolgoletno tradicijo dnevnih delovnih migracij čez mejo uveljavil izraz »donne di servizio«. Zanimali so me motivi »prodajanja« storitev čez mejo ter njihova percepcija plačanega gospodinjskega dela. Pri raziskovanju so me med drugim vodila tudi vprašanja o sami naravi dela (gospodinjska opravila in emocionalno delo), ki ga opravljajo, zadovoljstvu z delom, delovnih pogojih ter odnosih z delodajalci (oz. delodajalkami). Njihova oblika dela sodi v področje sive ekonomije (»delo na črno«). Zanimal me je pomen socialnih omrežij pri iskanju dela. Želela sem dobiti vpogled v plačano gospodinjsko delo Primork v Italiji in ga primerjati z enakim delom pripadnic ostalih narodov v Italiji. Hkrati sem želela primerjati značilnosti dela »donn« s plačanimi gospodinjskimi pomočnicami v Sloveniji. V raziskavo sem vključila enajst intervjuvank iz Vipavske doline, z Goriške in s Krasa ter iz analiz njihovih pripovedi izluščila temeljne značilnosti plačanega gospodinjskega dela v Italiji.

Ključne besede: »donne di servizio«, plačano gospodinjsko delo, »delo na črno«, Primorska, Italija.

“Donne di servizio”: Payed domestic work

In this thesis I am discussing sociological dimensions of payed domestic work of Slovenian women (from Primorska region) in nearby Italian places. Through long tradition of every day labour migrations those women became known and named as »donne di servizio«. I was interested in motives of »selling« of their services under the border and also their perception of payed domestic work. In my research i was guided by questions like what is the nature of his work (domestic and emotional work), how are they satisfied with work, labour conditions and relationship with their employers. Their work belongs in the area of »gray economy«. I establish the importance of social networks for searching of work. I wanted to get an insight to the phenomenon of payed domestic work of women from Primorska in Italija and compare it with the same type of work in Italija that is performed by members of other states. Moreover I wanted to compare features of work of »donne di servizio« with payed domestic labour in Slovenia. In my research I included eleven interviewee from Vipava's Valley, Goriška and Kras region. By analyzing their narratives I established fundamental features of payed domestic labour in Italija.

Key words: »donne di servizio«, payed domestic labour, »grey economy«, Primorska, Italija.

KAZALO

1 UVOD	8
2 TEORETIČNA OPREDELITEV GOSPODINJSKEGA IN DRUŽINSKEGA DELA	11
2.1 FORMALNO IN NEFORMALNO DELO	11
2.2 GOSPODINJSKO IN DRUŽINSKO DELO	12
2.2.1 Emocionalno delo	13
2.3 ZNAČILNOSTI GOSPODINJSKEGA IN DRUŽINSKEGA DELA	14
2.3.1 Konflikt družinskih in poklicnih vlog	16
2.3.2 Fenomen »dveh sfer« in spolna delitev dela: »javni moški« nasproti »zasebne ženske«	18
2.4 TEORETIČNI OKVIRI INTEGRACIJE PLAČANEGA DELA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA	19
2.4.1 Simbolni interakcionizem	19
2.4.2 Sistemska teorija	20
2.4.3 Perspektiva življenjskega poteka	20
2.4.4 Teorija socialne (iz)menjave	20
3 PLAČANO GOSPODINJSKO OZ. DRUŽINSKO DELO	22
3.1 NEFORMALNA SFERA PLAČANEGA GOSPODINJSKEGA OZ. DRUŽINSKEGA DELA	22
3.2 ZNAČILNOSTI SODOBNEGA NEFORMALNEGA PLAČANEGA GOSPODINJSKEGA OZ. DRUŽINSKEGA DELA	23
3.2.1 Zasebna narava zaposlitvenih odnosov plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela	23
3.2.2 Razlogi za porast najema plačane gospodinjske/družinske pomoči v sodobnem, razvitem svetu	24
3.2.3 »Uporabnice« nasproti »ponudnice« plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela	25
3.2.4 Razvrščanje sodobnih neformalnih gospodinjskih oz. družinskih delavk	27
3.2.5 Temeljni učinki in problemi plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela	28
3.2.6 Plačano gospodinjsko delo v Italiji	29
4 PLAČANO GOSPODINJSKO DELO V SLOVENIJI	32
4.1 RAZREDNE (IN ETNIČNE) RAZLIKE	34
5 DELO PRIMORSKIH GOSPODINJSKIH OZ. DRUŽINSKIH POMOČNIC NA TUJEM (ITALIJANSKEM) DOMU	37
5.1 POSLEDICE INDUSTRIALIZACIJE IN TRANZICIJSKO OBDOBJE	38
5.2 DRUŽINSKO DELO KOT LEGALNO / ILEGALNO DELO V ITALIJI	39
5.3 MOTIVI DELOVNE MIGRACIJE PRIMORK NA ITALIJANSKO STRAN: NEKOČ IN DANES	40
5.4 MEJA, KI ZAZNAMUJE GORIŠKO STVARNOST	41
5.4.1 Delitev Goriške po 2. svetovni vojni in njene posledice: začetki ekonomskega sodelovanja med italijanskim in slovenskim delom Goriške	42
5.4.2 Goriški in Tržaški sporazum	42
5.5 ZGODOVINA »ŽENSKEGA« PRESTOPANJA NACIONALNIH MEJA Z NAMENOM ISKANJA DELA	43
5.5.1 Začetek uhajanja gospodinjskih pomočnic iz nacionalnega telesa v tuje nacionalno okolje	43
5.5.2 Gospodarski učinek prestopanja meja kot pot k ženski emancipaciji	45

5.5.3 Čast naroda in ženske svetinje.....	45
5.5.4 Zavod svetega Nikolaja: slovensko zavetišče za brezposelne služkinje	47
5.6 O »PRIDOBITNIH ŽENSKAH« IN NEVIDNI ŽENSKI DELOVNI SILI.....	48
5.6.1 Delo »donna« od konca 2. svetovne vojne do konca 70-ih let 20. stoletja	49
5.6.2 Obdobje po letu 1980	49
5.6.3 Desetdnevna vojna v Sloveniji: pet minut slave za primorske gospodinjske pomočnice.....	50
5.7 OD DELA ZA STALNO DO DNEVNIH MIGRACIJ.....	51
5.8 GOSPODINJSKE POMOČNICE V OBMOČJU SIVE EKONOMIJE	52
5.9 KATARZIČNA MOČ AVTONOMNEGA DELA ČEZ MEJO.....	52
5.10 GOSPODINJSKE POMOČNICE KOT POSREDNICE NOVIH KULTURNIH IN SOCIALNIH VZORCEV.....	53
5.11 ODNOS PRIMORSKIH GOSPODINJSKIH DELAVK DO ITALIJANSKIH DELODAJALK.....	54
5.12 PROBLEMATIKA SLUŽKINJ V »TRŽAŠKI SLOVENKI« – PRVEM ŽENSKEM ČASOPISU NA SLOVENSKEM	55
6 EMPIRIČNI DEL.....	57
6.1 METODOLOGIJA	57
6.2 HIPOTEZE.....	58
6.3 IZBIRA VZORCA	59
6.3.1 Splošni podatki	60
6.4 ANALIZA INTERVJUJEV	63
6.4.1 Delo čez mejo kot nova priložnost	63
6.4.2 Pomen socialnega omrežja pri iskanju »službe«	64
6.4.3 Kolektivni duh: gospodinjske pomočnice kot »sodelavke«	65
6.4.4 Delovni čas	67
6.4.5 Splošen odnos do Italijank in njihovih družin.....	68
6.4.6 Gospodinjska opravila.....	70
6.4.7 Emocionalno delo: varuške, »negovalke« in »družabnice«	72
6.4.8 Nadzor nad delom v primerjavi z občutkom svobode pri delu	76
6.4.9 Zadovoljstvo z delom	78
6.4.10 Odnos delodajalka - delavka: »donna« kot »socialni ventil«, zaupnica in »nov družinski član«	78
6.4.11 Delo »na črno«	83
6.4.12 Pogoji dela: potni stroški, malica, dopust, bolniška in nagrade	85
6.4.13 Plačano gospodinjsko delo: Slovenija v primerjavi z Italijo.....	88
6.4.14 Plačano družinsko delo v Italiji kot »žensko delo« in kot »osvoboditev spon« enakega dela v lastnih družinah.....	90
6.4.15 Nacionalnost kot prednost – »slovenstvo« kot sinonim za poštenost in delavnost ter zaupanje kot temeljni predpogoj za najem plačane gospodinjske/družinske pomoči	92
7 SKLEP	95
8 LITERATURA	100
9 PRILOGE	105
PRILOGA A: VPRAŠALNIK	105
PRILOGA B: Intervju DONNA 1	107
PRILOGA C: Intervju DONNA 2	114
PRILOGA D: Intervju DONNA 3.....	120
PRILOGA E: Intervju DONNA 4	127
PRILOGA F: Intervju DONNA 5	132
PRILOGA G: Intervju DONNA 6.....	135

PRILOGA H: Intervju DONNA 7	140
PRILOGA I: Intervju DONNA 8	143
PRILOGA J: Intervju DONNA 9	147
PRILOGA K: Intervju DONNA 10	152
PRILOGA L: Intervju DONNA 11	156

1 UVOD

Namen mojega diplomskega dela je raziskati in sociološko analizirati plačano družinsko delo, ki ga Slovenke oz. Primorke izvajajo v obmejnem pasu z Italijo (Trst in Gorica). Tema je aktualna, saj je v razvitem svetu opazen porast ponudbe in povpraševanja po plačanem družinskem delu (varovanje otrok, likanje, čiščenje stanovanja, itd.). Tema je tudi sociološko relevantna, saj obravnava (dvojno) zaposlenost žensk ter problematiko delitve dela v zasebnem gospodinjstvu. Dotakne se asimetrije statusov, dela »na črno«, potencialnega izkoriščanje delavk in drugih socioloških tem in vprašanj.

Prav gotovo je eden od razlogov za izbiro te teme tudi moje »primorsko poreklo«, oz. kraj, v katerem živim. Zanimajo me motivi in razlogi, ki primorske ženske usmerjajo k iskanju dela v Italiji. Moje raziskovalno vprašanje se nanaša na položaj primorskih žensk, ki delo iščejo v obmejnih italijanskih krajih: njihov status, motivi, ki jih »silijo« v takšno obliko dela ter njihova percepcija gospodinjskega in družinskega dela. Po drugi strani me zanimajo razlogi privlačnosti Italije za slovensko delovno silo (bližina meje in italijanska tradicija, ki pripisuje družini velik pomen, italijanska kultura, vzorci zaposlovanja itd.).

V prvem delu diplomskega dela bom navedla definicije gospodinjskega in družinskega dela, ki jih je kot prevladujoče vzpostavila in uveljavila moderna kapitalistična družba. Percepcija domačega dela kot ne-dela vodi v nevidnost dvojne obremenjenosti sodobnih žensk, ki opravljajo plačano produktivno delo v javni sferi in neplačano reproduktivno delo v zasebni sferi. Pozornost javnosti, politike in celo feministične kritike je usmerjena predvsem na udejstvovanje žensk v sferi plačanega dela, bolj obrobno pa je problematiziranje obremenjenosti žensk z reproduktivnim delom.

V drugem delu se bom usmerila na obravnavo plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela. V neformalni sferi plačanega domačega dela se danes povsod po svetu zaposlujejo predvsem (ilegalne) priseljenke, starejše ženske, dolgotrajno brezposelne ženske, vse več pa tudi mlade ženske kot iskalke prve zaposlitve in delavke, ki jim osebni dohodek iz rednega delovnega razmerja ne zadostuje za preživetje. Tako imamo po eni strani zgodbe žensk, ki jih dvojna obremenjenost s produktivnim in reproduktivnim delom usmerja k delni alokaciji reproduktivnega dela na črnem trgu plačanega domačega dela. Po drugi strani pa imamo

zgodbe žensk, ki v situaciji take ali drugačne eksistenčne stiske poleg svojega (slabo) plačanega dela zunaj doma in domačega dela v lastnih gospodinjstvih, opravljajo tudi gospodinjstva/družinska opravila znotraj zasebnega gospodinjstva tujih ljudi – to delo je sicer plačano, vendar se pogosto odvija v povsem nedefiniranih pogojih dela, brez pravic in dolžnosti, ki izhajajo iz delovnega razmerja. Zanimala me bodo opravila, naloge in značilnosti obeh vrst del: gospodinjstvskega in družinskega dela. Zato bom tudi uporabljala oba koncepta. S pojmom gospodinjstva opravila mislim predvsem na čiščenje, likanje, pranje, kuhanje itd. Ko bom govorila o družinskem delu, pa mislim predvsem na varstvo otrok, nego in oskrbovanje ostarelih članov družine ter druženje (opravila, ki jih bom v teoretičnem delu opredelila kot emocionalno delo).

V nadaljevanju diplomskega dela obravnavam značilnosti in razmere gospodinjstvskega dela v različnih delih sveta – zanimajo me tako skupne lastnosti kot tudi razlike (pri tem se osredinjam na ZDA, Evropo in Slovenijo). Zanima me, kdo so »odjemalci« in kdo »ponudniki« plačanega gospodinjstvskega dela. Obravnavam problematičnost tega dela, saj se pogosto izvaja »na črno«, njegov davek pa je izkoriščanje delavk. Po drugi strani pa tudi delavke same »kršijo« družbena pravila, oz. zakone, saj gre za ilegalno delo (delavke niso niti zavarovane niti jim ne teče delovna doba).

V zadnjem delu teoretičnega sklopa se bom usmerila na plačano gospodinjstvo/družinsko delo Primorsk v Italiji. Raziskujem tudi vzroke različne percepcije družinskega dela v Sloveniji in sosednji Italiji (zakaj je isto delo nekje necenjeno, obravnavano kot ne-delovno, drugod pa je sprejeto kot povsem običajno delo brez negativnih prizvokov). Tu se neizogibno dotaknem tudi pojma »meje« in zgodovinskega razvoja odhajanja primorskih žensk na delo v bližnje italijanske kraje.

Zadnji element diplomskega dela je moje empirično poizvedovanje. Na podlagi analize vsebine sem izdelala vprašalnik, ki sem ga uporabila kot osnovo kvalitativnih intervjujev z ženskami, ki opravljajo gospodinjstvo za plačilo v Italiji. Poglobljene intervjuje sem analizirala in na podlagi nekaj skupnih vzorcev oblikovala sklep. Primorsko besedišče in specifični narečni izrazi bi gotovo lahko otežili analizo, saj se pomen določenih narečnih besed ob prevodu lahko izgubi. Ker sem tudi sama poznavalka primorskega narečja, je bila to gotovo prednost pri ohranjanju bistva izrečenega. Prav zato sem se tudi v samem naslovu

diplomskega dela odločila ohraniti italijanski, oz. lokalni izraz »donne di servizio«¹, ki se nanaša na primorske ženske, ki svojo delovno silo »prodajajo« v bližnjih italijanskih krajih. Za plačano gospodinjsko in družinsko delo v Italiji oz. za t.i. »donne«, bom uporabljala koncept gospodinjske pomočnice. Ker »donne« opravljajo tako gospodinsjka opravila kot tudi družinska opravila (kot sem navedla zgoraj), bom v posameznih točkah analize sproti opredelila in pojasnila na katere delovne naloge se določene trditve nanašajo.

¹ »Donna v italijanščini pomeni »ženska«, tudi gospa, »servicio« pa v italijanskem jeziku pomeni storitev. »Donna di servizio« je bil v preteklosti zelo uveljavljen lokalni izraz za Primorke, ki so odhajale »služiti« v Italijo (izraz je značilen predvsem za Goriško, Kras ter slovensko Istro). Danes je uporaba te besede nekoliko zamrla. Izraz pa nedvomno nakazuje, kako so te ženske dojete v očeh družbe, v kateri živijo – družinska delavka kot »gospa« in ne kot »služkinja« v slabšalnem pomenu besede.

2 TEORETIČNA OPREDELITEV GOSPODINJSKEGA IN DRUŽINSKEGA DELA

V svojem diplomskem delu se lotevam teme, ki tako v sociologiji kot tudi širše v družboslovju in humanistiki v Sloveniji ni pogosto obravnavana: na plačano reproduktivno delo. (Hrženjak 2007, 235). Znotraj tega pojma bom posebej izpostavila gospodinjsko delo, varstvo otrok, oz. družinsko delo. Tema je danes spet na presečišču pomembnih in aktualnih družbenih tem, kot so na primer: brezposelnost, neformalno delo, odnosi med družino in državo, staranje prebivalstva in delovne migracije. Plačano reproduktivno delo izraža tudi velika nasprotja v evropski identiteti, saj praksa kaže na omejen dostop neformalnih gospodinjskih delavk do delavskih pravic, na kršitev njihovih človekovih pravic in na ambivalenco do demokratičnega načela enakosti med ljudmi. (Hrženjak 2007, 236).

V sodobnem kapitalističnem sistemu je reproduktivno delo opredeljeno kot nedelo, kot žensko delo, ki ga ženske opravljajo iz ljubezni; kot neplačano delo. Sodobne plačane gospodinjske delavke za plačilo opravljajo delo, za katerega družba pričakuje, da ga ženska kot žena in mati opravlja zastonj, iz ljubezni. Plačano reproduktivno delo ima v družbi zelo nizek status in nizko tržno vrednost, kar tudi ohranja nizek status žensk, ki ga opravljajo. (Hrženjak 2007, 236).

Ponovna oživitev plačanega reproduktivnega dela, ki jo v zadnjih desetletjih doživljajo evropske države, ni ustrezno kvantitativno evidentirana, nenazadnje predvsem zato, ker večina neformalnih gospodinjskih delavk dela v polju sive ekonomije. (Hrženjak 2007, 236).

Za lažjo obravnavo zgoraj navedene sociološke problematike bom najprej opredelila osnovne pojme, kot so: gospodinjsko delo, družinsko delo ter emocionalno delo.

2.1 FORMALNO IN NEFORMALNO DELO

Gospodinjsko delo je lahko formalno in neformalno, plačano ali neplačano. V svojem diplomskem delu se bom usmerila na obravnavo plačanega gospodinjskega dela. Vse bolj se govori o neverjetnem porastu oz. pravem »boomu« najemanja plačane gospodinjske pomoči v

razvitem svetu. Mnogi trdijo, da je to predvsem logična posledica epidemije pomanjkanja časa in naraščanja števila dvokariernih družin. Ženska sočasno obvladuje obe sferi dela: poleg formalne zaposlitve obvladuje tudi gospodinjsko delo v zasebni sferi, ki ostaja še naprej bolj ali manj nevidno in nižje vrednoteno. (Bittman, Meagher in Matheson 1998, 1–9).

Ena od možnih delitev dela je delitev na formalno in neformalno sfero. Neformalna sfera zajema tudi delo v družini oz. gospodinjstvu. Gre torej za neinstitucionalizirano in s strani družbe neregulirano področje. Obratno je pri formalnem delu, za katerega je značilno, da poteka v za to določenih organizacijah, oz. institucijah in mu je priznan status dela. Neformalnega dela ne uravnavajo tržni mehanizmi in se ne podreja določenim organizacijskim principom. Vendar pa se tudi neformalno delo deli na različne podzvrsti neformalne ekonomije, ki jo lahko opredelimo bodisi glede na vsebino ali glede na status del (plačano/neplačano) ali pa glede na delavce, ki proizvajajo oz. opravljajo to delo. (Svetlik 1988, 20–22).

Bohova deli formalno delo na plačano in neplačano. Kot plačano neformalno proizvodnjo šteje vsa tista dela, ki jih moški in ženske opravljajo izven formalnega delovnega časa in zanje dobijo plačilo. (Boh 1988, 83).

2.2 GOSPODINJSKO IN DRUŽINSKO DELO

Velikokrat se izraza gospodinjsko in družinsko delo uporabljata kot sinonima, čeprav to nista. Rennerjeva na primer poudarja razločevanje med gospodinjskim in družinskim delom:

- družinsko delo je vse neplačano (žensko) delo v družinski sferi;
- gospodinjsko delo je tisti del družinskega in domačega dela, ki zagotavlja materialno preživetje in obnavljanje delovne sile (na primer kuhanje, čiščenje, likanje itd.).

Razliko med družinskim in gospodinjskim delom lahko, po mnenju Tanje Renner, določimo tudi glede na »radius« gibanja - »upravljanje družine« že poteka v nujni interakciji z družbenimi institucijami, medtem ko gospodinjsko delo poteka na domu / v gospodinjstvu. (Oakley 2000, 279–298).

Med družinska opravila štejemo vzgojo in skrb za otroke ter velikokrat tudi ostarele člane družine, skrb za finančne zadeve in upravljanje gospodinjstva. Ko pomislimo na družinska dela, pa velikokrat spregledamo določena, mogoče manj opazna opravila, ki pa so ravno tako obsežna in zahtevajo veliko emocionalnega napora – vzdrževanje socialnih stikov z razširjeno družino (oz. ostalim sorodstvom) in prijatelji, načrtovanje samega družinskega dela, itd. (Oakley 2000, 115–117).

Pri pojasnjevanju razlik med gospodinjskim in družinskim delom se Tanja Renner nasloni na Mario Roso Cutrufelli, ki razloči tri tipe reprodukcije:

- družbeno reprodukcijo;
- reprodukcijo delovne sile;
- in reprodukcijo ljudi. (Renner 1992, 188).

Prvi tip je najširše zastavljen in se nanaša na reprodukcijo družbenih odnosov. Razlike med drugima dvema tipoma Rennerjeva pojasnjuje kot razliko med družinskim in gospodinjskim delom. Pravi, da je potrebno družinsko delo razumeti v širšem smislu, oz. gospodinjsko delo pojmovati kot njegov sestavni del. Družinsko delo je vse neplačano delo v družini, medtem ko je gospodinjsko delo tista sestavina družinskega dela, ki zagotavlja materialno preživetje in obnavljanje delovne sile. Poleg tega je gospodinjsko delo omejeno na področje doma, družinsko delo pa zahteva interakcijo z družbenimi institucijami. (Renner 1992, 188–189).

2.2.1 Emocionalno delo

Posebno mesto v družinskem delu zajema emocionalno delo. Ženske poleg gospodinjskih opravil (npr. likanje, čiščenje ter kuhanje), oskrbovanja otrok, bolnih in ostarelih članov družine, prispevajo tudi velik delež k moževemu delu in prostemu času, z zagotavljanjem čustvenega blagostanja. Kot pravi Hochschild, je družinsko delo enkratno prav zato, ker ga določa neločljivost, povezanost dveh elementov: emotivnega in racionalnega. (Švab 2001, 44).

Pojem »emocionalno delo« se največkrat nanaša na nevidno, podcenjeno in nepriznano obliko dela žensk tako v zasebni kot javni sferi. Od žensk se pričakuje, da skrbijo ne samo za otroke in moža, temveč tudi za ostale odvisne člane družine in sorodstva. Obenem pa je ženska

pogosto dojeta tudi kot »desna roka«, odgovorna za moževo kariero. Kljub koristnosti emocionalnega dela, zmožnosti in veščine, ki jih zahteva, nimajo prave veljavnosti, ne s finančnega vidika, ne z vidika poklicnega statusa in ugleda v družbi. (Šadl 2002, 51).

Emocionalno ali čustveno delo (emotional labour) postaja v zadnjih letih eden od središčnih pojmov v ženskih študijah in feminističnih razpravah o delu žensk, predvsem na področju sociologije dela in teorije organizacij. V literaturi se izraz »emotional labour« običajno nanaša na javno obliko dela (na delo s čustvi v javni sferi zaposlitve). Izraz »emotion work« navadno zajema ustvarjanje intimnega vzdušja, čustvene podpore in razumevanja v partnerskih zvezah. Nekateri avtorji pa s skupnim izrazom »emotional labour« označujejo emocionalne procese (kot obliko dela) v zasebni in javni sferi (npr. James 1989). Tematizacija emocionalnega dela se v literaturi pojavlja tudi v pojmih »odnosno delo«, o katerem na primer govori Saraceno (Švab 2001, 145), »delo iz ljubezni«, »sentimentalno delo«, »negovalno delo«, »delo z ljudmi«, »storitve z nasmehom« in podobno. (Šadl 2002, 50). Pojem emocionalno delo največkrat opisuje nevidno, podcenjeno in nepriznano obliko dela žensk v zasebni in javni sferi. (Šadl 2002, 51–52).

Emocionalno delo, kot izraz uporabljam v tem diplomskem delu, predstavlja segment družinskega dela – tako tistega, ki ga ženske brezplačno opravljajo v svojih gospodinjstvih, kot tistega, ki ga opravijo za plačilo v tujih gospodinjstvih.

2.3 ZNAČILNOSTI GOSPODINJSKEGA IN DRUŽINSKEGA DELA

Različne vede različno obravnavajo koncept gospodinjstva. V ekonomski teoriji razumejo gospodinjstvo kot osnovno potrošniško enoto, v sociologiji kot neformalno, neplačano dejavnost izven delovnega časa (torej kot dejavnost prostega časa). (Lap-Drozg 2001, 22).

Angleški ekonomist Adam Smith je leta 1756 v svojem delu Blaginja naroda gospodinjstvo opredelil kot osnovno porabniško enoto, v kateri se dnevno obnavlja delovna sila in kjer se opravljajo rutinska hišna dela, kot so na primer pospravljanje, kuhanje, pranje perila in likanje. (Horvat 2002, 14).

Po Ann Oakley so nekatere najpogostejše značilnosti gospodinjskega dela:

- monotonost / enoličnost (gospodinjsko delo kot neskončna rutina);
- razdrobljenost del (delo kot niz nepovezanih nalog, od katerih nobena ne zahteva vse pozornosti osebe, ki ta dela opravlja – zaradi monotonosti in razdrobljenosti dolge serije opravil nastopi občutek, da vedno nekaj delaš, pa imaš še vedno veliko za postoriti);
- delovne ure gospodinj so med najdaljšimi (gospodinjstvo je kot »nevidna služba«, ki te nenehno čaka – kot vir nezadovoljstva se pogosto omenja tudi pretirana naglica);
- avtonomija (ne obstajajo splošna, napisana pravila, ki bi narekovala, kaj, kdaj in kako naj gospodinja dela – vendar pa je ta avtonomija bolj navidezna kot resnična, saj biti sam svoj gospod pomeni, da moraš nadzorovati svoje delo in paziti, da to delo opraviš);
- zasebnost (gospodinjsko delo je zasebno – je dejavnost, ki jo gospodinjke opravljajo doma in kot taka ne nudi priložnosti za druženje s »sodelavkami«);
- manjvrednost (gospodinjsko delo je označeno za manj vredno, necenjeno; gre za osrednje protislovje – gospodinjsko delo »je delo« nasproti »ni delo«);
- status gospodinjke (ker gospodinjsko delo ni del formalnega dela, je necenjeno tako z vidika družbe kot tudi družine same);
- izkušnje povezane z delom zunaj doma vplivajo na zadovoljstvo z delom doma (ženske, ki so v preteklosti zasedale visok poklicni položaj, so nezadovoljne z gospodinjsko vlogo);
- gospodinjsko delo ne omogoča osebne rasti in napredovanja;
- gospodinjsko delo je povezano z vlogo matere – izraz gospodinja se pogosto povezuje, oz. enači z žensko, ženo ali materjo. (Oakley 2000, 106–114).

Kot sem že omenila, družinsko delo ne zajema le gospodinjskih opravil, kot so likanje, pospravljanje in kuhanje, temveč je to širši pojem, ki vključuje tudi varstvo in vzgojo otrok, oskrbovanje ostarelih članov družine in podobno. Torej ne le fizično delo, pač pa tudi emocionalno delo. Zato bom v nadaljevanju podrobneje predstavila pojem emocionalnega dela.

2.3.1 Konflikt družinskih in poklicnih vlog

Ko obravnavamo gospodinjsko delo, je neizogibno, da se dotaknemo pojma konflikta poklicnih in družinskih vlog. Obveznosti v sferi doma otežujejo učinkovito delovanje v sferi plačanega dela in obratno, kar lahko vodi v konflikt poklicnih in družinskih vlog. Usklajevanje obeh segmentov je splošen problem zaposlenih partnerjev. Vse več profesij zahteva nadurno delo z veliko časovne investicije, ki je lahko povezana z notranjimi vzgibi ali pa z bolj objektivnimi okoliščinami (npr. pogoj za napredovanje). Izogibanje daljši prisotnosti na delovnem mestu lahko sproži neugodne neformalne posledice in vodi v marginalizacijo. Na pomanjkanje časa in problem ustreznega oblikovanja urnika vplivajo tudi časovno netipična dela, kot je na primer projektno delo, ki zahteva velike časovne vložke in fleksibilen delovni čas. Delo in prosti čas sta vse bolj nejasno razmejena (zlasti na primer pri samozaposlitvah in akademskem delu). Pritisk, ki ga ustvarja potreba po integraciji obeh sfer, je odvisen tudi od države oz. nacionalnih socialnih politik, ki lahko z raznimi izboljšavami skrbijo za področje družine (plačani porodniški dopusti, dobro razvite mreže vrtcev in domov za ostarele itd.). Prav v Sloveniji je pritisk usklajevanja dela in družine za zaposlene ženske med najvišjimi v Evropi. Med dejavniki velikega pritiska usklajevanja je tudi dolg delavnik. Slovenija ne zagotavlja možnosti za fleksibilne oblike dela pod ugodnimi pogoji (fleksibilnost in hkrati socialna varnost). Zato so ženske in moški, z otroki ali samski, še bolj naklonjeni zaposlitvi z daljšim delovnim časom (želijo si trdnejših in stabilnejših oblik zaposlitve). (Šadl 2006, 33–54).

Prevladujoča spolna ideologija, ki jo krepijo tudi mediji, razglša, da je gospodinjsko in družinsko delo še vedno predvsem v domeni žensk. Ženskam se še vedno pripisuje tradicionalna vloga »žene« in »matere«, katere družbeno mesto je predvsem doma. Tako se krog »udomačevanja ženske« sklene. (Parrenas v Ehrenreich in Hochchild 2002, 44–49).

Razreševanje takšne krize zahteva drugačen, egalitaren pogled na spol. Mediji bi morali poudarjati predvsem pomen pomoči moških pri gospodinjskem oz. družinskem delu, namesto da krivijo ženske za njihovo odsotnost v družini na račun plačane, formalne zaposlitve izven meja doma, oz. gospodinjstva. (Parrenas v Ehrenreich in Hochchild 2002, 49–54).

Pri usklajevanju zahtev dela in družinskega življenja prihaja, kot pravi Šadl, do različnih konfliktov:

- časovni konflikt pomeni težave z razporejanjem časa ter energije med poklicne in družinske vloge;
- pri konfliktu zaradi napetosti gre za prenos napetosti ali čustvenega stanja, ki se ustvarja v eni vlogi, na izvajanje druge vloge;
- do vedenjskega konflikta pa pride zaradi neusklajenosti družinskih in delovnih vedenjskih vzorcev – ženske imajo pogosto težave, da se »preklopijo« iz ene vloge v drugo. (Šadl 2002, 79).

Kritiki komentirajo uporabo pojma »konflikt« kot preozko, saj poudarja le negativne posledice interakcije med sfero plačanega dela in družine, ne pa tudi pozitivnih. Tako se že v izhodišču predpostavlja, da sta ti sferi nekompatibilni in da posameznikovo udejstvovanje v multiplih vlogah nujno vodi v konflikt z negativnimi posledicami. Ker je skrb za družinska opravila še vedno v domeni žensk, lahko delodajalci pričakujejo, da bodo zato prav one manj učinkovite. To pa je že povod za pojav spolnih diskriminacij v sferi plačanega dela. (Werbel in Walter 2002, 294).

Mita² o materinstvu in delitvi dela po spolu le dodatno utrjujeta domestifikacijo žensk: njihovo nenehno identificiranje s svetom doma. Zaposlene matere pa ravno zaradi mita o materinstvu muči občutek krivde, saj so to zgodbo ponotranjile. (Oakley 2000, 218–225).

² Mit je pozitivna, a nerealna predstava o določenih dogodkih, pojavih in ljudeh. Mit je »popolnoma domišljajska pripoved /.../, ki uteleša kakšno splošno znano idejo o naravnem ali zgodovinskem pojavu.« (Oakley 2000, 169). Trditev »le ženske so gospodinje, so vselej bile gospodinje ali to zmorejo biti«, Oakleyeva opredeli kot »mit o delitvi dela po spolu.« Trditvi, »le ženske so matere, so vselej bile matere in so edine primerne za vzgojo otrok,« pa Oakleyeva pravi »mit o materinstvu.« (Oakley 2000, 170). Po Oakleyevi materinski gon sploh ne obstoja, kljub temu, da je sodobni družbi prepričanje o obstoju materinskega gona izjemno privlačno. Željo po materinstvu vpelje kultura in ženska se zmožnosti, da postane mati, nauči. (Oakley 2000, 213).

2.3.2 Fenomen »dveh sfer« in spolna delitev dela: »javni moški« nasproti »zasebne ženske«

V sodobnih družbah je razmerje med zasebnim in javnim področjem življenja vse manj definirano, ker so meje med obema področjema vse bolj zabrisane. (Rener 1992, 17). Da bi bolje razumeli dihotomijo javno – zasebno, se je potrebno vrniti v preteklost, v obdobje pred industrijsko revolucijo. Tu sferi zasebnosti in javnosti nista ločeni, temveč na določen način združeni znotraj družinske skupnosti. V produkcijskem sistemu, ki je temeljil na gospodinjstvu, domače delo ni bilo ločeno od produktivnega dela zunaj doma. (Ule 1990, 13).

Z začetkom industrializacije in prevlado tržno-blagovnih razmer, pa se zasebnost odcepi od javnega. Dokler je celotna proizvodnja tekla v domačem gospodinjstvu, so ženske lahko povezovale svoje varstvene naloge z udeležbo v ekonomiji. Ko pa sta se dom in delo geografsko in ekonomsko ločila, so morale tudi ženske izbrati med plačanim delom v proizvodnji ter neplačanim delom v gospodinjstvu. (Boh 1988, 88). Ločitev družine od ekonomije je povzročila umik družine iz družbe, domestifikacijo ženske in nastanek ideje o domu kot zasebnem prostoru – kot zavetje pred javnim svetom dela in družabnosti. Ženske so si pridobile mesto gospodaric doma, gospodinjstva, moški pa vlogo reprezentantov družine navzven, v ekonomski in politični javnosti. (Ule 1990, 13).

Kljub dejstvu, da ženske v Sloveniji že od nekdaj predstavljajo visok delež plačane delovne sile, pa na nezavedni ravni vztraja pojmovanje sveta kot razdeljenega na dve ločeni, nasprotujoči si sferi z značilnimi primarnimi funkcijami: na javno in privatno (dihotomija). (Černigoj Sadar 2000, 32).

Danes, kljub emancipaciji žensk na trgu delovne sile in poudarjanju spolne enakosti, ostaja delo (formalno ali neformalno) še vedno spolno segregirano. To trditev podpirajo rezultati nekaterih aktualnih raziskav (Černigoj Sadar in Brešar 1996, 281):

- kljub temu, da je v Sloveniji delež zaposlenih žensk okrog 49%, na trgu delovne sile obstaja jasna spolna vertikalna in horizontalna segregacija;
- ženske prevladujejo v tistih poklicnih skupinah, ki zahtevajo pogoste stike z ljudmi (medicinske sestre, učiteljice, prodajalke, vzgojiteljice itd.);
- kljub zaposlovanju žensk izven doma tradicionalni vzorci o opravljanju domačega dela še vedno vztrajajo: v povprečju porabijo zaposleni moški za gospodinjstva

opravila 6,3 ure na teden, zaposlene ženske pa 23,3 ure (poleg tega si najbolj pogosto deli gospodinjska opravila mlajša generacija, pri starejši pa je delitev gospodinjskega dela bolj izjemna).

O problematiki integracije plačanega dela in družinskega življenja obstajajo različni pogledi, zato jih bom v nadaljevanju predstavila skozi različne teoretične okvire.

2.4 TEORETIČNI OKVIRI INTEGRACIJE PLAČANEGA DELA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

Teoretični okviri integracije plačanega dela in družinskega življenja se navezujejo na klasične sociološke teorije. Na eni strani izhajajo iz socialno-psiholoških konceptov identitetne formacije in zavezanosti vlogam, po drugi strani pa se nanašajo na širše, makro-sociološke paradigme. Razlikujemo več teoretičnih pristopov, med katerimi bom izpostavila predvsem simbolni interakcionizem, sistemsko teorijo, perspektivo življenjskega poteka ter teorijo socialne izmenjave.

2.4.1 Simbolni interakcionizem

Ta pristop predpostavlja, da je vedenje individuuma določeno z njegovo družbeno vlogo in je s tem do neke mere predvidljivo, kar zagotavlja družbeni red. Najizrazitejše so ravno vloge, ki se nanašajo na spol, partnerstvo in starševstvo, ki omogočajo predvidljivost v spolnih razmerjih in določajo dejavnosti, povezane z reprodukcijo in skrbjo za otroke. Ti vzorci vedenj so kulturno specifični, ideološko determinirani, na individualnem nivoju pa internalizirani skozi proces socializacije. (Švab 2001, 145–150). Hochschild govori o »globokih ideologijah spola«, ki temeljijo na globoko zakoreninjenih družbenih predstavah o delitvi dela med spoloma. Pogosti koncepti simboličnega interakcionizma, ki se nanašajo na konflikt med plačanim delom in družinskim življenjem, so: preobremenjenost z vlogo, konfliktnost vloge, pritisk vloge, nejasnost vloge ter kršenje norm v zvezi z vlogo. Mnogi avtorji (Marchall, Plech, Brnet in drugi) ugotavljajo, da uspešno izvajanje dejavnosti v skladu z družbeno vlogo vodi do pozitivnejših psihičnih in fizičnih posledic, medtem ko odkloni od normativnih vedenj povzročajo stres, občutek krivde in nižjo splošno kvaliteto življenja. (Glass 2003, 3–5).

2.4.2 Sistemska teorija

Posameznikovo vedenje je v perspektivi sistemske teorije determinirano s potrebami in cilji sistema (družine ali delovnega mesta). Družinska sistemska teorija je usmerjena na razlago delovanja individuma v družinskem sistemu, kjer so posledice vedenja ene osebe odvisne od vedenj drugih oseb, njihove specifične situacije in družinske situacije nasploh. (Glass 2003, 8). Sistemske teorije, ki razlagajo dogajanja v sferi plačanega dela in družinskega življenja, s širšega družbenega stališča temeljijo na funkcionalistični paradigmi, ki določeno situacijo opisuje kot funkcionalno v danih razmerah. V tem kontekstu naj bi bila spolna delitev dela, značilna za »fenomen dveh sfer«, najbolj funkcionalna v 19. in 20. stoletju za preživetje družin in uspešno vzgojo potomcev. Paradoksalno: kljub poudarjanju enakih dolžnosti in pravic obeh spolov, je spolna delitev dela pogosto najbolj »funkcionalna« tudi danes. (Glass 2003, 8–9).

2.4.3 Perspektiva življenjskega poteka

Ta pogled poudarja, da zgodnje odločitve in dejavnosti v zvezi z delovno kariero, partnerskim in starševskim življenjem bistveno vplivajo na kasnejšo kakovost življenja individuma. Ženske, ki se v dobi zgodnje odraslosti posvetijo vzgoji otrok in prevzemajo odgovornost za družinska dela, kasneje težje vstopijo na trg delovne sile, obenem pa pogosto ne dobivajo ustrezne karijerne podpore tudi s strani družinskih članov. Ravno zaradi te soodvisnosti zgodnjih in kasnejših življenjskih dogodkov je prehod v odraslost eden najpomembnejših procesov v sklopu študija življenjskega poteka. (Glass 2003, 13).

2.4.4 Teorija socialne (iz)menjave

Predstavniki teorije socialne (iz)menjave se osredinjajo na distribucijo sredstev in pogajalsko moč, ki jo imajo individumi, in ki pomembno vpliva na interakcijo z drugimi v njihovem okolju. Individuum bo vstopil v proces (iz)menjave in ponudil svojo paleto sredstev vselej, ko potrebuje dobrine, ki jih drugi poseduje. Ob tem ni nujno, da je izmenjava enakovredna v nekih objektivnih merilih; vedenje individuma v večji meri usmerja subjektivno zaznavanje

koristi menjave. S tega vidika je zakonska zveza institucija, kjer potekajo številne dolgoročne in vsakodnevne interakcije med partnerja. Predvsem teorija socialne menjave pogosto razlaga spolno specifično delitev dela in vztrajanje tradicionalnih vlog. Ženske so avtomatično postavljene v slabši pogajalski položaj, saj gledano z vidika zaslužka na trgu delovne sile v povprečju zaslužijo manj kot moški, z vidika zakonske zveze pa so v nenehni negotovosti, saj razveza ni nič več tabuizirana možnost na »partnerskem trgu«, ker je žensk več kot moških. (Glass 2003, 13–16).

V prvem delu diplomske naloge sem opredelila koncept gospodinjskega ter družinskega dela in ga obravnavala iz različnih, teoretskih zornih kotov. V nadaljevanju pa se bom posvetila plačanemu gospodinjskemu delu, ki je osrednji predmet zanimanja tega raziskovalnega dela.

3 PLAČANO GOSPODINJSKO OZ. DRUŽINSKO DELO

Sodobnelačane gospodinjske delavke za plačilo opravljajo delo, za katerega družba pričakuje, da ga ženska kot žena in mati opravlja zastonj, iz ljubezni. Plačano reproduktivno delo (tu imam v mislih tako gospodinjsko kot družinsko delo, se pravi opravila, kot so čiščenje, likanje, kuhanje, pa tudi varstvo otrok, skrb za ostarele člane in podobno) ima v družbi zelo nizek status in nizko tržno vrednost, kar tudi ohranja nizek status žensk, ki ga opravljajo.

Nizka tržna vrednost plačanega domačega dela ne izhaja iz nizkega povpraševanja po njem, saj ta v srednjem sloju sodobnih družb spet narašča. Niti ne izhaja iz enostavnosti dela, saj gre za fizično težko delo, ki ob skrbstvenih aktivnostih vključuje tudi emocionalno dimenzijo, temveč jo določa nizko družbeno vrednotenje ženskega reproduktivnega dela. V tej sferi nevidnega reproduktivnega »nedela« pa najdejo neformalno zaposlitev in osnovna sredstva za eksistenco množice žensk določenega življenjskega obdobja, razreda in tudi nacionalnosti. (Hrženjak 2007, 235–236).

3.1 NEFORMALNA SFERA PLAČANEGA GOSPODINJSKEGA OZ. DRUŽINSKEGA DELA

V svojem diplomskem delu se osredinjam predvsem na neformalno sfero plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela. V neformalni sferi plačanega reproduktivnega dela se danes povsod po svetu zaposlujejo predvsem (ilegalne) priseljenke, starejše ženske, dolgotrajno brezposelne ženske, vse bolj pa tudi mlade ženske, iskalke prve zaposlitve in delavke, ki jim osebni dohodek iz rednega delovnega razmerja ne zadostuje za preživetje. Nevidnost reproduktivnega dela in njegova definicija kot »nedela« vodita tudi v percepcijo sodobnih gospodinjskih delavk kot »nedelavk«. (Hrženjak 2007, 236).

Ponovna oživitev plačanega reproduktivnega dela, ki jo v zadnjih desetletjih doživljajo evropske države, ni ustrezno kvantitativno evidentirana, predvsem zato, ker večina neformalnih gospodinjskih delavk dela v polju sive ekonomije, oz. opravlja svoje delo »na črno«. (Hrženjak 2007, 236–237).

3.2 ZNAČILNOSTI SODOBNEGA NEFORMALNEGA PLAČANEGA GOSPODINJSKEGA OZ. DRUŽINSKEGA DELA

Plačano gospodinjsko delo zajema del aktivnosti domačega dela (čiščenje, kuhanje, likanje, pranje perila, vodenje gospodinjstva itd.), ki se izvaja za plačilo in ki običajno nadomešča neplačano gospodinjsko delo. Označujeta ga predvsem dve lastnosti: vključuje neposreden nakup delovnega časa in ne blaga kot materializiranega dela (kot je na primer pripravljena hrana) in se izvaja v zasebnem domu oz. gospodinjstvu kupca. Plačana pomoč pri gospodinjskih opravilih se od drugih oblik zaposlitve (kot je na primer čiščenje v javnem sektorju) razlikuje po visoki stopnji personalizacije in emocionalnega naboja. Posebnost in edinstvenost te oblike zaposlitve je v tem, da se izvaja znotraj izolirane zasebne in intimne sfere doma. Plačana pomoč pri gospodinjskih delih je specifična dejavnost, ki jo označuje kombinacija zaposlitvenih in osebnih vidikov odnosa med delodajalci in delojemalci. (Šadl 2007, 265).

3.2.1 Zasebna narava zaposlitvenih odnosov plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela

Pri plačani gospodinjski oz. družinski pomoči gre v večini primerov za delo na črno. Delodajalci svoje delo opravljajo v zasebnem in intimnem prostoru svojih delodajalcev, s katerimi vzpostavijo osebne stike. Zato zaposlitvene odnose plačanega gospodinjskega dela usmerjajo pravila in vrednote, ki se razlikujejo od tistih, ki urejajo odnose znotraj formalne zaposlitve v strogi javni sferi dela. Zasebna narava zaposlitvenih odnosov in personificirane interakcije potencialno omejujejo možnosti delavk pri pogajanjih o delovnih pogojih in plačilu. Hkrati pa omogočajo tako emocionalno kot ekonomsko izkoriščanje, ki povečuje ranljivost te kategorije delavcev oz. delavk, v primerjavi z drugimi skupinami. Gospodinjske pomočnice na domu (tako čistilke kot na primer varuške) imajo dvoumen položaj. Predstavljajo posebno skupino delavcev, ki niso ne (dejanski) člani družine, (ki jo najemajo za pomoč), ne kategorija zaposlenih v javnem sektorju, ki uživajo prednosti reguliranega dela. Pogosto so izpostavljene izkoriščanju in izražanju delodajalčeve moči ter različnim oblikam odvisnosti od delodajalcev. Delovno razmerje je predvsem rezultat osebnih dogovorov z delodajalci – takšni neformalni dogovori sodijo v področje sive ekonomije in ne zagotavljajo legalne zaščite, saj nimajo pravne podlage in vrednosti. (Šadl 2007, 265–266).

Ko je zasebni prostor delodajalcev delovno mesto čistilk in gospodinjskih pomočnic, postane dom prostor počitka po delovnem dnevu za ene (delodajalke) in hkrati prostor delovne aktivnosti druge (delavke). Ženske, ki čistijo, varujejo otroke in opravljajo ostala gospodinjska oz. družinska opravila, morajo sprejeti »red stvari«, ki vlada v domu, kjer delajo – sprejeti morajo habitus gospodinjstva, se prilagoditi načinu življenja in delitvi spolnih vlog družine, v kateri delajo. Ker vstopijo v dom drugih, v njihovo intimno sfero, se z njihovimi delodajalci lahko spletejo osebni odnosi. Te interakcije so specifične za plačano gospodinjsko oz. družinsko delo na domu, saj znotraj strogo javne sfere formalne zaposlitve, takšni odnosi običajno niso prisotni. Delovni in osebni aspekti odnosa med delavkami in delodajalkami se pogosto pomešajo med seboj na način, ki negativno učinkuje na delavke in ustvarja večji izkoriščevalski značaj te oblike dela v primerjavi z drugimi primerljivimi poklici. Z osebnim odnosom, ki je drugačen od delovnega, delodajalke svojim gospodinjskim pomočnicam in varuškam izkazujejo posebno pozornost (prijaznost, obdarovanje itd.). Po drugi strani nekatere delodajalke od delavk pričakujejo izkazovanje spoštovanja kot del storitve ali hvaležnost in dodatne ure dela za izkazano zaupanje in pomoč. Kot pravi Judith Rollins, takšna avtoriteta delodajalk združuje zaščitniški odnos z degradacijo in zasramovanjem ter pomeni osnovo psihološke eksploatacije v zasebni sferi reprodukcije. V najbolj radikalnih primerih takšne vezi oživljajo elemente zgodovinskega odnosa med služabnikom in gospodarjem. Delovni pogoji in ureditve plačanega gospodinjskega dela pa pogosto vodijo v razvoj »družinskih« vezi ali »lažnih sorodstvenih odnosov«. (Šadl 2007, 266–268).

3.2.2 Razlogi za porast najema plačane gospodinjske/družinske pomoči v sodobnem, razvitem svetu

Osnovna razloga za naraščanje povpraševanja po plačanem domačem delu sta dva: prvi je potreba, oz. nuja, ki izhaja iz konflikta dolgih in napornih delavnikov ter skrbstvenih obveznosti, drugi pa je določen življenjski slog, ki je povezan tudi z določenim ekonomskim položajem. Po drugi svetovni vojni so mnogi teoretiki napovedovali »izumrtje« plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela v sodobnih družbah, in sicer iz dveh razlogov: zato, ker ne bo več potrebno, saj ga bodo nadomestili gospodinjski aparati, in zato, ker neravnotežje moči, ki se kaže v odnosu med gospodinjsko delavko in uporabnikom njenih storitev, ni v skladu z demokratičnimi načeli sodobnih družb. Kljub temu se v sodobnih družbah plačano gospodinjsko oz. družinsko delo spet hitro širi, potem ko je za nekaj desetletij skoraj povsem izginilo. Razlogi se nahajajo predvsem v družbenoekonomskih spremembah, kot so na

primer: čedalje večje uveljavljanje žensk na trgu dela in v javni sferi, preoblikovanje razširjenih družin v nuklearne, staranje prebivalstva, feminizacija migracij, brezposelnost ter revščina. Tem razlogom, ki so vezani na položaj žensk v sodobnih družbah, se pridružuje tudi globalizacija trga dela, med drugim tudi gospodinjskega dela in avtomatizacija dela, ki vpliva na vse večjo brezposelnost v nekaterih družbenih slojih in s tem na vse večjo prezaposlenost v drugih slojih družbe. (Hrženjak 2007, 238–239).

Vse bolj se govori o pravem »boomu« najemanja plačane gospodinjske pomoči. Mnogi trdijo, da je to logična posledica »epidemije« pomanjkanja časa, naraščanja števila dvokariernih družin ter novih odgovornosti, ki jih prinaša sodoben način življenja. Spremembe na trgu delovne sile so sicer povzročile, da so se pričela nekatera mnenja o delu in zaposlovanju žensk postopoma rušiti. To pa seveda ni pomenilo, da je plačano delo v javni sferi nadomestilo neplačano gospodinjsko delo. Prav nasprotno. Ženska sočasno obvladuje obe sferi dela, pri čemer pa njeno delo, posebej v zasebni sferi, ostaja še naprej bolj ali manj neopaženo in nižje vrednoteno. (Bittman, Meagher in Matheson 1998, 1–9).

Vključevanje žensk na trg delovne sile v zadnjih desetletjih spremlja podoba ženske, ki vstopa v fazo »kako uravnovesiti družino in poklic«, kako premestiti vsaj del družinskega dela na moške in kako najti čas zase. Naraščanje plačanega gospodinjskega in skrbstvenega dela v razvitem svetu, zlasti v dvokariernih družinah, spreminja značaj problematike alokacije in organizacije družinskega dela. Bolj kot na moške, se gospodinjsko in skrbstveno delo v zasebni sferi reprodukcije premešča na globalni trg dela, oz. na najeto delovno silo drugih žensk. Pojav t.i. »super žensk« (ženske, ki utelešajo poklicni uspeh, družinsko srečo in zadovoljstvo v partnerski zvezi) v začetku 21. stoletja, je mogoče pojasniti tudi s pojavom sodobnih »služabnic«. (Šadl 2004, 979–991). Kot pravi Susan Cheever: »... za vsako uspešno žensko stoji uspešna varuška, tako kot je za vsakim uspešnim moškim uspešna ženska«. (Ehrenreich in Hochschild 2002, 31).

3.2.3 »Uporabnice« nasproti »ponudnice« plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela

Plačano gospodinjsko oz. družinsko delo je v večini držav največji ženski segment znotraj področja zaposlitev. Plačano gospodinjsko delo je močno spolno alocirano – opravlja se v

kontekstu odnosa med dvema ženskama, med delodajalko oz. delavko. (Anderson 2002, 104 - 112).

Povpraševanje po gospodinjskih delavkah (zlasti čistilkah), ter družinskih delavkah (na primer varuškah) v razvitem svetu konstantno narašča. Gospodinjske pomočnice iz nižjih družbenih plasti lahko s svojim delom omogočijo večjo kakovost prostega časa delodajalk. S tem se ustvarja tudi statusna reprodukcija. (Ehrenreich in Hochschild 2002, 105–114).

Močan občutek spolne zasidranosti ženskih in moških vlog, ki izhaja iz prevladujoče ideologije, je nevidna sila, ki gospodinjske pomočnice nenehno potiska v podrejen položaj. Pri gospodinjskih, oz. družinskih delavkah, ki prihajajo iz manj razvitega sveta, pa pride na dan še rasno razlikovanje. Oboje pa prispeva k temu, da njihovo gospodinjsko delo ostaja necenjeno. (Ding 2002, 460).

Med najpogostejšimi »naročniki« gospodinjske pomoči oz. domačega dela so, kot kažejo raziskave, predvsem (bele) zaposlene ženske, predstavnice višjega srednjega razreda. Ponudnice tega dela pa so predvsem ženske iz delavskega razreda – med njimi je največ (ilegalnih) priseljenk ter etničnih manjšin. (Gregson in Lowe 1994, 200–240).

Priseljene družinske delavke predstavljajo enega najbolj nevidnih, marginaliziranih in obrobnih glasov današnjega globaliziranega sveta. Do nedavnega so bile ženske statistično nevidne v migracijskih podatkih. Zlasti feministke si v zadnjem času prizadevajo za analizo plačane domače pomoči, ki je asimetrično razporejena glede na spol, raso, kulturo, razred ter državljanski status. Nekatere izmed teh delovnih migracij so legalne, vendar pa še vedno prevladujejo nelegalne migracije. Mnoga mednarodna gibanja gospodinjskih pomočnic so danes že strogo regulirana z vladnimi ukrepi. Danes priseljene gospodinjske oz. družinske delavke predstavljajo »drugega« - neposredno so podrejene svojim delodajalcem in kulturi nove države, v kateri iščejo delo. (Momsen 1999, 1–14).

Kot ugotavlja Arlie Russell Hochschild, mnoge predstavnice višjega srednjega razreda v razvitem svetu, najamejo gospodinjsko pomočnico oz. varuško iz »tretjega sveta« tudi zato, da njihovi otroci pridejo v stik z drugačno kulturo. (Ehrenreich in Hochschild 2002, 21–23).

Zaposlovanje v sekundarnem trgu delovne sile je torej povezano z vprašanji družbene hierarhije in pravičnosti. Diskriminacija, s katero se srečujejo na trgu dela, usmerja ženske iz podrejenih državljskih in rasnih/etičnih skupin v iskanje nekvalificiranih zaposlitev ter nižje plačane in nizko vrednotene oblike dela. Pri zaposlovanju v zasebnih gospodinjstvih imamo opravka z obstojem in utrjevanjem razredne hierarhije in razlike med delodajalko in delavko. (Šadl 2007, 268–269).

3.2.4 Razvrščanje sodobnih neformalnih gospodinjskih oz. družinskih delavk

Klasifikacija sodobnih gospodinjskih delavk v literaturi temelji predvsem na načinu bivanja – ali živijo v gospodinjstvu, v katerem so zaposlene (live-in), ali ne (live-out). Delo »live in« gospodinjskih delavk običajno vključuje tudi varstvo otrok ali skrb za ostarele oz. bolne člane gospodinjstva. Po drugi strani pa se delo »live out« gospodinjskih delavk ponavadi omejuje na gospodinska opravila in čiščenje, včasih tudi na dnevno varstvo otrok bodisi samo v enem gospodinjstvu ali pa v več gospodinjstvih. (Hrženjak 2007, 239). V večjih mestih Zahodne Evrope se, kot pravi Anderson, večja povpraševanje po »live in« delavkah. (Anderson 2002, 28–29).

Pri razvrščanju sodobnih gospodinjskih delavk je pomembno merilo tudi izvorna država, iz katere prihajajo, saj raziskave sodobnega plačanega domačega dela kažejo na velik delež priseljenk med plačanimi gospodinjskimi delavkami v večjih evropskih mestih pa tudi v ZDA. (Cancedda 2001, 20–25). Veliko število priseljenih gospodinjskih pomočnic uspe pridobiti delovno vizo le za nekaj mesecev. Pri »live in« gospodinjskih pomočnicah je regulacija delovnih odnosov še veliko težja kot pri »live out« delavkah. Njihove delovne ure se običajno raztegnejo čez cel dan in mnoge dodatne ure dela tudi niso plačane. Predvsem varuške s svojimi delodajalci vstopajo v razmerja, ki so pogosto bolj intimna od zakonske zveze oz. od razmerja med partnerjema. (Ehrenreich in Hochschild 2002, 32–35).

»Live in« gospodinjske pomočnice (zlasti tiste, ki se ukvarjajo z varstvom otrok in pomočjo starejšim in onemoglim članom družine) so čustveno močno vpletene v delovne odnose in tako običajno nimajo moči za upor proti težkim delovnim pogojem (predvsem dolgi delavniki, neskončni seznam nalog, nikoli dokončanih nalog, itd.) in izkoriščanju s strani delodajalcev. (Ehrenreich in Hochschild 2002, 55–58).

Globalno sestavljajo ženske 50% mednarodne emigrantske populacije, v državah, ki so pretežno izvora (Indonezija, Filipini, Šrilanka, itd.), pa so v obdobju od leta 2000 do leta 2003 sestavljale do 80% emigrantske populacije. (Hrženjak 2007, 239–240). Precejšnji delež jih poišče svoj zaslužek v prostituciji oz. »prodajanju ljubezni« kot spolne delavke, veliko pa jih najde delo gospodinjskih oz. družinskih delavk (npr. čistilk, varušek ali negovalk) v zasebnih gospodinjstvih. Nahajajo se v območju sive ekonomije, na meji med legalnim/ilegalnim ter zasebnim/javnim. (Ehrenreich in Hochchild 2002, 58–69).

Zahodni razviti svet, na primer ZDA in Evropa, s povečanim povpraševanjem po plačanem gospodinjskem ter skrbstvenem delu sproža množičen odliv tradicionalnega dela žensk iz tretjega sveta in postkomunističnih držav, ki iščejo boljši zaslužek in boljše življenjske pogoje v tujini. (Gregson in Lowe 1994, 36–40). Čeprav je sprejeto splošno prepričanje, da večina gospodinjskih delavk pripada ekonomsko najbolj revnim slojem in da jim primanjkuje formalne izobrazbe, kar naj bi bil tudi razlog za to, da se zaposlujejo na področju neformalnega reproduktivnega dela, pa to ne drži v celoti. Razlogi se skrivajo tudi v spolni diskriminaciji v izvorni državi, od koder prihajajo in se kažejo v prisilni poroki, prepovedi ločitve in raznih drugih oblik nasilja nad ženskami. Migracija je včasih tako tudi rešilna bilka, oz. beg iz ponesrečenega zakona, beg stran od nasilja itd. (Hrženjak 2007, 240).

Kot pravi Anderson, evropska poročila o staranju družbe in varstvu otrok opozarjajo na vse večji pomen plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela priseljenk. To je posebej izrazito v državah, kot so Grčija, Španija in Italija, kjer javni servisi ter državni organi ne zagotavljajo ustrezne finančne podpore na področju varovanja otrok, skrbi za ostarele člane, itd. (Momsen 1999, 122–132). Kot navajajo raziskave, so bile tudi nemške gospodinjske pomočnice, zlasti v Ameriki vedno zelo cenjene in dojete kot delovne, čiste in zaupanja vredne gospodinjske delavke (čistilke, varuške in negovalke). Takšno mišljenje korenini tudi v stereotipu o protestantkah kot delovnih in predvsem skromnih ženskah. (Harzig 2006, 49–54).

3.2.5 Temeljni učinki in problemi plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela

Eden izmed ključnih učinkov dela, ki ga pričakujejo sodobne gospodinjske delavke (predvsem priseljenke), je ekonomske narave – večinoma pričakujejo, da bo to delo zgolj

začasna, prehodna zaposlitev, ki jim bo z zaslužkom omogočila, da se rešijo trenutnih finančnih stisk, ali pa se ustalijo v novi družbi. Zaradi »umazane« podobe, ki jo ima to delo v družbi, si vsaka želi, da bi bilo obdobje, ko bo delala kot gospodinjska delavka, kar se da kratko. Toda mnoge priseljenke iz revnih držav (čeprav so nekatere visoko izobražene) v bogatih državah zahoda kot gospodinjske delavke zaslužijo bistveno več, kot bi doma (kot učiteljice, inženirke, itd.). (Hrženjak 2007, 40). S sredstvi, ki jih pošiljajo domov svoji družini omogočijo družbeno mobilnost predvsem svojim otrokom. Same se soočajo s položajem, ki je »dvorezen meč«: po eni strani doživljajo ekonomsko mobilnost navzgor, po drugi pa padec ekonomske mobilnosti navzdol. Izvažanje domačega, oz. gospodinjskega dela v Zahodni svet je na primer za Filipinke osrednjega pomena, oz. pomemben izvozni artikel. (Parrenas 2001, 37–60).

Plačano gospodinjsko delo v ZDA, Veliki Britaniji ter Evropi (Avstrija, Finska, Nemčija, Italija, Španija, Nizozemska, itd.) ima za priseljenke številne pozitivne vidike, kot so na primer komunikacija, ustvarjalnost, možnost pomagati nekomu, ali razvoj smiselnih odnosov z ljudmi. Kljub temu gre za fizično in psihično naporno in stresno delo. Večino plačanega domačega dela poteka na črnem trgu, zato plače niso sistematizirane in lahko za isto delo medsebojno zelo variirajo. Plačilo niti ne vključuje zdravstvenih, socialnih ter pokojninskih prispevkov. Delovni čas je običajno netipičen – ali gre za polovičen delovni čas ali pa za zelo dolg delovni čas. S stališča politik enakih možnosti je vsekakor problem, da se na tako nereguliranem področju dela zaposluje predvsem ženske, med njimi pa najbolj ranljive skupine (kot so priseljenke, dolgotrajno brezposelne ženske, revne ženske, nizko izobražene ali iskalke prve zaposlitve). Nekatere evropske države (Italija, Španija, itd.) in druge države (kot so Kanada, Anglija, itd.) sprejemajo politike, ki ženskam iz revnih držav omogočajo legalno migracijo, če se zaposlijo kot gospodinjske delavke »live-in« ali skrbnice pri znanem delodajalcu. Po drugi strani pa ta ukrep privede do prekomernosti reproduktivnega dela, saj ureditev »live-in« pomeni dolge delovnike, odpoved lastnemu družinskemu življenju ter popolno podrejenost in razpoložljivost delodajalcu. (Hrženjak 2007, 241–242).

3.2.6 Plačano gospodinjsko delo v Italiji

Kot je razvidno iz zgornjega sestavka, je Italija ena izmed držav, kjer so sprejete številne politike, ki ženskam iz revnih držav omogočajo legalno migracijo, če se zaposlijo kot

gospodinjske delavke »live in«. Primer Italije sem se odločila izpostaviti prav zaradi tega, ker je moj osrednji cilj raziskava odhajanja Primork na plačano gospodinjsko delo v Italijo.

V Italiji med priseljenimi gospodinjskimi pomočnicami prevladujejo predvsem Filipinke, Poljakinje, Rusinje, Srbkinje in Hrvatice. Delovna migracija Filipink v Italijo (predvsem Rim) se je začela v 70-ih letih, vendar pa je postala vidno prisotna šele v 80-ih letih 20. stoletja³. V primerjavi z Združenimi državami Amerike je Italija kot gostujoča država veliko bolj »dobrodušna«: ustanovili so zavetišče za priseljenke brez dokumentov in uvedli t.i. »permesso di soggiorno«⁴, ki jim zagotavlja pravico do začasne nastanitve v Italiji. (Parrenas 2001, 1–6). Priseljevanje, zlasti filipinskih gospodinjskih oz. družinskih delavk pa otežujejo vse bolj zaostrene politike, ki postavljajo stroge mejne kontrole. (King in Andall 1999, 147–152).

Priseljevanje gospodinjskih oz. družinskih delavk s Filipinov oz. iz drugih manj razvitih držav sveta v Italijo bi lahko razdelili v grobem v dva tokova: pred 80-imi leti in po 80-ih oz. v zgodnjih 90-ih letih 20. stoletja. Do konca 80-ih let je bila italijanska mejna kontrola blaga, tako da je bilo potovanje v Italijo dokaj preprosto. Priseljenke so običajno imele veljavno vizo za vstop v zahodnoevropske države, na primer Švico in Nemčijo, od koder so z vlaki ali avtobusi prečkale mejo z Italijo. V začetku 90-ih let se je karakter tega tipičnega potovanja v Italijo močno spremenil. Mejna kontrola se je močno poostrila (s padcem komunizma v Albaniji leta 1990 tudi na vzhodnem delu Italije). Martellijev zakon je na eni strani pomenil večje pravice za filipinske imigrantke, hkrati pa je prispeval h krepitvi ksenofobije in rasizma. (King in Andall 1999, 136–146).

Podobno kot Hochchild ugotavlja za Ameriko, se tudi v Italiji ženske soočajo z dvojno obremenjenostjo. »Doppio lavoro«⁵ je postalo osrednja tema italijanskega feminističnega gibanja v začetku 70-ih let. V realnosti pa so ženske na to dvojno obremenjenost odgovorile drugače: v najetih gospodinjskih pomočnicah so uzrle možnost neposrednega zmanjšanja lastnega reproduktivnega dela. (Parrenas 2001, 61–79).

³ Podatki se nanašajo na raziskavo, ki jo je izvedla Parrenas.

⁴ Dovoljenje za bivanje

⁵ Italijanski izraz za dvojno delo (v smislu dvojne obremenjenosti žensk).

Poleg priseljenk so pomemben del najete gospodinjske pomoči v Italiji tudi Primorke. Preden pa se bom zares posvetila odhajanju Primork na plačano gospodinjsko oz. družinsko delo v Italijo, se bom osredinila na razmere plačanega gospodinjskega dela v Sloveniji.

4 PLAČANO GOSPODINJSKO DELO V SLOVENIJI

Slovenci svoje potrebe po pomoči in opori v zasebni sferi rešujejo zlasti s pomočjo neformalnih virov – na primer sorodnikov in prijateljev. Ta neformalna instrumentalna pomoč, ki lahko vključuje tudi manjša gospodinjska opravila, je ločena od trga in brezplačna. Kljub neformalni opori pa je tudi v Sloveniji v zadnjih letih plačana gospodinjska pomoč vse bolj aktualna. K temu prispevajo različni vzroki, kot so prezaposlenost oz. pomanjkanje časa na strani ponudnikov neformalne opore (»nove stare mame«) ter daljša krajevna razdalja med starši in gospodinjstvom otrok. (Ule in Kuhar 2003, 60–63).

Podobno kot drugod v razvitem svetu se tudi v Sloveniji povečuje povpraševanje po gospodinjski pomoči. S tem se odpira in širi specifični trg, na katerem ponujajo svoje storitve številni čistilni in gospodinjski servisi oz. agencije ter posameznice, ki svoje dejavnosti ne registrirajo in delo opravljajo na črno. Ker so storitve servisov precej drage, se veliko gospodinjstev v Sloveniji raje odloča za zaposlovanje gospodinjskih pomočnic na črno. Podatki iz Ankete o delovni sili (2005) kažejo, da so v zadnjih 12ih mesecih najeli pomoč pri čiščenju stanovanja trije odstotki gospodinjstev. Čeprav delež ni velik, pa je plačano gospodinjsko delo v Sloveniji prisotno in v zadnjih letih narašča. (Šadl 2007, 269).

Med obstoječimi raziskavami neformalnega plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela ni mogoče zaslediti poglobljene raziskave o specifikah, strukturi, trendih in pogojih neformalnega reproduktivnega dela v državah vzhodne Evrope, razen s stališča ponudbe neformalnega reproduktivnega dela v zasebnih gospodinjstvih, ki prihaja od priseljenk iz tranzicijskih držav v zahodno Evropo. Po nekaterih podatkih neformalne gospodinjske delavke iz vzhodne Evrope predstavljajo skoraj polovico vseh neformalnih gospodinjskih delavk v Evropski uniji, zato se kar nekaj raziskav ukvarja s fenomenom ženske delovne migracije z vzhoda na zahod. Podatkov o delovnih migrantkah iz Slovenije v teh študijah ni mogoče zaslediti. Širjenje Evropske unije omogoča vzhodnim Evropejkam večjo legalno čezmejno mobilnost, kar odpira pereče vprašanje notranjega prepada v Evropski uniji, v katerem vzhodnoevropske države oskrbujejo zahodnoevropske države z gospodinjskimi delavkami, čistilkami in varuškami. Dejstvo, da tudi vzhodnoevropske države doživljajo vse

večje povpraševanje po plačnem reproduktivnem delu, ostaja prezrto v raziskavah o sodobnih gospodinjskih delavkah. (Hrženjak 2007, 243–244).

Čeprav se na prvi pogled zdi, da Slovenija nima veliko izkušenj s plačanim reproduktivnim delom, pa zgodovinske in etnološke študije govorijo nasprotno. Že v 19. in 20. stoletju je bila Slovenija, tako kot danes, področje izvora gospodinjskih delavk, ki so se zaposlovale v gospodinjstvih bogatejših sosednjih držav in širše po Evropi ter zunaj nje (na primer aleksandrinke v Egiptu ali pa gospodinjske pomočnice v Italiji). Hkrati pa so tudi na področju Slovenije premožnejši sloji zaposlovali gospodinjske delavke, predvsem dekleta, ki jim je bilo to delo vstopnica iz podeželja v mesto (pri čemer poroka ni bila predpogoj). Danes po neuradnih podatkih Inšpektorata RS za delo v Sloveniji deluje okoli 23.000 neformalnih gospodinjskih delavk. (Hrženjak 2007, 244–245).

Kot kaže raziskovalni projekt SIPA (v okviru katerega je potekala empirična raziskava v 400 gospodinjstvih z majhnimi otroki v Ljubljani in Mariboru), za zdaj ljudje gospodinjsko oz. družinsko pomoč večinoma kupujejo in prodajajo na črnem trgu, kar za obe strani pomeni precejšnje tveganje. Za gospodinjstva kupovanje storitev domačega dela na črnem trgu poleg tega pomeni visoko ceno in težko dostopnost. Za gospodinjske delavke pa tako stanje pomeni nedoločene delovne pogoje, nizko socialno varnost in popolno družbeno nevidnost. (Hrženjak 2007, 245).

V gospodinjstvih srednjega sloja je mogoče zaznati vzorec najemanja študentk za krajše, občasno, ali redno varstvo otrok, in zlasti najemanje starejših žensk ali žensk srednjih let za likanje in čiščenje. Te so pogosto iz prve ali druge generacije priseljenk iz držav nekdanje Jugoslavije, dolgotrajno brezposelne, ali delavke, ki si tako zaslužijo dodatek k plači ali nizki pokojnini. V odkrivanju področja plačanega gospodinjskega dela v Sloveniji niso naleteli niti na en primer ilegalne priseljenke, ki bi delala kot gospodinjska delavka tipa »live in«. To kaže, da se problematika neformalnega plačanega gospodinjskega dela v Sloveniji verjetno razlikuje od drugih držav ali pa vsaj kaže višjo stopnjo v modernizaciji delovnih pogojev gospodinjskih delavk. Sicer pa bi bila v Sloveniji potrebna obsežnejša raziskava, če bi hoteli podrobneje spoznati problematiko plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela. Posebej bi si morali zastaviti vprašanja, kot so na primer: kakšne so izkušnje neformalnih gospodinjskih delavk z delovnimi in plačilnimi pogoji in ali plačano reproduktivno delo v Sloveniji mogoče

pojasniti predvsem s potrebami po usklajevanju poklicnih in družinskih obveznosti, ali pa s specifičnim življenjskim slogom posameznih družbenih skupin. (Hrženjak 2007, 46 - 47).

Sodobne neformalne gospodinjske delavke v Sloveniji prihajajo iz različnih družbenih skupin. Precej jih je mogoče najti med mlajšimi upokojenkami, med zaposlenimi ženskami, zlasti med delavkami, med brezposelnimi ženskami, ki pa niso iskalke redne zaposlitve, in med študentkami. Skupno jim je to, da tega dela ne opravljajo za golo preživetje, pač pa za dodatni zaslužek, ki lahko nekoliko vpliva na ekonomsko blaginjo in kakovost življenja. Velik del sodobnih gospodinjskih delavk pa prihaja iz skupine dolgotrajno brezposelnih žensk, ki se s tem delom preživljajo. (Hrženjak 2007, 249–250).

4.1 RAZREDNE (IN ETNIČNE) RAZLIKE

Po podatkih iz že omenjene Ankete o delovni sili (2005) se vidne razlike v najemanju plačane gospodinjske pomoči pokažejo pri izobrazbi žensk v gospodinjstvih, ki najemajo pomoč pri čiščenju – pomoč je v zadnjih 12-ih mesecih najelo le 0,3% žensk s poklicno ali nižjo izobrazbo, 2,3% žensk s srednješolsko izobrazbo in 7% žensk z višješolsko ali s še višjo izobrazbo. Plačano čiščenje v Sloveniji je torej prisotno zlasti v gospodinjstvih, v katera so vključene višje izobražene ženske. (Šadl 2007, 269–270). To tezo potrjujejo tudi izjave intervjuvank (vseh intervjuvank je bilo 15), ki so odgovarjale v raziskavi iz leta 2005 in opravljajo delo gospodinjskih pomočnic oz. čistilk; sogovornice prihajajo iz različnih starostnih skupin in različnih krajev po Sloveniji (tako iz mesta kot s podeželja), večina pa jih je neslovenskega etničnega izvora. (Šadl 2007, 270). Raziskava kaže, da so med nalogami gospodinjskih pomočnic, zajetih v vzorec, predvsem pospravljanje, čiščenje zasebnih prostorov, pranje in likanje perila, šivanje, kuhanje ter skrb za otroke. Pomoč in nega ostarelih ter urejanje okolice in vrta pa so dela, ki ne sodijo v dogovorjen »obseg dela«, ampak so »prostovoljnega značaja«. Kot temeljni razlog za opravljanje plačane gospodinjske pomoči so intervjuvanke navajale materialne/finančne nagrade. Delo na tujem domu je bilo zanje edini izhod iz lastne materialne stiske in materialne stiske njihovih družin. Večina intervjuvank ima osnovnošolsko izobrazbo, najemajo pa jih družine z ugodnim ekonomskim položajem, oz. nosilke poklicev z vrha poklicne piramide. (Šadl 2007, 271).

Raziskava je pokazala, da je iskanje plačanih pomočnic aktivnost, ki jo opravljajo ženske, zaposlitveni odnosi pa relacije med dvema ženskama. S tem, ko ženska iz višjega srednjega razreda nadomesti svoje lastno neplačano delo z delom čistilke različnega (nižjega) razrednega (in/ali etničnega izvora), se na domu delodajalke soočita dve kategoriji žensk: kategorija dobro plačanih žensk, zaposlenih v prestižnih profesijah, in deprivilegirana kategorija žensk, ki jo označujeta izobrazbena, zaposlitvena in materialna deprivacija. (Šadl 2007, 272–273).

Na vprašanje, zakaj delodajalci najemajo delavke neslovenskega etničnega izvora, je verjetno več odgovorov: po eni strani lahko da ponujajo cenejše storitve od ostalih, po drugi strani pa so lahko na prostem trgu ponudbe bolj dosegljive kot ostale. Namreč, plačano pomoč v gospodinjstvu v Sloveniji tipično opravljajo ženske neslovenskega izvora, zlasti tiste, ki etnično pripadajo narodom, združenim v nekdanji Jugoslaviji. Pri reprodukciji razredne in etične hierarhije igrajo pomembno vlogo mediji (skozi reprezentacijo zabavne industrije; na primer liki čistilk v humorističnih nadaljevankah), pa tudi t.i. rituali spoštovanja in podrejanja. Slednji pogosto vsebujejo različne fizične in psihične zlorabe. Razredna dominacija in moč nad gospodinjsko pomočnico se ne izraža samo skozi nasilje (simbolno in fizično), pač pa tudi skozi prijaznost delodajalk. Rituali prijaznosti ob hkratnem vzpostavljanju socialne distance nakazujejo in ohranjajo neenakost med delavkami ter razredne in kulturne razlike med njimi. Ohranjanje socialne distance pa otežuje vzpostavljanje odnosov spoštovanja, ki izhajajo iz opravljenega dela. (Šadl 2007, 274–275).

Med delodajalko oz. družinskimi člani ter gospodinjsko pomočnico se pogosto razvije kompleksen osebni odnos. Ena od glavnih oblik intimnega povezovanja na ravni osebnih relacij je familizacija, ki jo razkrivajo številne raziskave plačanega gospodinjskega dela v različnih predelih razvitega sveta (npr. Anderson 2000, Gregson in Lowe 1994). Težnja k familizaciji je prisotna na obeh straneh: tako med delodajalci, ki se kaže v izjavah, kot je na primer »ona je del naše družine«, kot med gospodinjskimi pomočnicami, ki na primer pravijo: »počutim se kot del družine«. Retorika družine in prijateljstva ima dvorezne konotacije. Po eni strani je lahko uporabljena v progresivnem smislu solidarnosti in harmonije, po drugi pa zakriva družbene razlike (razredne, spolne, etnične) in strukturno neenakost, vgrajeno v zaposlitveni vidik odnosa delodajalka-delavka. (Šadl 2007, 276–277).

Pri opravljanju plačanega gospodinjskega dela so, zaradi njegove umeščenosti v zasebni dom delodajalcev in visoke personifikacije odnosov, pomembne socialne in skrbstvene veščine delavk, brez katerih ni mogoče razumeti in zadovoljevati potreb, pričakovanj in želja delodajalk (oz. delodajalcev). Lahko bi govorili o nekakšni »terapevtski pomoči«, ki jo delodajalka pričakuje od gospodinjske oz. družinske pomočnice, in sicer brezplačno. Glede na personificiran značaj odnosov zaposlovanja v zasebnih gospodinjstvih, ki je za razliko od odnosov maternizma vedno dvosmeren, saj poleg spoštovanja delavk do delodajalk, v ključuje tudi delodajalkino prepoznavanje delavke kot posebne osebe, bi pričakovali bolj ali manj simetrične podporne izmenjave. Vendar pa se je pokazalo, da gospodinjske pomočnice nudijo več opre svojim delodajalkam, kot pa jo od njih prejemajo. (Šadl 2007, 280–282).

5 DELO PRIMORSKIH GOSPODINJSKIH OZ. DRUŽINSKIH POMOČNIC NA TUJEM (ITALIJANSKEM) DOMU

Slovenska posebnost so tudi dnevne delovne migracije žensk na območju Primorske, ki kot gospodinjske delavke na črno delajo v obmejnih mestih v Italiji. Neformalno reproduktivno delo Slovenk v Italiji je znano že iz druge polovice 19. stoletja, ko slovenske ženske in dekleta z Goriškega niso odhajale na delo le v Egipt, temveč so se zaposlovale tudi v velikih italijanskih mestih. V obdobjih revščine je bil to pomemben ali edini vir denarja za številne družine, hkrati pa je ta dohodek ženskam omogočal večjo ekonomsko neodvisnost.

Po 2. svetovni vojni so družbene spremembe in razvoj gospodarstva v Sloveniji skoraj odpravili gospodarske vzroke za tovrstne delovne migracije in delo na črno, saj so ženskam omogočili poklicno izobraževanje in zaposlitev v domačem kraju. Kljub temu tudi danes številne Primorke raje kot da bi se zaposlile v Sloveniji, opravljajo delo gospodinjske delavke v Trstu, pri tem pa mnoge prodajajo družinam, pri katerih delajo, tudi svoje kmetijske pridelke. (Hrženjak 2007, 247–248).

Poudariti pa velja, da slovenske gospodinjske delavke, ki delajo v Italiji, niti približno niso v enakem položaju kot ilegalne priseljenke, ki v državah zahodne Evrope opravljajo plačano reproduktivno delo. Kot državljanke EU mejo prestopajo legalno; vsak dan se vračajo v svojo izvirno državo in k svoji družini, torej ne delajo v pogojih dela »live-in« in v Sloveniji večinoma prejemajo socialno podporo. (Hrženjak 2007, 249).

Delu primorskih gospodinjskih pomočnic na tujem, italijanskem domu, bom posvetila v nadaljevanju veliko pozornosti, saj je to tudi področje mojega raziskovalnega dela.

5.1 POSLEDICE INDUSTRIALIZACIJE IN TRANZICIJSKO OBDOBJE

Kot pravita Ana Barbič in Inga Miklavčič-Brezigar, je želja po ekonomski neodvisnosti ter socialni avtonomiji žensk postala očitna zlasti po drugi svetovni vojni. (Momsen 1999, 168–170).

Industrializacija socialistične Jugoslavije in Slovenije je privedla do transformacije tradicionalnega življenjskega stila, temelječega na ljudski kulturi, v moderen, (delavsko-razredni) način življenja, ki ga spremlja tudi ustrezen vrednostni sistem. Veliko število novih služb v industriji je predstavljalo novo možnost zaposlovanja podeželskega prebivalstva, zlasti moškega. V tem času je večina žensk ostala doma, da bi skrbela za kmetijo, gospodinjstvo in otroke. Kmetije so se zmanjšale in so predstavljale le še dodaten del zaslužka. Ženske so tu igrale ključno vlogo, čeprav jim večinoma ni bila priznana.

Ženske, ki so v Italijo dnevno odhajale kot gospodinjske pomočnice, so predstavljale pomemben vir zaslužka, hkrati pa so zgradile most med podeželjem in mestom. S hitrejšim razvojem industrije in drugim porastom zaposlovanja v 60-ih letih so mnoge ženske dobile zaposlitev. Redna zaposlitev in z njo ekonomska neodvisnost sta odprli vrata izobraževanju, kar je prineslo velik delež na poti ekonomske in družbene emancipacije podeželskih Slovenk. (Momsen 1999, 170).

V 60-ih in 70-ih letih 20. stoletja postanejo služkinje v socialistični Jugoslaviji veliko redkejše. Kljub temu so bile nekatere mlade, podeželske ženske pripravljene na takšno službo tudi v tujini (pri diplomatskih družinah iz višjih političnih plasti), če je bila to edina možnost »bega« s podeželja. V novem socialističnem režimu domači delavci niso bili obravnavani kot sužnji, temveč kot gospodinjski delavci. Tradicionalen pojem služkinje (»maid«) je zamenjal termin gospodinjska pomočnica (»household helper«). Nove možnosti zaposlovanja vzpodbudijo tudi moderne načine mišljenja, kjer je za žensko vlogo služba enako pomembna kot skrb za družino. (Momsen 1999, 171–172).

Zaposlovanje podeželskih žensk po drugi svetovni vojni je bilo povezano s stalno emigracijo žensk iz njihovih domačih vasi v mesta. To je vplivalo tudi na depopulacijo nekaterih primorskih vaških naselij. Konec 70-ih let so gospodinjske pomočnice iz socialističnih časov

postopoma izginile. Za ženske je bilo sramotno delati kot služkinja. Ključen razlog za zmanjšanje delovnih migracij žensk z Goriške v bližnja italijanska mesta je bila nova meja med Jugoslavijo in Italijo, ki se je oblikovala po drugi svetovni vojni. Mirovni sporazum iz leta 1947 je dramatično ločil dve sosednji državi z različnim političnim in ekonomskim sistemom. Primorska je bila odrezana od funkcionalnega, ekonomskega, (sosedskega) sodelovanja z italijanskimi urbanimi centri – Udine, Gorica, Trst – kot tudi od bolj oddaljenega, metropolitanskega Milana.

Tradicija Primork, ki so kot služkinje delale v Italiji, se je nadaljevala v omejenem obsegu. Čeprav so se motivi delovnih migracij spremenili (ženske ne hodijo več v Italijo zgolj zato, da bi zaslužile denar in se vrnile, temveč da bi dosegle boljši socialni položaj – da bi se izobrazile in nato dobile dobro službo), nekatere starejše Primorke še vedno odhajajo dnevno v (kapitalistično) Italijo, kjer predvsem čistijo stanovanja italijanskega srednjega razreda. Pojma »čistiti hišo« in »pomagati družini« sta postopno zamenjala tradicionalen termin »služkinja«, ki ni več ustrezal delu žensk, ki dnevno odhajajo v »službo« k italijanskim družinam. Večinoma se vozijo z avtomobili v dopoldanskem času in se pozno popoldan vračajo domov. Včasih jim pomagajo tudi hčerke (na primer študentke), da bi si zaslužile nekaj denarja. Po osamosvojitvi Slovenije (leta 1991) je tranzicija iz socialistične v kapitalistično ekonomijo s prosti trgom dramatično spremenila sistem zaposlovanja. Veliko tovarn v Sloveniji so zaprli in brezposelnost se je povečala. Družinsko delo v Italiji je doživelo neke vrste preporod in ponovno postalo vitalna možnost zaslužka žensk predvsem z Goriške, Krasa in Obale. (Barbič in Miklavčič-Brezigar v Momsen 1999, 172–174).

5.2 DRUŽINSKO DELO KOT LEGALNO / ILEGALNO DELO V ITALIJI

Ženske, ki so delo gospodinjskih pomočnic v Italiji nadaljevale po drugi svetovni vojni, so delale tako legalno kot nelegalno. V primeru ilegalnega dela jih italijanski delodajalci ne prijavijo kot zaposlene in ne plačujejo prispevkov za njihovo socialno varnost. Druge Primorke, ki delajo legalno, so upravičene do vseh pravic, ki jih imajo zaposleni: zagotovilo za socialno varnost in starostno pokojnino, letni dopust in določen, omejen delovni urnik. T.i. »donne«, ki delajo ilegalno, svoje storitve večinoma ponujajo italijanskim družinam enkrat tedensko. Običajno imajo hkrati večje število strank. Celotno število delovnih dni se tako

izenači z običajno dolžino delovnega tedna. (Barbič in Miklavčič-Brezigar v Momsen 1999, 173–174).

Odnos delodajalcev do svojih gospodinjskih pomočnic je tako tradicionalen kot moderen. V tradicionalnem odnosu je »gospodar«, oz. »gospa« (»signore«, oz. »signora) strogo ločen od »služkinje«. V modernem odnosu pa je gospodinjska pomočnica tretirana kot družinski član. Tradicionalni, hierarhični odnosi so še vedno prisotni v italijanskih družinah srednjega razreda, medtem ko imajo delavske družine svoje gospodinjske pomočnice za del družine. Barbič in Miklavčič – Brezigar navajata primer iz svoje kvalitativne raziskave, kjer je gospodinjska pomočnica doživela oba tipa odnosov z delodajalci.⁶ (Barbič in Miklavčič-Brezigar v Momsen 1999, 173–174).

5.3 MOTIVI DELOVNE MIGRACIJE PRIMORK NA ITALIJANSKO STRAN: NEKOČ IN DANES

Dokumente cerkvenih in civilnih avtoritet o delu gospodinjskih pomočnic v Italiji so konec 19. in v začetku 20. stoletja pisali izključno moški. Ti dokumenti navajajo revščino (lakoto in pomanjkanje denarja) za ključen motiv množične migracije Primork v Italijo. Hkrati pa poudarjajo moralno oporečnost teh migracij, saj naj bi bila dekleta v težnji po avtonomiji, samostojnosti, v tujini izpostavljena moralni izprinjenosti.

Od druge polovice 19. stoletja do začetka druge svetovne vojne so se ženske zaposlovale čim pozneje, ker so prej poskrbele, da so njihovi otroci odrasli. Mlada dekleta so tako služila pri italijanskih družinah in domov pošiljala nekaj denarja, ostalo pa so varčevala za prihodnost.

⁶ Gre za gospo Vero Štrukelj iz majhne vasi Hoje-Levpa (v soški dolini), rojeno leta 1951, ki je šla za gospodinjsko pomočnico v Italijo takoj po končani osnovni šoli, torej kot 15 – letno dekle. Najprej je bila zaposlena kot varuška 9 – mesečnemu dojenčku v vasici Sovodnje (slovensko – govoreča vas v Italiji) pri družini delavskega razreda. Skrbela je samo za dojenčka; niso ji nalagali nobenih dodatnih, hišnih opravil. Svoje delodajalce je klicala po imenih. Popolno drugačno izkušnjo je doživela v svoji drugi službi v Milanu, kjer je delala pri družini iz srednjega razreda. Svoje delodajalce je nazivala kot »gospod« in »gospa« (»il signore«, »la signora«). Vera je sicer živela pri njih, vendar je morala za v »službo« obleči uniformo. Delala je kot kuharica, čistilka in hkrati varuška dveh otrok. V prvi družini je delala nezakonito, na način »narediti uslugo«. V drugi družini pa je bila zaposlena in obravnavana kot »delavka«. (Barbič in Miklavčič-Brezigar v Momsen 1999, 173–174).

Dekleta, ki so odšla od doma, spodeželja k tuji družini v mesto, so se tudi veliko izobrazila: naučila so se italijanščine, včasih tudi nemščine ali kakega drugega jezika, pridobila so nove navade, ki so jih nato vnesla v svoje domače, ruralno okolje. (Barbič in Miklavčič-Brezigar v Momsen 1999, 175–177).

Motivi današnjih delovnih migracij v Italijo so številni in raznoliki. Ekonomski motivi so še vedno pomembni, vendar pa niso tako močni kot v preteklosti (niso več rešilna bilka preživetja družine). Gre tudi za željo po višjem življenjskem standardu, ki motivira gospodinjske pomočnice, saj lahko z denarjem precej prispevajo k družinskemu proračunu. Poleg teh motivov pa so pomembni tudi osebni motivi ekonomske, socialne in čustvene narave, ki primorske ženske vodijo v plačano gospodinjsko delo. Osebni razlogi vsebujejo željo po lastnem denarju, ki ga ženske lahko privarčujejo za čase, ko bodo ostarele, hkrati pa tudi željo po novih izkušnjah in stikih z drugimi ljudmi. Družbeni in emocionalni motivi so za Primorke zelo pomembni, saj so mnoge podeželske ženske še vedno precej »zaprte« v svojih družinah in imajo relativno malo možnosti, da so aktivne izven svojih gospodinjstev. Prednost plačanega družinskega dela je, da je organizirano precej fleksibilno. »Donne« lahko delajo popoldne ali le ob vikendih, ko lahko prepustijo skrb za svoje otroke možu, ali pa drugim članom družine. To začasno delo v Italiji jim omogoča umik iz lastne hiše in monotonosti vsakdanjega življenja (neprestane skrbi za otroke, moža in ostarele družinske člane). (Barbič in Miklavčič-Brezigar v Momsen 1999, 177–179).

5.4 MEJA, KI ZAZNAMUJE GORIŠKO STVARNOST

Meja je večplasten fenomen, ki se nanaša na različna področja in je ključnega pomena za uravnavanje primernih meddržavnih odnosov. Sama po sebi meja ni niti pozitiven niti negativen element, saj se odraža glede na okoliščine časa in prostora. V teoretičnem smislu poznamo dve osnovni funkciji mednarodnih meja: meje delijo, obenem pa tudi spajajo ozemlja držav.⁷ Do izraza prihaja spoznanje, da je v interesu (večine) obmejnega prebivalstva, da se problematike teh območij rešujejo s skupnimi napor in z medsebojnim sodelovanjem. To spoznanje dodatno vzpodbujajo »evropeistični« impulzi in avtonomistične težnje posameznih regij. (Dolgan 1992, 3).

⁷ V preteklosti je prevladovala delitvena funkcija meja (t.j. natančna omejitev dela zemeljske površine, nad katerim se razprostirajo zakonodajne, sodne in izvršne oblasti določene države), ki pa se danes vse bolj umika funkciji povezovanja. (Dolgan 1992, 3).

Meja na Goriškem je eden najpomembnejših in najznačilnejših fenomenov, ki zaznamuje goriško stvarnost. Obsega različne tipe meja: nacionalne, državne, teritorialne, geografske, klimatske ter geološke meje. V diplomskem delu me zanima predvsem meja, ki je pogojevala gospodarski razvoj in meddržavni pretok blaga in ljudi na območju Goriške in Krasa. (Marušič 2002, 2).

5.4.1 Delitev Goriške po 2. svetovni vojni in njene posledice: začetki ekonomskega sodelovanja med italijanskim in slovenskim delom Goriške

Med obmejnima območjema so se sčasoma pričeli razvijati medsebojni funkcionalni odnosi. Ti so izhajali iz neravnovesij, ki so bila pretežno ekonomske narave. Mednje sodijo drobne izmenjave na področju oskrbe, dela in preživljanja. Večinoma izhajajo iz trenutnih razlik v cenah, valutnih tečajih, stopnji inflacije in kupni moči med obema obmejnima območjema ter služijo zadovoljevanju določenih potreb obmejnega prebivalstva. Po mnenju Bufona so zato čezmejne transakcije dokaj nestabilne in lahko vodijo interesente zdaj na eno, drugič spet na drugo stran meje. (Bufon 1995, 54).

Obmejni sporazumi so odigrali pomembno vlogo pri gospodarskem razvoju obmejnega območja. Njihova začetna vloga je bila predvsem ta, da so ublažili negativne posledice nenaravne meje, saj je slednja razdelila dotlej ekonomsko zaokroženo gospodarsko področje. Olajšave, predvidene v vseh treh sporazumih, so namreč preprečile izseljevanje iz obmejnih krajev in prebivalstvu omogočile normalen, vendar svojevrsten gospodarski in družbeni razvoj. (Bufon 1995, 56–57).

5.4.2 Goriški in Tržaški sporazum

Goriški in tržaški sporazum o obmejnem blagovnem prometu sta bila podpisana leta 1955 v Rimu. Njun osnovni cilj je bil ustvariti enoten režim na celotnem obmejnem območju s pomočjo večjih olajšav, ki bi pospešile širjenje blagovne menjave ter pretok delovne sile. Prvotno se je tržaški sporazum nanašal na trgovinsko izmenjavo med tržaškim ozemljem na eni strani ter okraji Buje, Koper, Sežana in Nova Gorica na drugi strani, medtem ko je goriški sporazum veljal med obmejnimi območji Goriške in Videmske pokrajine na eni strani ter

obmejnimi predeli okrajev Sežana, Nova Gorica in Tolmin na drugi strani državne meje. To je pomenilo, da so se neposredno v obmejno menjavo lahko vključili le gospodarski subjekti, ki so imeli sedež na območju občin, predpisanih v sporazumih. Leta 1982 je Zvezni sekretariat za zunanjo trgovino razširil veljavnost tržaškega sporazuma še na občine Piran, Izola, Ilirska Bistrica, Ajdovščina, Idrija in Tolmin. (Bufon 1995, 58).

Tržaški in Goriški sporazum o obmejni blagovni menjavi sta nastala iz potreb svoje dobe. Njun prvotni namen je bila nadaljnja oskrba prebivalstva na obmejnih področjih (prebivalstva urbanih centrov Gorice, Čedad in Trsta) s kmetijskimi proizvodi, pretežno kmečkega prebivalstva jugoslovanskega obmejnega območja pa z blagom široke potrošnje. Ko je oskrba postala vse bolj zadovoljliva, so sporazumi začeli preraščati prvotno funkcijo. K temu je pripomogel tudi videmski sporazum, ki je deloma sprostil obmejni osebni promet. Sporazum je prebivalstvu desetkilometrskega obmejnega pasu omogočil prehajanje meje pod ugodnejšimi pogoji, tako da je lahko zadovoljevalo svoje specifične življenjske potrebe z neposrednimi nakupi čez mejo. Poleg blagovnega pretoka je eden izmed pomembnih razlogov prehajanja meje tudi delo. (Kozina 1978, 6).

5.5 ZGODOVINA »ŽENSKEGA« PRESTOPANJA NACIONALNIH MEJA Z NAMENOM ISKANJA DELA

5.5.1 Začetek uhajanja gospodinjskih pomočnic iz nacionalnega telesa v tuje nacionalno okolje

Za 19. stoletje je za slovensko in evropsko podeželje značilno žensko pridobitno delo (peka in prodaja kruha, itd.) kot oblika protoindustrijske dejavnosti, ki povečuje preživetveno sposobnost tradicionalne kmečke družbe. Razcvet pridobitnega dela žensk je bil v okolici Trsta prehodnega značaja in je trajal, dokler se niso razvile tovarne, ki so posrkale moško delovno silo. Tako se je zmanjšala gospodarska moč in avtonomija žensk, ki so postale gospodarsko odvisne od moža. Prizadevanja cerkvenih in posvetnih oblasti, da bi ženske opustile pridobitne dejavnosti in se posvetile gospodinjenju ter vzgoji otrok, je opazen vsepovsod na slovenskem podeželju. Prestop hišnega praga so razlagali kot veliko grožnjo moralni integriteti družine, žensko samostojnost pa kot uvod v žensko prevlado in v na glavo

postavljen svet. Mrzlično ustanavljanje Marijinih družb je bilo na prehodu iz 19. v 20. stoletje najbolj kapilarno zasnovana moralizacijska akcija na Slovenskem, s katero je cerkev poskušala udomačiti ženske tako v podeželskem, kot v mestnem okolju. Sredi 19. stoletja si je za umik žensk iz javnega prostora prizadeval Anton Martin Slomšek. S svojimi moralnimi poduki o družini, v kateri naj bo mož glava družine, žena pa njeno telo, je postal odličen zgled za mnoge cerkvene pisce. Ob koncu stoletja je moško ekskluzivnost v javni sferi branil teolog Anton Mahnič, ki je posebej ostro nastopil proti javnemu udejstvovanju mlade učiteljice Marice Nadlišček, ki je potem postala urednica prvega slovenskega ženskega časopisa, »Slovenka«. (Verginella 2006, 11–13).

V 2. polovici 19. stoletja je slovensko nacionalno gibanje začelo ceniti udeležbo žensk na narodnih veselicah in čitalniških večerih. Bolj se je poglobljajal čut narodne pripadnosti, bolj so ženske v vlogi mater in vzgojiteljic postale nepogrešljive članice narodne skupnosti. Slovensko tržaško okolje je na prehodu iz 19. v 20. stoletje dojemalo žensko narodno delovanje kot ključen prispevek h krepitvi slovenske nacionalne ideje. Toda, če je bil proces nacionalne afirmacije blagodejen za pripadnice srednjega sloja, je veliko manj pozitivno vplival na ženske iz kmečkega okolja, ki so z mestom trgovale in na tiste, ki so delovale kot služkinje, kuharice ali pa na primer kot tovarniške delavke. Nacionalna elita je na ženske iz nižjih slojev začela postajati pozorna takrat, ko je ugotovila, da uhajajo iz nacionalnega telesa in da njihov prehod v tuje nacionalno okolje (Italija) slabi domače vrste. Večjo dovzetnost za usodo peric, hišnih pomočnic, itd., je pospremila skrb za dobro ime naroda. (Verginella 2006, 13–15).

Ženske, ki so prestopale nacionalne meje in zahajale v tuje okolje, naj si bo v Trst, Gorico, skratka v nacionalno mešana mesta habsburške monarhije, so pomenile grožnjo narodnega odpadništva. Kljub temu se je žensko prestopanje družbenih in nacionalnih meja nadaljevalo. Tega niso uspele preprečiti niti poveljne jugoslovanske oblasti, ki so računale na pomoč policijskih nadzornih organov in na prepričljivost antikapitalistične, do italijanskega soseda nenaklonjene ideologije. Nova državna meja, ki je na Primorskem ločila mesto od zaledja, Trst od Istre in Krasa, Gorico od Posočja in Vipavske doline, slovensko podeželsko prebivalstvo od urbanega, večinsko italijanskega sveta, ni bila dovolj učinkovita ovira za pretok oseb in blaga. Ženske, ki so pri prestopanju jugoslovanske meje prednjačile, so z veliko iznajdljivostjo tihotapile tobak, meso, kmetijske pridelke na italijansko stran meje, domov pa so nosile industrijske izdelke, ki jih jugoslovanske trgovine niso ponujale. Spretno

so izkoriščale razlike v normativnih sistemih in se zaposlovale kot hišne pomočnice. (Verginella 2006, 16–17).

5.5.2 Gospodarski učinek prestopanja meja kot pot k ženski emancipaciji

Z delom v sosednji državi so mnoge ženske povečale družinski dohodek, ki je bil zlasti v prvem povojnem času skoraj v celoti odvisen od kmetijstva. Tudi v 90-ih letih 20. stoletja, ko so mnoge Istranke, Kraševke ter prebivalke Goriške pokrajine zaradi tranzicije izgubile delo v tovarnah, je zaposlitev v sferi plačanega, a največkrat neprijavljenega in družbeno nepriznanega gospodinjskega dela v sosednji Italiji, pomenila krizno rešitev. *»Ženske, ki danes opravljajo delo hišnih pomočnic, ko so povprašane o njem, menijo, da jim omogoča sfero avtonomnega delovanja, če že ne dosego popolne ekonomske neodvisnosti. O tistem pa, ki ga neplačano opravljajo doma, da jih potiska v tradicionalno vlogo gospodarsko in družbeno podrejene ženske.«* (Verginella 2006, 17).

Pojav novodobnih hišnih pomočnic, ženske nevidne delovne sile, ki izpada iz uradnih statistik in ga celo študije spolov pogosto zanemarjajo, kliče tudi po epistemološkem premisleku oblik stajanja in preoblikovanja starega in novega, tradicionalnega in modernega.

Nenaklonjenost slovenskega komunističnega vodstva feminističnim državam in tistim ženskam, ki so se zavzemale za »žensko specifičnost«, je bila v sozvočju s tradicionalnim razumevanjem poslanstva žensk. /.../ Premestitev poudarka na materinstvo v novi socialistični preobleki potrjuje, da nova oblast kljub vojnemu revolucionarnemu preboju ni ovrгла niti tradicionalnega prepričanja, da zasebne kreposti določajo javne, niti reprezentacije o patrilinearnem potomstvu, po kateri je prvenstvena naloga žensk reproduktivna. (Verginella 2006, 18).

5.5.3 Čast naroda in ženske svetinje

V Evropi 19. stoletja se je zavest o nacionalni pripadnosti pomikala z družbenega vrha navzdol med širše plasti prebivalstva. Ritem širjenja nacionalnega ozaveščanja je bil še posebej odločilen na narodnostnih obrobjih, kjer so narodno telo ogrožali sosedi, in na narodnostno mešanih območjih, ki niso poznala ostro potegnjenih etničnih ločnic. V

večnarodnostnem okolju Trsta je čast postala dispozitiv, s katerim je slovenska narodnostna skupnost utrjevala svojo identiteto v mešanem narodnostnem okolju. Slovensko politično predstavništvo je z diskurzom o narodni časti skušalo vzpostaviti tudi večji nadzor nad ženskami. Nekateri zagovorniki naroda so že v 70-ih letih 19. stoletja začeli obravnavati ženske kot posebej za narodno čast ogrožujočo kategorijo prebivalstva. Najprej so svoj napad uperili predvsem v perice, mlekarice in krušarice. Perice so namreč opravljale pridobitno dejavnost v predmestjih in bližnji okolici Trsta. V vaseh na obronkih Krasa, kjer se je moško prebivalstvo ukvarjalo z ribištvom, so ženske prodajale ribe v mestu in okolici, na Krasu pa so se ukvarjale pretežno z mlekarstvom. Brkinke so v Trstu prodajale drva, seno, ženske iz istrskega zaledja pa domače pridelke. Šlo je za pridobitne dejavnosti, ki so jih ženske lahko usklajevale z domačimi opravili. (Verginella 2006, 141–142).

Ženske, ki so zahajale v mesto in prale perilo »mestne gospode italijanske«, so pri predstavnikih prevladujoče politične ideologije, predstavljale nevarnost ideji slovenske narodne identitete. Lik narodno zavedne gospodinje in matere, ki vzgaja narodno čuteče posameznike in skrbi za družinsko dobrobit, ni bil skladen z žensko, ki je kršila pravila in služila tujemu narodu. (Verginella 2006, 73–82). »Ženske, ki so nosile iz mesta cule umazanega perila, skrbele za red in čistočo v tujih hišah, so iz lakomnosti in prepričanja, da jim ta dejavnost prinaša velik zaslužek, zanemarjale domača dela in vzgojo svojih otrok. A ne samo to. Svojo življenjsko energijo so razprodajale nasprotnikom lastnega naroda.« (Verginella 2006, 83–84).

Ženske so v mestu gojile privilegirana poznanstva, zveze, ki so bile ključne za ohranjanje stalnih strank in širjenje kroga mestnih in primestnih odjemalcev in odjemalk njihovih storitev oz. blaga. (Kalc 2004, 3–4). Istrske potovke so v zadnjih letih znane zlasti kot Šavrinke oz. prodajalke jajc (jajčarice). Baskar opozarja na splošno fascinacijo s Šavrinkami, ki so tako kot Martin Krpan mobilne in tihotapijo, na kar je prvi opozoril Taras Kermauner⁸. (Baskar 2002, 206–208). Šavrinka je torej neke vrste simbol. Menim, da lahko tudi hišne pomočnice, ki jih obravnavam v svojem diplomskem delu, označimo za »sodobne Šavrnike«, ki z iznajdljivostjo, preko posredništva, prodajajo svoje storitve v italijanskih gospodinjstvih.

⁸ Njihova identiteta pa je po Baskarju postala predmet reinvencije tradicije, ker kaže poteze osebe, ki se v antropologiji imenuje »trickster«. Mobilnost, preprodajanje (tudi ilegalno), posredništvo in zvijačnost so »kvalitete«, ki so značilne za Šavrinke. (Baskar 2002, 206–208).

Nov pogled na žensko prestopanje meja se je v Trstu razvil sočasno s preobratom k industrializaciji, ko preobratom, ko so se produktivne dejavnosti začele seliti v delavnice in tovarne in je moška delovna sila privezala žensko na domače ognjišče. Ob pozitivnih gospodarskih učinkih so v teh ženskah začeli zaznavati moralno škodljive posledice, ki naj bi jih pridobitne ženske povzročale družini, možu, otrokom in tudi celotni slovenski skupnosti. Ženske, ki so prestopale meje narodnega telesa, so bile za nacionalne voditelje nekrepostne; hromile naj bi »obrambno moč naroda«. (Kalc 2002, 16–17).

Gospodinjske pomočnice so si službo poiskale in organizirale s pomočjo poznanstev. Pogosto so dekleta prihajala služiti k sorodnikom, ki so že »pognali korenine« v mestu in so potrebovali delovno pomoč. Ustanovi, Zavod sv. Nikolaja in Marijin dom, ki sta delovali v Trstu, sta bili osnovani kot pobudi, s katerima so si narodni aktivisti prizadevali vzpostaviti nadzor nad delom ženskega prebivalstva, ki je dotlej najlažje uhajal skozi nacionalno sito. Obe ustanovi sta »bdeli« nad dekleti in preprečevali, da bi se zaposlile v narodnostno tujih družinah, oz. pri delodajalcih, kjer bi poleg časti in ugleda trpela tudi njihova narodnostna identiteta.⁹ Trst je kljub hudi gospodarski krizi, ki je v času med obema vojnama pospremila priključitev Primorske k italijanskemu kraljestvu ter svetovnemu finančnemu zlomu leta 1929, ohranil vlogo močnega gospodarskega in družbenega težišča. (Verginella 2006, 144–145).

5.5.4 Zavod svetega Nikolaja: slovensko zavetišče za brezposelne služkinje

Ustanovitev Zavoda sv. Nikolaja, ki je od leta 1898 do leta 1919 deloval v Trstu kot slovensko zavetišče za brezposelne služkinje in v mesto priseljena dekleta, je bil zagotovo najpomembnejša pobuda, s katero se je vzpostavil, kot smo že omenili, ženski nadzor nad tistim delom ženskega prebivalstva, ki je dotlej najlažje uhajal iz »narodnega sita«. Zavod, ki so ga ustanovile in vodile narodno aktivne ženske, v glavnem pripadnice slovenskega srednjega sloja, je bdel nad dekleti in preprečeval, da bi se zaposlile pri družinah, kjer bi trpela njihova čast in ugled, zlasti pa narodno poreklo. Narodno emancipirane ženske so v Trstu na prelomu 19. v 20. stoletje prevzele pobudo na socialnem področju ter postale

⁹ V Trstu so v prvih desetletjih 20. stoletja podeželske služkinje na tržaški železniški postaji in ulicah pričakale najpogostejše t.i. »narodne dame«, organizirane v slovenskih dobrodelnih ustanovah, ki so skrbele za njihovo namestitev pri narodno in moralno uglednih družinah. V času fašizma, ko so bila vsa slovenska društva in ustanove prepovedane, so to dobrodelno pobudo prevzele predvsem nune in posvečene organizatorke Marijinega doma, ki je deloval pod budnim nadzorom cerkvenih duhovnih vodij. (Verginella 2006, 143).

zaščitnice ženske in s tem tudi narodne časti. Delovanje Zavoda je bilo tako za tržaške kot tudi za vseslovenske razmere novost, saj je temeljilo na ženski medsebojni pomoči in miloščini »imenitnih gospa« ter prispevkih institucij, ki so bile zainteresirane za nadzor nad žensko delovno silo. V Zavodu sv. Nikolaja so tradicionalno skrbništvo moških figur (mož, očetov, bratov) prevzele ženske, ki so si prizadevale zaposliti dekleta v nacionalno in moralno »neokuženem« okolju, t.j. pri slovensko narodno zavednih in krepostnih družinah. Kljub prizadevanju Zavoda pa je na tržaškem družbenem dnu še vedno mrgolelo »neukročenih žensk«, prostitutk, beračic, ki so predstavljale za slovenski narod »kužno gmoto«.(Verginella 2006, 85–88).

Zavod sv. Nikolaja je temeljil na samopomoči – vsaka služkinja, ki je želela imeti dostop do Zavoda, je morala leta 1900 mesečno plačevati 20 kron, v času brezposelnosti pa je bila upravičena do brezplačnega stanovanja v Zavodu in do brezplačnega posredovanja za novo službo. Takšen način delovanja in financiranja je v dekletih krepil čut za samopomoč in tudi samozavest, saj v času brezposelnosti niso imele občutka, da dobivajo miloščino. Večina članic je redno prispevala svoj delež. Služkinje je včasih v Zavod pošiljalo tudi mestno redarstvo. Zavod sv. Nikolaja je deloval brez samostanske strogosti. V Zavodu so se vedno pogosteje po služkinje oglašale tudi italijanske in nemške gospodinje, tako da je veliko deklet dobilo službe že v nekaj dnevih. Zavod je skušal tudi slediti tistim gospodinjstvom, ki so surovo ali nedostojno ravnala s služkinjami in jim kasneje ni več pošiljal svojih deklet. (Podbersič Smrdel 2003, 21–24).

5.6 O »PRIDOBITNIH ŽENSKAH« IN NEVIDNI ŽENSKI DELOVNI SILI

»Znatni delež nevidne delovne sile tvori tisti del ženske delovne sile, ki ga sicer podatkovno in vsebinsko bogati pregledi pravnega položaja žensk in njihove zaposlitve večinoma izpuščajo, spregledajo. Tu gre predvsem za hišne pomočnice, poklicno kategorijo žensk, ki je v pogosto neurejenem in nezakonitem delovnem razmerju.« (Verginella 2006, 136). V družinah, kjer so ženske zaposlene zunaj doma, ali v tistih, kjer niso zaposlene, a si zaradi gospodarskega in družbenega statusa lahko privoščijo plačano gospodinjsko pomoč, opravljajo opravila, ki jih družba še vedno obravnava kot »ženska«; predvsem čiščenje in pospravljanje stanovanja, kuhanje, likanje pa tudi varstvo otrok in skrb za ostarele. S tem

ženskim segmentom populacije so se ženske študije v Sloveniji doslej marginalno ukvarjale. Barbara Ehrenreich in Arlie Russell Hochschild ugotavljata, da je v ZDA in drugih državah razvitega sveta opaziti splošno (tudi feministično) odsotnost zanimanja za ženske, ki opravljajo slabo plačano gospodinjsko delo.¹⁰ V veliki večini primerov se študije nanašajo le na priseljenke iz »Tretjega sveta«, statističnih analiz, ki bi odkrивale plačano delo primorskih »donn«, pa praktično ni. (Verginella 2006, 138–139)

5.6.1 Delo »donn« od konca 2. svetovne vojne do konca 70-ih let 20. stoletja

Po vojni so ženske s primorskega podeželja še vedno prinašale v italijanska obalna mesta kmetijske pridelke, v Trstu pa se je z dvigom življenjske ravni ponovno začelo pojavljati povpraševanje po dodatni delovni pomoči v gospodinjstvih. Prišlo pa je do nekaterih ključnih sprememb. Namesto, da bi ženske umazano perilo nosile domov, so to delo začele opravljati v Trstu pri strankah, na njihovem domu. Nekatere so tam ostajale več dni, ker so hodile prati od družine do družine. Ker njihovo delo ni več potekalo v okolju družine in vasi, je s tem dejansko prenehala obstajati osnovna produkcijska funkcija družine. Poleg pranja perila so opravljale vedno več drugih gospodinjskih opravil (likanje, čiščenje in podobno), kar lahko štejemo za nastavek danes tako razširjene oblike dela gospodinjskih pomočnic. Če pa so hotele ženske še naprej poleg prodaje svojih gospodinjskih storitev v tržaških domovih, v Trstu prodajati tudi lastne kmetijske pridelke, so se morale zaradi omejitev ali prepovedi prenašanja določenih artiklov čez novo državno mejo, preleviti v spretne »švercerke«. (Orehovec 1997, 119–121).

5.6.2 Obdobje po letu 1980

Konec 70-ih let se je že najavljala gospodarska kriza in Trst je postajal za »donne« vse bolj aktualen vir (dodatnega) zaslužka. Podoben proces se je odvijal tudi po letu 1991, ko je ob ponovni gospodarski recesiji, množica ljudi ostala »na cesti«, brez dela. V 80-ih letih so »donne« v Trstu še naprej opravljale različna gospodinjska opravila,¹¹ vse do čisto socialnih

¹⁰ Podobno velja tudi za ženske študije iz drugih držav južne in srednje Evrope. Celovita obravnava te teme je umanjala tudi v anglosaškem prostoru. Po ameriških feminističnih teorijah iz 60. in 70. let 20. stoletja je bilo gospodinjsko delo skupno vsem ženskam, tudi tistim, ki so bile zaposlene zunaj doma. (Verginella 2006, 138–139).

¹¹ Od čiščenja oken, tal, likanja, brisanja prahu, izjemoma kuhanja, pomivanja posode, do vodenja hišnih ljubljencev na sprehod, urejanja vrta in podobno.

opravi¹². Sedaj govorimo o gospodinjskih pomočnicah, služkinjah in čistilkah, ki bi jih danes bolj pravilno imenovali »gospodinjske delavke«, saj so prvi trije izrazi zastareli in preobloženi s pomeni socialne zaznamovanosti in revščine. Takšni delovni odnosi med gospodinjsko delavko in njeno (stalno) delodajalko lahko trajajo tudi po 20 let in več. Z zaslu^žkom so »donne« običajno zadovoljne. Cena njihovega dela seveda niha in je kar precejšnja, čeprav o tem nerade govorijo. Na nižje plačilo pa so vseeno danes prisiljene pristati tiste ženske, ki jim je to delo edini vir preživetja. (Orehovec 1997, 121–122).

5.6.3 Desetdnevna vojna v Sloveniji: pet minut slave za primorske gospodinjske pomočnice

Ob desetdnevni vojni v Sloveniji leta 1991 je znan tržaški germanist Claudio Magris v italijanskem dnevniku *Corriere della Sera* objavil članek, v katerem je opisal odmeve bližnje jugoslovanske vojne v Trstu. Izbruh vojne napetosti v Sloveniji je povzročil, da se je za dobrih deset dni na tisoče tržaških družin znašlo v neprijetnem položaju – ostale so namreč brez nepogrešljivih (slovenskih) hišnih pomočnic. Le-tem je vojno dogajanje namreč preprečilo prestop takrat še italijansko-jugoslovanske državne meje. Slovenske in hrvaške hišne pomočnice, ki jih tržaški italijansko govoreči delodajalci oz. delodajalke največkrat imenujejo kar »donne«, so ostale doma. V tem kratkem obdobju so se o njih razgovorili tudi mediji; doživele so torej svojih pet minut medijske slave. Vendar pa je njihova javna prepoznavnost s koncem vojne in vzpostavitvijo mirnodobnega stanja zelo hitro potihnila na italijanskem trgu »črne delovne sile«. V času razpada Jugoslavije in vojne na njenih tleh so se slovenskim in hrvaškim hišnim pomočnicam pridružile še begunke iz ostalih bivših jugoslovanskih republik. Kljub temu pa se obrisi obmejne ženske sive ekonomije niso bistveno spremenili in tudi tržaška javnost ob vsakem novem ženskem priselitvenem valu ni trznila. Ob pregledu slovenske in italijanske statistike o ženski delovni sili vidimo, da je v njih segment hišnih pomočnic nereprezentativen, ker upošteva le zakonito zaposlene delavke. Le-te pa predstavljajo samo vrh ledene gore. (Verginella 2006, 139–141).

¹² Pogovarjanje in klepetanje z delodajalko o njenih problemih, skrb za ostarele, redkeje pa so bile tudi varuške otrok.

5.7 OD DELA ZA STALNO DO DNEVNIH MIGRACIJ

Pred razpadom habsburške monarhije in gradnjo sodobnih prometnih povezav je delo gospodinjskih pomočnic v mestu pomenilo tudi daljše bivanje v njem. V času med obema vojnama, zlasti pa po letu 1954, ko se je z londonskim sporazumom ob italijansko – jugoslovanski meji obnovil pretok ljudi in blaga, se je tovrstna zaposlitev prelevila v dnevno migracijo. Z njo pa so se tudi zmanjšale možnosti nacionalnega in socialnega nadzora, ki so ga slovenski cerkveni krogi izvajali v času pred 2. svetovno vojno in po njej. V obdobjih zaprtja meje (1947) so se nekatere ženske odločile začasno preseliti v kraj svojega delovnega mesta. Ko so mejo ponovno odprli, pa so raje vztrajale pri dnevni selitvi. S Krasa, Goriške in Istre so se ženske na italijansko stran, zlasti v Gorico in Trst, začele voziti z avtobusi. Danes pretežno uporabljajo lastna prevozna sredstva. Pripadnost »sosedu« ideološko nasprotnemu taboru ni bila niti v najhujših političnih meddržavnih krizah dovolj velika ovira za mobilnost ženske delovne sile ter za obnovitev tradicionalnih gospodarskih praks med Trstom in zaledjem. Z odprtjem italijansko – jugoslovanske državne meje leta 1954 in možnostjo pridobitve prepustnic za maloobmejni prestop meje, se je začela tudi mala obmejna trgovina. V Trstu so se prodajali in preprodajali kmetijski pridelki, ki so jih kmečke družine na Krasu in v Istri pridelale doma. Na tržaški Kras in v samo mestno središče so odhajale »procesije« žensk in moških, ki so na drugi strani meje prodajali predvsem mleko, meso, žganje in cigarete. (Verginella 2006, 146–147).

Ženske so na poti v mesto pogosto prišle v spor z jugoslovanskimi in italijanskimi varnostnimi organi, »financi«¹³, vendar pa jih to ni zaustavilo pri prehajanju demarkacijske črte med conama A in B Julijske krajine, niti ne pozneje pri prestopanju italijansko – jugoslovanske državne meje. Tudi v prvih povojnih letih, ko je bilo policijsko nadzorovanje pretoka blaga in ljudi še posebej strogo, so se ženske ukvarjale z nezakonito prodajo in preprodajo domačih pridelkov – šlo je za pravo »malo tihotapstvo«. (Vertovec Repič 2001, 126–130).

Pojav maloobmejne nelegalne drobne trgovine je začel zamirati v 80-ih in 90-ih letih 20. stoletja, ko so se zmanjšale razlike v standardu med zaledjem in mestom. Vendar pa je domača povrtnina in sadje s slovenskih vrtov v Trstu še vedno zelo cenjeno blago. (Vertovec Repič 2001, 76–77).

¹³ »Financ« je na primorskem narečni izraz za policaja (izraz izvira iz italijanščine).

5.8 GOSPODINJSKE POMOČNICE V OBMOČJU SIVE EKONOMIJE

Italijanski zakon »Fini-Bossi« iz leta 2002, s čigar odobritvijo je italijanska država poskušala zajezi fenomen nelegalnega zaposlovanja tujih državljanov in državljanek, ni bistveno spremenil položaja slovenskih gospodinjskih pomočnic na italijanskem obmejnem delovnem trgu. »Donne« so še vedno močan segment črne in pravno nezaščitene delovne sile. Temu ni tako le po volji delodajalk, temveč pogosto tudi po želji pomočnic. »Prikrita, nezakonita dejavnost v Italiji, jim omogoča izkoriščanje ugodnosti ostankov slovenskega »welfare stata«, hkrati pa jim daje možnost, da zadostijo potrebi po lastnem dohodku in ekonomski neodvisnosti.« (Verginella 2006, 148).

Zanimivo je, da se sile italijanskega javnega reda, ki so odgovorne za preganjanje nezakonitih dejanj, s slovenskimi in tudi hrvaškimi dnevnimi migrantkami ne ukvarjajo. Prav tako jih spregledajo tudi slovenski obmejni policijski organi. K temu pripomore predvsem splošno prepričanje, da so hišne pomočnice dejavnik povečevanja blaginje v obmejni regiji. V obdobju slovenske tranzicije se je v ta segment obmejne delovne sile priključil del v tovarnah odpuščene ženske delovne sile. Po letu 1991, ko je v Sežani in okolici propadlo nekaj industrije, kot je tekstilna, se je del nižje kvalificirane ženske delovne sile zaposlil v Trstu in v vaseh na tržaškem Krasu. Mnoge predčasne upokojenke pa so z gospodinjskim delom čez mejo poskrbele za »priboljšek« k skromni slovenski pokojnini. (Verginella 2006, 149)

Če se torej pobliže soočimo s fenomenom hišnih pomočnic v primorskih obmejnih regijah, ugotovimo, da se je ta segment ženske delovne sile umestil v medprostor normativnih sistemov. Po koncu 2. svetovne vojne je bival v nišah sive ekonomije, ki so soobstajale s socialistično ustrojeno družbo in ki so se lažje obdržale na družbeni periferiji v obmejnih regijah. Njihova marginalnost pa ne pomeni tudi družbene neznatnosti in gospodarske nepomembnosti. Fenomen t.i. »donn« preči nacionalno mejo in zato postavlja pomembna vprašanja tudi za nacionalno osrediščene ženske študije. (Verginella 2006, 150).

5.9 KATARZIČNA MOČ AVTONOMNEGA DELA ČEZ MEJO

»Donne«, ki so, kljub svoji nižji izobrazbi in brez poklicne specializacije zaradi razlik v obmejnih gospodarskih sistemih in standardih še sredi 90-ih let 20. stoletja zaslužile toliko ali

celo več kot njihove sodržavljanke s srednjo ali višjo izobrazbo, ocenjujejo svojo dejavnost kot gospodarsko pozitivno, kar povečuje njihov občutek samozavesti. O gospodinjskem delu, ki ga opravljajo, menijo, da jim omogoča sfero avtonomnega delovanja, če že ne popolne ekonomske neodvisnosti. O delu, ki ga neplačano opravljajo doma, menijo, da jih potiska v tradicionalno vlogo gospodarsko in družbeno podrejene ženske. Večina Kraševk, ki so bile ali so še redno ali občasno zaposlene kot gospodinjske pomočnice v Trstu, doma opravlja vsa gospodinjska dela. Po mnenju Kristine Verovec Repič to potrjuje ukoreninjenost tradicionalne delitve dela v okolju, v katerem živijo. (Vertovec Repič 2001, 88–89).

5.10 GOSPODINJSKE POMOČNICE KOT POSREDNICE NOVIH KULTURNIH IN SOCIALNIH VZORCEV

Razumevanje gospodinjskih pomočnic kot nezaščitene in nebogljene delovne sile, hkrati pa gledanje nanje kot na emancipirane ženske, prinaša marsikatero interpretativno zagato. »Donne« moramo razumeti kot subjekte, ki so kljub izhodiščnemu, s pravnega in gospodarskega vidika neugodnemu položaju sposobne izkoristiti razlike med pravnimi redi ter gospodarskimi sistemi in jih znajo izkoristiti sebi v prid. Vstop v zasebno sfero drugega (delodajalke) praviloma ni podvržen zapisanim pravilom. To zahteva pogajanja med delodajalko in delavko. Ta pogajanja niso le materialne narave, temveč imajo tudi simbolem pomen. (Verginella 2006, 150–152).

Martina Orehovec ugotavlja, da primorske »donne« iz Trsta poleg materialnih dobrin prinašajo tudi nekatere moralne in socialne vzorce, s katerimi se srečujejo v družinah, za katere delajo. Iz želje po privzemanju statusnih simbolov se primorske hišne pomočnice pehajo v iskanje novih, eksistenčno potrebnih zaslužkov. Poudarja tudi stereotipno razumevanje hišnih pomočnic kot revnih in izkoriščanih Slovenk na eni strani ter bogatih Italijank na drugi strani. Mnoge hišne pomočnice so namreč zaposlene tudi pri tržaških slovenskih družinah. Te zaposlujejo slovenske, pa tudi hrvaške, srbske in italijanske pomočnice. Problematičnost potegnjene razredne ločnice se pokaže zlasti v primerih, ko se plačane gospodinjske pomoči poslužujejo ženske, ki so začasno zaposlene in niti po statusu niti po dohodku ne sodijo v višje družbene plasti. (Orehovec 2001, 154–156).

Ženske, ki delajo v Trstu, so pomemben člen med ruralnimi in urbanimi območji in posrednice kulturnih vplivov med vasjo in mestom. Iz Trsta prinašajo novitete v vasi, kjer živijo. Gre za vsakodnevne popotnice med njihovo domačo vasjo, ki predstavlja tradicijo in mestom (Trstom ali Gorico) na drugi strani državne meje, ki pomeni novi, urbani, moderni način življenja. Zaradi različnih, občasnih poostretev na italijansko – slovenski (prej jugoslovanski) meji so te ženske razvile različne strategije, da so jih obšle in kljub temu hodile preko meje s pridelki, ki so jih želele prodati v mestu. Med njimi se je razvila oblika skupinske zavesti, identiteta, ki se kaže v njihovi medsebojni pomoči, pa tudi v socialni kontroli. Pridobljene izkušnje z delom v Trstu, ki so se prenašale iz generacije v generacijo, pa tudi na novo oblikovana mreža sorodnikov v Trstu ali Gorici, so slovenskim gospodinjskim pomočnicam nekoč pomagale najti delo v neformalnem sektorju. V zadnjih 20-ih letih pomoč sorodnikov v Trstu ni več pomembna in potrebna, saj si te ženske med seboj pomagajo in vzpostavijo lastno socialno mrežo, ki omogoča kontrolo neformalnega »trga dela« čez mejo.¹⁴ (Orehovec 1997, 116–117).

5.11 ODNOS PRIMORSKIH GOSPODINJSKIH DELAVK DO ITALIJANSKIH DELODAJALK

Kot ugotavlja Orehovec v svoji raziskavi: »... je večina gospodinjskih delavk s svojimi delodajalkami v »sestrskih« odnosi, ki pa jih moramo razumeti z vidika neenakopravnega položaja gospodinjskih pomočnic. Res pa je tudi, da t.i. »donne« predstavljajo neke vrste socialni ventil za svoje delodajalke, ki se jim lahko v miru in brez skrbi potožijo (o svojih zasebnih problemih,...).« (Orehovec 1997, 122). Nekatere že starejše, upokojene, »bivše gospodinjske delavke«, gredo še vedno občasno kaj postorit k tržaški družini – dolgoletni stranki. Posebej te ženske opažajo razlike med delom v Trstu v 60-ih letih 20. stoletja in danes. Tržaške delodajalke naj bi bile danes manj zaupljive, veliko del pa naj bi postorile tudi same.

Odnos gospodinjskih delavk do njihovih delodajalk v Trstu je večplasten. Na eni ravni so odnosi »sestrski« (zaupljivi), na drugi pa povsem profesionalni. Slednji se odražajo v jeziku,

¹⁴ Neformalno delo žensk v Trstu zagotavlja nadaljnji razvoj tega območja (Krasa, Istre, Goriške), saj je lahko neformalno delo institucija in strategija za blaženje posledic ekonomske recesije (po letu 1991), z rastočim deležem brezposelnosti in zagotovilo za kontinuiran razvoj. (Giordano 1994, 20–25).

oz. izrazih, ki jih uporabljajo, ko govorijo o tržaških gospodinjskih kot »boljših« in »slabših hišah«, kar implicira zanje bistveno – boljše ali slabše plačilo. Svoje delodajalce torej razvrščajo v prvi vrsti po ekonomski moči. Prav tako so v kulturnem smislu odnosi med njimi prepleteni: »donne« so pogosto kritične do tržaških delodajalk, v smislu da so »šinjore«, ¹⁵ po drugi strani pa jim predstavljajo nekakšen ideal – zvišujejo jim raven želja, zlasti v materialnem smislu. To je vidno v zgledovanju gospodinjskih pomočnic po »tržačankah«: v oblačenju, nakitu, osebni urejenosti ter opremljanju stanovanj. S tem se tudi določajo vaše potrošniške norme ter kriteriji in statusni simboli. (Orehovec 1997, 122–124).

5.12 PROBLEMATIKA SLUŽKINJ V »TRŽAŠKI SLOVENKI«¹⁶ – PRVEM ŽENSKEM ČASOPISU NA SLOVENSKEM

Časopis »Tržaška Slovenka« nazorno obravnava problematiko primorskih služkinj v Italiji in je zato zelo koristno gradivo za lažjo primerjavo s stanjem današnjih »donn« v moji empirični raziskavi.

V začetku je bila »Tržaška Slovenka« bolj družinski kot ženski časopis, članki posameznih avtoric so si bili med seboj svetovno-nazorsko raznoliki, celo nasprotujoči, saj niti same sodelavke časopisa niso imele enakih pogledov na to, kaj naj bi bila ženska emancipacija. Časopis je že v prvem obdobju izhajanja objavljal tudi novice o poklicnih in drugih uspehih žensk drugod po Evropi in po svetu. (Podbersič Smrdel 2003, 6–7).

Vprašanju ravnanja s služkinjami je v »Tržaški Slovenki« namenjenega precej prostora. Vsi članki apelirajo na gospodinje in na njihov odnos do poslov oz. služkinj. Da so bili posli nekoč del družine poudarja na primer Kveder: »... tudi tuji posli, uslužbenci, učenci in pomočniki so se v vsakem slučaju priklopili družini, stanovali so tam, hranili se, - sploh bili so družinski udje družega reda. Dandanes tega ni več.« (Kveder v Podbersič Smrdel 2003, 13). Kot vzrok za spremembo je avtorica poudarila naglo spreminjanje življenja v Evropi. Večkrat je bilo poudarjeno, da se »sovražni posli« oblikujejo »pod trdim, brezsrčnim gospodarjem«, medtem ko »vesela gospodinja pravi prav bahato, da se lahko zanaša na svoje posle.« V manjših rodbinah se večkrat dogaja, da ni možno pred posli skrivati vseh družbenih

¹⁵ Primorski narečni izraz za »fine gospe«, ki se običajno uporablja nekoliko slabšalno (»muhaste gospe«).

¹⁶ (1897–1902).

razmer. »Čeprav imajo služkinje tudi slabosti in služkinja včasih smatra svoje gospodinje za nekake tirane, temu ni kriva sama, pač pa so krivi tisti, ki so jo tako napravili. Da, oni, ki hočejo imeti nekak mrtev brezčuten stroj namesto čutečega bitja.« (Kveder v Podbersič Smrdel 2003, 13).

V mnogih člankih najdemo svarila pred tem, da bi gospodinje postale s služkinjami preveč intimne, kar bi škodilo njihovem ugledu. V »Tržaški Slovenki« najdemo tudi temo o verbalnem in fizičnem nasilju nad služkinjami. Služkinje morajo za malo denarja zelo veliko delati, pogosto zelo malo spijo, sili se jih početi prezahtevne stvari, od njih se zahteva neprestano delo in nekatere gospodinje neprestano dvomijo o poštenju ter zvestobi svojih služkinj. (Podbersič Smrdel 2003, 13–15).

Vprašanje, »ali je prav, da služkinje in posli vzgajajo otroke?« se je v Slovenki pojavljalo bolj posredno. Zaradi kuhanja in gospodinjenja žene ne morejo same voditi svojih otrok na sprehode, zato to delo zaupajo preprostim deklam, pestunjam, ki pa ne morejo otrokom posredovati ustrezne »duševne hrane«. V Slovenki najdemo pozive materam, naj otrokom preprečijo, da bi se grdo obnašali do služabnikov in naj otroke učijo ceniti tudi »revne posle« kot ljudi. (Borovnik 1995, 40–50).

Problematika ženske morale in nevarnosti prostitucije v Trstu je bila ena najpogostejše obravnavanih problematik v Slovenki. Pozivi k podpori Zavoda sv. Nikolaja so vedno znova izpostavljali nevarnost prostitucije in poudarjali, da je Trst najnevarnejše mesto za dekleta. Poročilo o delovanju Zavoda je omenjalo več primerov, ko so služkinje »prijokale« v Zavod, ker jih je zalezoval gospodar ali njegovi sinovi. Tržaški »bogatini« naj bi zalezovali samska, lepa, mlada, slovenska dekleta. (Podbersič Smrdel 2003, 25–28).

6 EMPIRIČNI DEL

6.1 METODOLOGIJA

Za svojo empirično raziskavo sem uporabila metodo kvalitativnega intervjuja. Uporabila sem polstrukturiran intervju, ki spominja na sproščen pogovor. Ta tip intervjuja je v mojem raziskovanju zelo primeren, saj vprašanja zahtevajo nekaj razmisleka. Osrednji cilj oz. namen takšnih intervjujev je razumeti pomene, ki jih intervjuvanci pripisujejo vprašanjem in okoliščinam v kontekstih, ki jih raziskovalec ne strukturira vnaprej. Za svoje raziskovanje problematike plačanega gospodinjskega dela »donna« v Italiji sem izbrala poglobljeni intervju, saj je primerna metoda za doseg ciljev: razumeti konstrukte, ki jih intervjuvanke uporabljajo kot osnovo za svoja mnenja in prepričanja o določeni zadevi in okoliščinah ter razumevanje »sveta« intervjuvank. (Easterby-Smith 2005, 111–114).

Pomemben dejavnik učinkovitosti družbene interakcije v okviru kvalitativnega intervjuja je zaupanje. Neuspeh pri pridobivanju zaupanja ima lahko za posledico, da se intervjuvanci zatečejo k pripovedovanju tega, kar menijo, da bi raziskovalec rad slišal od njih. (Easterby-Smith 2005, 116–117). Z intervjuvankami sem najprej opravila kratek pogovor, obisk, se poskušala predstaviti kot »njim podobna«, nato sem šele čez nekaj dni izvedla intervju.

Pri nestrukturiranem oz. polstrukturiranem razgovoru je pomembno, da oseba, ki vodi pogovor, ne kaže nobene avtoritete, ne daje napotkov ali moralne podpore, ne izraža kontraargumentov, hkrati pa skuša pomagati osebi, da se lažje izrazi, da se odpravi njena napetost ipd. Kvalitativni, globinski razgovor pa seveda ni navaden, sproščen razgovor brez nekega posebnega cilja. Zanj je značilno, da vprašanja niso vnaprej strogo določena in seveda so še manj določene modalitete odgovorov. Predvsem so določene teme razgovora. Ne omejujemo respondentov z natančno vnaprej določenimi vprašanji, temveč omogočamo, da razgovor poteka po svoji notranji logiki, skladno s tem, kako se vrstijo vprašanja. Respondentom omogočamo, da nam povedo »vse«, kar je pomembno za neko temo. (Flere 2000, 114–117).

V intervju sem vključila tudi vprašanja, ki se nanašajo na stališča, vrednotne orientacije, mnenja in podobno, torej vprašanja, ki zadevajo objektivno sfero družbenega življenja in subjektivno sfero. (Flere 2000, 118–119).

6.2 HIPOTEZE

Najsplošnejši cilj zastavljanja hipotez je, da usmerja raziskovalno delo, da se ne izgubimo v morju pojavov, s katerimi se soočamo. Hipoteza na tak način prispeva h konkretizaciji raziskovalnega problema. Praviloma se pojavlja kot pogojna, izhodiščna trditev o povezanosti med pojavi, ki nam pomaga pri izbiri in povezavi dejstev in ki jo proti koncu potrdimo, zavrnemo ali modificiramo. Zastavili naj bi jo na začetku raziskovalnega dela. Včasih pa jo oblikujemo ter specificiramo in razčlenimo šele po zbiranju podatkov, ko smo soočeni z njihovo interpretacijo. (Flere 2000, 74). Sama sem se odločila za drugo varianto, predvsem iz dveh razlogov:

- ne obstaja nobena podobna raziskava, na podlagi katere bi lahko že na začetku postavila neke možne sklepe;
- preciziranje hipoteze šele proti koncu raziskovalnega dela prispeva k preprečevanju tega, da bi nas hipotetični okvir omejeval in preprečeval, da pridemo do pravih ugotovitev. (Flere 2000, 76).

Kljub temu pa sem si postavila neke splošne smernice, oz. delovne hipoteze, ki so me vodile pri empiričnem delu.

- Delovna hipoteza 1: Iskanje dela čez mejo poteka predvsem s pomočjo socialnega omrežja.
- Delovna hipoteza 2: »Donne« so s plačanim delom na splošno zadovoljne.
- Delovna hipoteza 3: Svoje delo doživljajo kot pomembno in svojega »naziva« gospodinjske pomočnice ne dojemajo v negativnem smislu.
- Delovna hipoteza 4: V družinah delodajalk se čutijo sprejete – kot del družine in imajo z njimi pristne, prijateljske odnose.
- Delovna hipoteza 5: Zaslužek, ki je tudi eden glavnih motivov za odhod na delo v Italijo, dojemajo v primerjavi z razmerami na domačem trgu dela kot precej dober.
- Delovna hipoteza 6: »Donne« na splošno nimajo težav, ker opravljajo ilegalno delo.

- Delovna hipoteza 7: Ženske, ki opravljajo plačano družinsko delo v Italiji, so na splošno zadovoljne s svojimi pogoji dela.

Na podlagi delovnih hipotez sem oblikovala vprašalnik.¹⁷

Vse pogovore oz. intervjuje sem zvočno posnela in jih nato »pretvorila« v pisno obliko. V pogovorih so se pojavili številni narečni izrazi, ki sem jih v veliki meri ohranila tudi v pisni obliki. S tem sem želela obdržati subjektivno noto izražanja intervjuvank, da se ne bi izgubila subjektivna nota izražanja intervjuvank in bi se tako čim bolj ohranil prvoten, pristni pomen izražene vsebine.¹⁸

6.3 IZBIRA VZORCA

Ciljna populacija v mojem raziskovalnem delu so primorske ženske, ki opravljajo plačano družinsko delo v Italiji. Populacija, iz katere sem oblikovala vzorec, ne zajema celotne primorske regije, pač pa sem se usmerila na Vipavsko dolino, Goriško in Kras (izpustila sem območje Obale, Brkinov, slovenske Istre in tolminskega območja, kjer je fenomen »donn« tudi prisoten). Predvidevam, da so motivi odhajanja na delo, občutenje dela in lastnosti družinskih delavk v vseh obmejnih krajih podobni, zato menim, da omejitev na to ciljno populacijo nima vpliva na objektivnost rezultatov.

Vzorec sem oblikovala na način »snežne kepe«, ker gre za dokaj zaprto skupino. (Flere 2000, 79). Na podlagi svoje socialne mreže sem poiskala nekaj žensk, ki dnevno odhajajo v Italijo opravljat gospodinjska oz. družinska dela. Intervjuvala sem posamezne ženske, ki so me na podlagi svojih socialnih mrež povezale z ostalimi pripadnicami te skupine. V svoj vzorec sem vključila 11 žensk, »donn«, ki opravljajo plačano družinsko delo v Italiji.

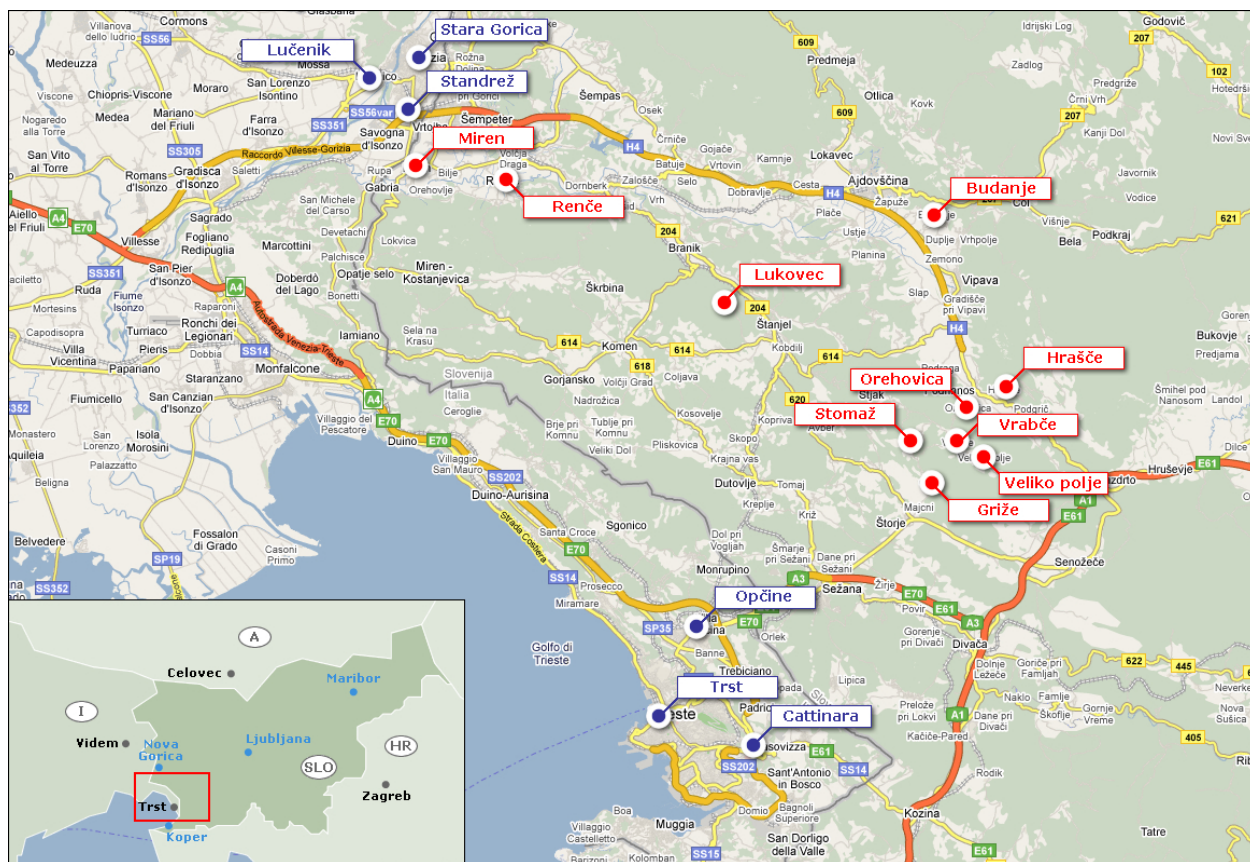
¹⁷ Glej prilogo A.

¹⁸ Intervjuje v pisni obliki prilagam k diplomskemu delu (priloge od B do L).

6.3.1 Splošni podatki

Vse ženske izhajajo s Krasa in Goriške in iz Vipavske doline, na delo pa odhajajo v Trst, Staro Gorico in okolico obeh večjih, omenjenih mest. Za lažjo ponazoritev sem kraje, od koder sogovornice prihajajo in kraje, kamor odhajajo na delo, ponazorila na zemljevidih (glej sliko 6.1 in sliko 6.2).

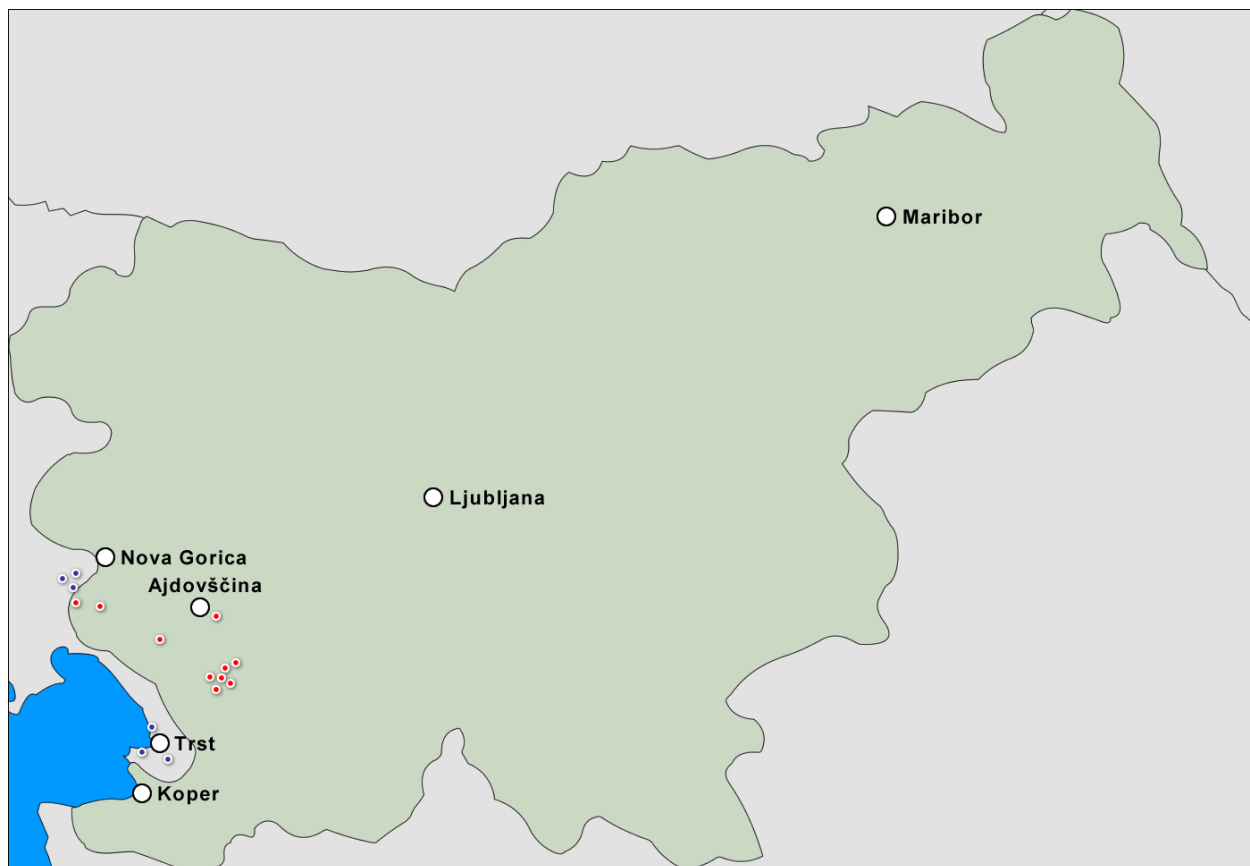
Slika 6.1: Zemljevid s ponazoritvijo krajev kjer »donne« živijo in krajev kamor odhajajo na delo.

Legenda:

- Kraji kjer intervjuvanke živijo
- Kraji kamor intervjuvanke odhajajo na delo

Slika 6.2: Zemljevid s »točkovno« razporeditvijo krajev kjer intervjuvake živijo in krajev kjer »prodajajo« svoje gospodinjske storitve.

Zaradi anonimnosti podatkov so imena v intervjujih izpuščena. Intervjuvanke sem poimenovala kot »donne«, zraven pa dodala zaporedne številke intervjujev (od 1 do 11).

Vse intervjuvanke trenutno aktivno opravljajo delo družinskih/gospodinjskih pomočnic v Italiji, razen »donne 1«, ki trenutno zaradi zdravstvenih razlogov tega dela ne opravlja, z njim pa bo nadaljevala nadaljevala; »donne 2«, ki je s tem delom zaključila pred nekaj meseci, ker si je v Sloveniji poiskala formalno zaposlitev; »donne 6«, ki se je zaposlila pri svoji hčeri ter »donne 8«, ki hodi na delo v Italijo občasno in trenutno ne oskrbuje nobene družine, s tem delom pa bo nadaljeval atudi v prihodnje.

- Starost:

Intervjuvanke so si glede na starost med seboj precej raznolike; najmlajša intervjuvanka ima 24, najstarejša pa 76 let (ostale imajo 39, 43, 47, 53, 55, 57, 60 ter 70 let).

- Stan:

Vse »donne« so poročene in imajo svoje družine (in otroke); nekoliko odstopajo le »donna 5«, ki je že vdova, »donna 7«, ki je ločena in »donna 11«, ki ima partnerja, vendar pa si še ni ustvarila družine. Poleg plačanega družinskega/gospodinjskega dela tako vse skrbijo še za svoja lastna gospodinjstva in družine.

- Izobrazba:

V grobem lahko rečem, da imajo »donne« nižjo stopnjo izobrazbe. Skoraj polovica (pet) jih ima končano samo osnovno šolo, dve imata zaključeno srednjo, tri poklicno, samo ena pa ima končano visoko šolo. Predvidevam, da je tudi izobrazba eden od dejavnikov, ki vplivajo na iskanje gospodinjskega dela v Italiji. Edina »donna« (»donna 8«), ki je dosegla visokošolsko stopnjo izobrazbe, se s tem delom ukvarja šele odkar je upokojena, in sicer ne le zaradi golega preživetja, pač pa tudi iz drugih razlogov, kot je druženje in aktivno preživljanje prostega časa. Zaradi nižje izobrazbe ženske težje dobijo formalno zaposlitev, ki bi jim ustrezala.

- Formalna zaposlitev:

Razen najmlajše, »donna 11«, ki še ni bila aktivna na trgu delovne sile, so bile vse intervjuvanke (preden so začele opravljati plačano družinsko delo v Italiji) formalno zaposlene. Dve izmed njih, »donna 8« in »donna 11«, sta bili formalno zaposleni do upokojitve – prva je že pred upokojitvijo opravljala tudi gospodinjska dela v Italiji, druga pa je s tem delom začela, ko se je upokojila. Razlogov, zakaj so prekinile s svojo redno službo in se odločile za takšen način dela je zagotovo več in so kompleksni. V času, ko so začele vstopati na trg delovne sile, preprosto niso našle drugega dela. Ali pa so podjetja, v katerih so delale, šla v stečaj (na primer šiviljska industrija Čebelica in Metka). Kasneje pa so zaradi starosti težko dobile zaposlitev, ki bi jim ustrezala. Delo v Italiji pa je predstavljalo dobro priložnost in za takratne in tudi sedanje razmere, razmeroma dober zaslužek.

Po splošnih podatkih se moje respondentke precej ujemajo s podatki intervjuvank iz raziskave iz leta 2005, v katero je bilo zajetih 15 gospodinjskih pomočnic iz različnih starostnih skupin in različnih krajev po Sloveniji. (Šadl 2007, 270). Najbolj je izstopajoča razlika v etničnem

izvoru, saj so v moji raziskavi vse ženske slovenske narodnosti, medtem ko so v omenjeni primerjalni raziskavi ženske večinoma neslovenskega etničnega izvora.

6.4 ANALIZA INTERVJUJEV

6.4.1 Delo čez mejo kot nova priložnost

Prestopanje meje za »donne« pomeni novo priložnost avtonomnega dela – zaposlitev, ki je v Sloveniji niso našle, boljše delovne pogoje ter priložnost novega zaslužka. S tega stališča ima meja zagotovo katarzično moč. Samostojni zaslužek je eden ključnih dejavnikov, ki je »donne« pripeljal do iskanja dela na italijanski strani. To je razvidno predvsem iz odgovorov na vprašanje, zakaj so se odločile za takšno delo. Ena izmed njih navaja: *»Iz finančne stiske. Druge možnosti dodatnega zaslužka tukaj zame ni bilo. In pol sem se pač oprimla tega.«* Druga pa pravi, da je bila to zanjo preprosto dobra priložnost, ko se je upokojila, saj *»... mi drugače ni znašalo finančno«*. Razlogi pa vsekakor niso enoplastni. Kot navaja »donna 2«, se je za delo v Italiji odločila, *»...zaradi vse večjega pritiska na delovnem mestu, podaljševanja urnikov in predvsem pa zaradi familije. Se je bilo treba odločit, ali bo družina, ali bo firma. Prav zaradi tega.«* Dolžina delovnega dne je krajša, saj delajo v povprečju 5 do 6 ur. Delo je sproščeno, ostane pa jim tudi več časa za lastne družine. »Donna 2« to utemeljuje takole: *»... je bilo pa res fajn, sem bila tako sproščena. In popoldan mi je ostalo veliko časa zase in za družino in potem sem tudi svoja gospodinjska dela veliko bolj z lahkoto opravila.«*

Da je delovni čas pomemben dejavnik odločitve za takšno delo, utemeljuje tudi izjava ene izmed njih, ki je pred tem delala v gostinstvu: *»Veš kako, majhni otroci, vse sobote in nedelje delat v gostinstvu, souda nobenega. In sem rekla, da bom šla dol delat, bom vsaj sobote in nedelje fraj. Tistikrat je bilo tudi tako, si v Italiji še kar dobro zaslužil.«* V obdobju, ko so intervjuvanke iskale delo, je bilo na Krasu in na Goriškem zelo težko dobiti službo, predvsem za nižje izobražene prebivalke vasi. Kot pravi ena izmed njih: *»Ja, sej tukaj pri nas je bilo težko dobit službo, ni bilo. Italija je bila pa prilika.«* Druga pa ob vprašanju, kaj jo je »potegnilo« v to delo, odgovarja: *»Zaradi zaslužka. Drugega dela nisem niti prav dosti iskala. Za svoj poklic tukaj ne bi dobila, ker mi starost ne bi dopuščala.«* Kot zelo zanimivo bi izpostavila tudi navajanje intervjuvanke, ki opravlja delo v Italiji, odkar je upokojena: *»Zato,*

ker mi je dolgčas biti sama doma. Mi je lepo it malo iz hiše. V svojem poklicu ne bi trenutno več delala z otroci, je le generacijska razlika že velika. In vsak soud mi prav pride.» Z gotovostjo lahko zatrdim, da je za intervjuvanke odhajanje na delo v Italijo poleg dela tudi pomemben vir druženja ter neke vrste »socialni ventil« (pristni odnosi z delodajalko in izmenjevanje zaupnosti).

Na podlagi mojih intervjujev bi se torej lahko strinjala z Verginello, ki v svoji raziskavi ugotavlja, da plačano gospodinjsko delo v Italiji Primorkam omogoča sfero avtonomnega delovanja. (Verginella 2006, 17). Če se navežem na tezo, ki jo postavljata Barbič in Miklavčič-Brezigar, lahko na podlagi mojega empiričnega raziskovanja potrdim, da delo v Italiji tem ženskam omogoča tudi umik iz lastne hiše in monotonosti vsakdanjega življenja. (Momsen 1999, 177–179).

6.4.2 Pomen socialnega omrežja pri iskanju »službe«

Socialno omrežje primorskih »donn« je ključnega pomena pri iskanju »zaposlitve« v Italiji; tu mislim tako na omrežje sorodnikov in prijateljev, omrežje ostalih »donn«, ki opravljajo podobno delo ter omrežje družin (delodajalčevi sorodniki in prijatelji), kjer so te ženske zaposlene. To komponento raziskovanja sem preverjala predvsem z vprašanjem o tem, kako so izvedele za družino (oz. družine) pri kateri(h) delajo. Izreden pomen socialnega omrežja pri iskanju »službe« pa se odstira tudi skozi odgovore na vprašanje o tem, ali poznajo tudi druge ženske, ki hodijo delat v Italijo, ali se kaj družijo z njimi, oz. ali si pomagajo pri iskanju dela.

Vse intervjuvanke navajajo, da je ključno pri iskanju gospodinjskega dela v Italiji ustno priporočilo. Kot pravi ena izmed njih, *»To je samo ustno, če te kdo priporoči. Če kdo pove, to gre od ust do ust«*. Ker je tradicija tega dela v Italiji že zelo dolga, ima veliko žensk v svojem socialnem omrežju sorodnike, prijatelje, ki poznajo kakšno družino v Italiji, ki potrebuje plačano gospodinjsko pomoč. »Donna 2« na primer pravi, da ji je za prvo družino, pri kateri je delala, povedala svakinja. *»Ona že toliko let dela dol. Ponavadi je tako, da nekdo te mora priporočiti. Že zaradi poštenosti in potem pa se to počasi razve in vsake toliko časa dobiš kakšno novo družino, še kakšno dodatno delo«*. Spet druga navaja: *»Prijateljica mi je povedala zanje, tukaj iz bližnje vasi, ona je že prej hodila dol. In še hodi. /.../ To gre od ust do*

ust. Tistikrat se je še dalo dobit, ma zdaj ni več tako, je tudi v Italiji že drugače, je težje dobit.«

Mojo prvotno trditev potrjuje tudi izjava »donne 4«, ki pravi: *»Mi je ena ženska tukaj iz naše vasi, ki je hodila v Trst delat, dobila dol eno družino, prijateljico od svoje šinjore. /.../ Za to drugo družino pa me je priporočala moja gospodinja, moja šinjora, me je priporočala eni svoji prijateljici, ki je tudi rabila. Takrat sem bila glih operirana in dva meseca nisem mogla delat in niso hoteli nobene druge in so me čakali.«*¹⁹ Tudi vse ostale ženske so svoje delo dobile tako, da so jih delodajalkam priporočile prijateljice, oz. ženske, ki so že prej delale v Italiji. Najmlajši intervjuvanki pa je delo poiskala mama, ki že veliko let opravlja delo gospodinjske pomočnice v Italiji.

Samo ena intervjuvanka je svoje prvo delo poiskala preko oglasa v italijanskem časopisu, oz. »oglasniku«. Nadalje pa je tudi sama dobila delo na podlagi »metode od ust do ust«. Njena izjava in mnenja ostalih intervjuvank potrjujejo, da so tudi same delodajalke tiste, ki pomagajo »donnam« preko lastnih socialnih omrežij poiskati še dodatno delo: *»Vse gre od ust do ust. Moja gospodinja me je priporočila naprej, svojim sorodnikom, prijateljem. Pa tudi kakšna moja prijateljica, ki je že delala dol, mi je omenila, da nekje rabijo. Takrat je bilo ogromno povpraševanja. Če bi bila še ena »jaz«, bi imela komot dovolj dela, cele dneve, vsak dan. Joj, sem imela toliko prilik.«*

6.4.3 Kolektivni duh: gospodinjske pomočnice kot »sodelavke«

Čeprav intervjuvanke poznajo kar nekaj žensk, ki prav tako hodijo delat v Italijo in si deloma tudi pomagajo pri iskanju služb oz. novih delodajalk, pa se med seboj ne družijo veliko. Zato težko govorimo o nekem »kolektivu«. Se pa pri posameznih intervjuvankah v odgovorih na vprašanje o druženju z ostalimi gospodinjskimi pomočnicami ter vprašanju o prevozu do Italije, kaže neke vrste »kolektivni duh«, občutek pripadnosti podobni skupini z enakimi izkušnjami. To se kaže pri tistih ženskah, ki na delo redno odhajajo, (oz. so v preteklosti odhajale) z avtobusom. Pri posameznicah, ki v Italijo odhajajo z avtomobilom, je zaznati večji individualizem.

¹⁹ »Šinjora« je primorski narečni izraz za »gospo« in je izpeljan iz italijanske besede »signora«.

To lepo ponazori pričevanje intervjuvanke (»donna 2«), ki pravi: *»Največkrat smo se srečale na avtobusu, če sem šla z avtobusom. /.../ In potem na avtobusu se srečaš in se družiš. Po navadi kakšen vpraša, če poznaš kakšno familio in, če ti veš, lahko pomagaš. Sam je tako, ti lahko na videz poznaš človeka, žensko, sam ne veš v resnici, kakšna je. Zato je včasih težko kar tako priporočiti. /.../ Smo se pa tudi pogovarjale med sabo dosti o svojem delu, vse sorte pride. Ma o problemih se dosti ni govorilo, jaz raje pustim v famiji, kar tam slišim.«*

Še bolj nazorno se ta občutek kolektivne pripadnosti kaže iz pripovedovanja »donne 3«, ki navaja: *»Ja, poznaš jih, tako. Ma da bi imela prav tako grozno stikov z njimi, to ne. Veš kako se družimo? Ko pridemo zjutraj dol v Trst, gremo na kofe. /.../ In si tudi kaj povemo, malo poklepetamo. Si pomagamo tudi za dobit službo, če se da. Če ti izveš za kakšno familio, da rabi kakšno za delo, veš da boš povedala. /.../ Ma se kar veliko pomenimo med sabo s temi ženskami, ki hodimo skupaj v Trst, saj smo vse enake. Ja, ženske moramo bit na tekočem, si moramo kaj povedat med sabo, ne gre brez tega. Si povemo kako je bilo kaj danes na delu. Glih kakšnih intimnosti od družin pa si seveda ne govorimo. Se pa dostikrat ženske, ko gremo domov, malo posmejemo. Če si cel dan sam, se moraš potem malo razgovoriti z drugimi ženskami, ki isto delajo. Smo klapa. Gremo po delu na pijačo, skoraj vedno. Saj, kaj pa imaš drugega. Se vsaj malo nasmeješ. Prideš domov, pa te spet čaka isto delo. /.../ Tudi zjutraj, če kakšna ženska manjka na avtobusu, vedno se pokličemo med sabo, da vidimo kaj je, tudi šofer avtobusa počaka, če je treba. Tudi šoferji so nam naklonjeni.«*

Podobno izkušnjo doživlja tudi »donna 4«, ki pravi: *»Ma poznam kar dosti. Dosti nas je, še več nas je bilo včasih. Te ta stare, so tudi že dosti pomrle, ali pa ne morejo več delat. Ta mlade pa gredo z avti, tako da ni več toliko tega druženja. /.../ Jaz hodim dol z avtobusom. Na avtobusu se kar družimo. Si tudi pomagamo kaj pri iskanju dela, zmeraj kakšna vpraša, če koga poznaš, da rabijo. Samo je zmeraj težje. /.../ Si tudi kaj povemo, kako je pri delu. Velikokrat se smejemo, da smo kot ena družina. Nas je ene par, ko gremo skupaj na kofe v Trstu. Tudi en šofer avtobusa, zdaj ga ni več, je dostikrat šel z nami zjutraj na kofe, ko smo prišli v Trst. /.../ Še vedno, če kakšno srečam, ki ne hodi več v Trst delat, na primer pri zdravniku, se pozdravimo, poklepetamo. /.../ Včasih se tudi kaj s temi, ki ne hodijo več delat, pokličemo. Ostaneš povezan kot sodelavec. Smo res kot sodelavke.«*

Skupno odhajanje na delo oz. skupni prevoz z avtobusom je dejavnik, ki pomembno vpliva na večje druženje in s tem večji občutek kolektivne pripadnosti med gospodinjskimi

pomočnicami. Zagotovo to ni edini dejavnik in je druženje odvisno tudi od osebnostnih lastnosti itd., vsekakor pa »javni prevoz« poveča občutek neke solidarnosti, »sodelavstva«. Na avtobusu se pogovorijo o svojem delu, včasih o določenih problemih in se tako na nek način osvobodijo določenega bremena za lažje nadaljnje delo. Gre pa zgolj za simbolni »kolektiv«, »sindikat«, saj niso organizirane v nobeno združenje; in ker niso formalno zaposlene, tudi ne morejo uveljavljati nobenih svojih pravic. Kot pravi ena izmed njih: *»Ja, jih poznam kar nekaj. Zdaj se ne družimo več toliko, odkar hodim z avtom. Pred leti, ko sem hodila z avtobusom, pa smo se dosti družile. Je bilo bolj fajn kot zdaj. Smo dosti poklepetale, si povedale primere, kako je v kakšni družini, se malo pogovorile. Smo bile bolj kot ene sodelavke. Lepše je bilo. Če je kakšna zvedla za delo, ti je ponudila.«*

Ženske, ki hodijo na delo same, z avtomobili, se med sabo običajno tudi ne družijo. Tako si tudi manj pomagajo pri iskanju dela. Ena takšnih je tudi »donna 9«, ki pravi: *»Poznamo se tako, bolj na videz. /.../ Kakšno poznam, nimam pa stikov z njimi, tudi si en pomagamo iskat dela«*. Na drugem mestu pa dodaja: *»Ta družina je v Lučeniku, ne prav v Trstu. Hodim z avtom tja.«*

6.4.4 Delovni čas

Razen »donne 5«, ki trenutno dela le v eni družini (v preteklosti pa je delala v več gospodinjstvih) ter »donne 6« in »donne 9«, vse intervjuvanke opravljajo delo gospodinjske/družinske pomočnice hkrati v več različnih gospodinjstvih. Pri vsaki družini so običajno prisotne po en dan v tednu, odvisno od medsebojnega dogovora. Nekatere izmed njih gredo v enem dnevu tudi k več družinam. »Donna 2« na primer pravi: *»V enem tednu tudi po pet, šest familij, tudi sedem.«* Razen redkih primerov, oziroma kratkih obdobj, nobena ne dela v Italiji ob vikendih. »Donna 8« je na primer 8 mesecev oskrbovala starejšo gospo in je bila pri njej prisotna tudi med vikendi. »Donna 9«, ki dela v premožnejši družini, pa občasno med vikendi, oz. ob sobotah pripravlja in streže na družabnih večerjah, ki jih njena delodajalka prireja za svoj krog prijateljev.

Večina gospodinjskih pomočnic dela po 5 – 6 ur dnevno. Najpogostejši urnik je od 8.00 do 14.00 ure. Urnik pa je odvisen seveda tudi od dogovora z delodajalko. Včasih začnejo tudi v popoldanskem času, odvisno od družine do družine. Urnik je sicer fiksen, vendar pa ne tako

strogo določen, odvisen je predvsem od medsebojnega dogovora z delodajalci; vsebuje torej precej veliko mero fleksibilnosti, prilagajanja. »Donne« tudi niso doživele še nikakršnih sankcij, če so na primer kdaj nekoliko zamudile na delo. Če potrebujejo kdaj dopust oz. kakšno prosto uro, pa se lahko brez vsakršnih problemov dogovorijo. »Donna 3« na primer takole pojasnjuje fleksibilnost delovnega časa: *»Če rabim kdaj dopust, ali če nujno kaj rabim, povem, da pač ne morem prit. In mi nobeden nič ne reče. Če bi pa to izkoriščal, in pogosto bila doma, pa ne vem, kako bi bilo. Se mi zdi, da moraš, če so oni dobri do tebe, biti tudi ti do njih.«* Tudi »donna 4« pravi podobno: *»Ni problema, če rečem, da rabim kakšen dan fraj, ni problema.«* Kar se delovnega časa tiče, nekoliko izstopa »donna 5«, ki je v povprečju delala dnevno 8 ur in pol (od 9.00 do 17.30).

6.4.5 Splošen odnos do Italijank in njihovih družin

O Italijankah in italijanskih družinah imajo intervjuvanke na splošno dobro mnenje. Na vprašanje, »Kakšne se vam na splošno zdijo Italijanke?«, se donne niso preveč razgovorile in so predvsem povedale svoje mnenje o družinah, v katerih živijo. Vendar se tudi v teh odgovorih zrcali nek splošen odnos do Italijanov, do njihovih navad in kulturnih raznolikosti. Čeprav se v družinah počutijo dobro sprejete, kot njihov »sestavni del«, pa se zavedajo, da so na prvem mestu delavke in se morajo tako prilagoditi zahtevam in predvsem navadam in željam svojih delodajalk. Prva intervjuvanka na primer pravi: *»Jaz od teh mojih ljudi kar imam izkušnjo, ne morem reči ene slabe besede. Pač, oni imajo svoj sistem življenja, dejansko si ti njih potreben in oni tebe. In temu dejansko se prilagodiš. S temi ljudmi, kar delam jaz, imamo z vsemi pristen odnos. Tak človeški. Nikjer nimam občutka, da bi me jemali kot manjvredno. Jaz nisem imela nikjer tega občutka. Je pač tako, se jim moraš prilagoditi, kajne? Oni imajo svoje stanovanje, te najamejo in ti se jim prilagodiš.«*

Izpostavijo tudi nekatere (kulturne) posebnosti Italijanov v primerjavi z našim načinom življenja na primorskem podeželju. Predvsem izpostavijo, da gre za mestno življenje. Trst je veliko mesto, ki posledično prinaša tudi drugačen način življenja. Nekatere intervjuvanke omenjajo slabe higienske navade v gospodinjstvih, druge pa izpostavljajo zelo visoko raven čistoče, tako da tu težko postavim neko splošno trditev, oz. ugotovitev na tem področju.

Velja pa neke vrste stereotip, prepričanje, kakšne naj bi bile Italijanke. Predvsem naj bi bile Italijanke bolj »zrihtane«, veliko naj bi dale nase, na svoj zunanji izgled, po drugi strani pa niso navajene doma skrbeti za gospodinjstvo oz. niso tako delovne. Hodijo sicer v službe, kjer so zelo zaposlene, celo prezaposlene, doma pa so bolj »pogospodljene«, oz. raje prepustijo, da nekdo drug opravlja gospodinjska opravila. Kot pravi ena izmed intervjuvank: *»Jaz sem bila z vsemi zadovoljna, nisem nikoli šla težko delat. /.../ Eni so potrebni pomoči, eni pa so bolj pogospodljeni, vsega srečaš.«*

Druga pa navaja: *»Una ob ponedeljkih se mi zdi normalna, obična družina, z otroci, gredo delat. Zvečer so vsi skupaj doma. Ta ob torkih, je gospa sama doma in bi marsikdaj lahko kaj sama naredila, ma ne naredi nič. Jaz če na primer pustim tam kakšno obleko ali kaj takega, da odložim, glih tam me bo počakalo. Ne bo spravila, je sploh ne briga. Ne opazi. Drugače pa strašno dobra ženska. Ma ima take navade, jo ne briga, tudi če tam visijo plašči razmetani, počaka name. Jo ne moti. Ji ni bilo nikdar nič treba, mož je advokat, dobro zasluži, otrok nimajo, in potem nima nobene sile, da bi kaj naredila.«*

Intervjuvanka, katere primarno delo je bilo varstvo otrok (»donna 6«) meni, da so Italijanke precej drugačne v primerjavi s Slovenkami: *»Dosti drugačne so kot mi, sigurno. Nimajo kakšnih delovnih navad, kar se tiče pospravljanja. Vsaj ne v tej moji družini. Nimajo časa za otroke«*. Podobno pravi tudi »donna 7«: *»Ma sej so v redu. So pa drugačne od nas Slovenk. So rade bolj komot. Tudi, če nimajo prav dosti denarja, si že dobijo kakšno žensko, da jim kaj ponaredi po hiši, niso ravno vajene delat.«*

Velikokrat je med pogovori izpostavljena misel, da Italijanke in njihove družine veliko časa namenijo npr. gledališkim predstavam in drugim kulturnim udejstvovanjem. Ob nedeljah si pogosto privoščijo kosilo »zunaj«, v restavracijah. Na splošno pa Italijanke zelo skrbijo za svoj zunanji videz. Intervjuvanke pa poudarjajo tudi prijaznost, oz. olikanost. *»Sem ugotovila, da so bolj komot, niso preveč za delat. Sem imela pa srečo, so vsi zelo prijazni. In olikani. To bi poudarila. Italijani so olikani, prav drugače kot Slovenci. So spoštljivi, se ti zahvalijo za vsako malenkost. Zelo, zelo olikani, tudi otroci«*, navaja predzadnja intervjuvanka.

6.4.6 Gospodinjska opravila

Moje intervjuvanke opravljajo tako gospodinjska opravila kot tudi »družinsko« oz. emocionalno delo. Zato pri analiziranju vprašalnikov ločujem med tema sestavinama. Predvsem sem se tu osredotočila na vprašanje »Kakšna dela opravljate?«. V kategorijo gospodinjskih opravil postavljam predvsem čiščenje, likanje, kuhanje. V kategorijo emocionalnega dela pa postavljam varstvo otrok, oskrbovanje starejših pa tudi druženje z njimi. Velikokrat intervjuvanke namreč opravljajo vlogo nekakšne »družabnice«. Lokalno uveljavljen izraz za takšno vrsto dela, oz. za takšno »delovno mesto« je »donna di compagnia«.²⁰

Čeprav gre pri respondentkah največkrat za kombinacijo gospodinjskih opravil in emocionalnega dela, so gospodinjska opravila po prioriteti na prvem mestu (le v nekaterih primerih je emocionalno delo ključnega pomena in ima tako prednost pred vsemi ostalimi »družinskimi« nalogami). Zato pri analizi obeh komponent, tako gospodinjskih opravil kot emocionalnega dela, usmerjam pozornost na več vprašanj hkrati: »Kakšna so vaša opravila (katera dela opravljate)?« »Ste kdaj varovali otroke?« »Ste kdaj oskrbovali starejše?« »Kako približno izgleda vaš dan?«

Večina intervjuvank v predvsem lika / pospravlja oz. čisti stanovanje, včasih tudi pere perilo, le nekatere pa tudi kuhajo. Kot pravi prva intervjuvanka: »Jaz ne kuham nikjer. Delala sem pa vse. Pospravljala, prala, peglala, pač kar je v gospodinjstvu treba.« Pri vprašanju o varovanju otrok, pa dodaja: »Ne, nikoli. So imeli vsi odrasle otroke. In tudi mi ni bilo za varovat, sem raje delala drugo, če se je dalo.« Ena izmed njih pa navaja: »Jaz pospravljam in likam. Kuham ne. Včasih sem enemu nončkotu, ma je že umrl. Da bi prav varovala, nisem.« »Donna 5« pa na primer pravi: »Pospravljam, likam, kuham pa ne. Nikoli nisem kuhala.« Dve intervjuvanki poleg čiščenja, likanja in ostalih gospodinjskih opravil (razen kuhanja) čistita tudi poslovne prostore oz. pisarne.

²⁰ »Donna« v Italijanščini pomeni »ženska«, »compagnia« pa pomeni »družba«. Torej »donna di compagnia« opisno pomeni »ženska za družbo, druženje«. Ta vloga zajema predvsem prisotnost ob delodajalki/delodajalcu, pogovarjanje in običajno tudi spremstvo. Običajno »donne di compagnia« najemajo predvsem starejši ljudje – ne gre za klasično nego, oskrbovanje starejših, čeprav lahko vključuje tudi to, pač pa predvsem za druženje, spremstvo (na sprehodih itd.), kar daje starejšim občutek varnosti in omogoča podaljševanje samostojnega življenja.

Veliko sogovornic izpostavlja tudi zanimive razlike v načinu kuhanja. V italijanskih gospodinjstvih je, kot pravijo, kuhanje »bolj na hitro«. Na vprašanje, kakšna dela je opravljala, je »donna 2«, ki je pred kratkim prenehala z delom gospodinjske pomočnice, odgovarila: *»Čiščenje, likanje in tudi kuhanje, ma nekaj malega. Drugače kuhajo sami. Vse sorte srečaš, je pa dosti tega, da kuhajo večinoma zelo na hitro. Oni rečejo, imajo en tak zanimiv izraz, »quattro salti in paddella«, to bi pomenilo štirje skoki po kozici. To je zanimivo, morš videt, res. To se kuha malo in na hitro.«*

Bogate izkušnje s kuhanjem ima tudi »donna 4«, ki svoje delo v Italiji dojema kot zelo podobno delu v lastnem gospodinjstvu: *»Ma vse, kot doma. Kuham, perem, peglam, pucam. Vsak dan naredim kosilo. Tudi pred prazniki vse nakuham, pečenke, tudi že odojka sem pekla, vse. /.../ Kuhat pa sem pa jaz začela tako, da sem ene dvakrat naredila mineštre in so imeli grozno radi. Gospodinja je prišla domov in potem se je vedno mudilo s kosilom. In smo vsaka nekaj skuhale in združile. Potem, ko je vidla, da mi gre kuhanje od rok, je rekla, ma kaj bi naredila ti, bi skuhala? Pusti drugo in skuhaj. In ko začneš kuhat, potem probaš skuhat več reči. In ko sem enkrat skuhala golaž, jim je bil tako dober, in zdaj moram skozi delat golaž. Tudi, ko ima kdo za prit na večerjo, kuham. Potem ona samo kaj pogreje. Posebno en brat od te moje šinjore je že dostikrat poklical, ker je rekel, da bo prišel na večerjo, samo, če sem jaz tam, če sem jaz kuhala. /.../ Sem ga enkrat vprašala, zakaj. Pa je rekel, zato ker Mara, to je gospodinja, naredi vedno kakšen pastroč. To bi pomenilo, da kar nahitro nekaj tja zmeče v kozico. Zmeraj so z vsem zadovoljni. Vse jim je dobro. Dostikrat rečejo, Marija kako je dobro, ma kako si naredila. Oni vse bolj na hitro. Zmečejo v tiste lonce, pokrijejo, neč ne probajo kakšno je, kar direkt dajo na krožnike. Če pa ti kuhaš tako, kot smo mi vajeni, je pa drugače.«*

Šesta intervjuvanka, ki je pred časom zaključila s tem delom, je bila najeta predvsem za varstvo otrok: *»Najeli so me zaradi varstva otrok in ne za pospravljanje, čeprav sem potem mogla delat vse. /.../ Čistila, kuhala. Peglala zelo malo. Ker je baje pri njih tako draga elektrika, pri tej hiši ni bilo skoraj nobenega likanja. Razen srajce, moške /.../ Kuhala sem kosilo. Ma sej nisem imela kaj kuhat. Sej je bila vsaki dan pašta, na tak in drugačen način.«* Najmlajša intervjuvanka, ki med drugim dela tudi v premožnejši družini, omenja: *»Pucam celo stanovanje, srebrnino, likanje. Kuhala nisem nikoli. So pa kar delikat na starine. Tisto je treba dosti čistit.«*

6.4.7 Emocionalno delo: varuške, »negovalke« in »družabnice«

Varuške

Pri intervjuvankah, ki so odgovorile pritrdilno na vprašanje o varstvu otrok, sem zastavila tudi podvprašanje glede vzgoje (v kolikšni meri jim prepuščajo vzgojo, oz. kako gledajo delodajalci nanje). Večina intervjuvank sicer nikoli ni opravljala dela varuške (pri nekaterih družinah so bili otroci že odrasli), je pa iz nekaterih odgovorov razvidno, da so si raje poiskale takšno delo, kjer ni bilo varstva in vzgoje otrok, predvsem zaradi velike odgovornosti, ki jo to delo prinaša. Ena izmed njih na primer pravi: *»Da bi prav varvala, nisem. Edino pri tej ta prvi družini sem ta velikega otroka včasih v vrtec peljala. /.../ Mi je bilo tudi boljše tako, pri otrocih je že drugače, velika odgovornost. Pa še občutljivo je, ker je tudi vzgoja zraven. Nikoli ne veš, kdaj narediš kaj narobe.«*

»Donna 8«, ki je do upokojitve delala kot učiteljica razrednega pouka, se za delo varuške v Italiji ni odločila, ker je bila preveč »utrujena« od pedagoškega dela v šoli: *»Zdaj pa mogoče bi se odločila za varvat, sem se že malo oddahnila. Sem 36 let učila razredni pouk in sem res rabila pavzo.«*

Med intervjuvankami sta samo dve, katerih primarna naloga je varstvo otrok in z njim povezano emocionalno delo (»donna 6« in »donna 9«) – ostale so samo občasno pomagale pri varstvu otrok, vendar jim vzgoja ni bila tako prepuščena. Na podlagi intervjujev lahko trdim, da varuške nikoli nimajo večjih težav, da bi se starši pretirano »vtikali« v vzgojo in jim jo v precejšnji meri prepuščajo, kar kaže na veliko zaupanje.

Občasno je delo varuške v eni izmed družin opravljala na primer »donna 4«, ki pravi: *»Samo vedno, ko sem jaz prišla k njim, tisti dan ni smel nobeden drugi tiste punčke preobleč, vedno so hoteli, da jo jaz. Tudi punčka. Ni pustila drugemu. Ona me še zdaj pokliče, za rojstni dan, novo leto. /.../ Zmeraj mi rečejo, da zakaj nisem te punce navadila slovensko. Zdaj hodim že k sinovi družini. In ta sin ima punčko, staro eno leto. In kadar pridem, pozdravim po italijansko to punčko, in oče reče, ma ne ne, govori po slovensko. Da se kaj navadi. So me veseli in me že ta punčka razume, ko me vidi, se tako zasmije.«* Podobno izkušnjo ima tudi »donna 10«, ki je v svoji »karieri gospodinjske pomočnice« enkrat delala tudi kot varuška: *»Eden je bil že v šoli, ta mali pa je imel 18 mesecev. Samo so bili dosti bolni, tako da sem jih skoraj skozi*

pazila. Tako, da sem zraven vsega čiščenja imela še te otroke za varvat, tudi če se nismo zmenili. Počasi mi je bilo tega zadosti in sem kmalu končala pri njih delat in sem si dobila novo družino.»

»Donna 6« je bila v prvi vrsti najeta za pomoč pri varstvu otrok, čeprav je potem opravljala tudi ostala gospodinjska opravila. Skrbela je za tri majhne, predšolske otroke, kar je dojemala kot precejšen napor: »Fantka, ki je bil še dojenček, sem imela skozi za varvat. Punčke sem pa prvo leto imela jaz, naslednje leto pa so dali obe v vrtec. Tako da so hodile domov ob različnih urah. Ali ob 12.00 ali pa ob 15.30 uri in sem jih varovala, dokler ni prišla mama. So bile pa ogromno bolne in so bile v bistvu zelo malo v vrtcu. So bile v glavnem z mano, ta mali fantek pa skozi.»

Na vprašanje, kako so starši gledali nanjo, odgovarja: *»Ma pri tamalem sem delala vse. Hranjenje, ga dat spat. Vse. Nič se niso vtikali v vzgojo. Njihova vzgoja je bila itak katastrofalna, otroci so bili nedisciplinirani, razcrtani. Delali so pač, kar so hoteli. In so mi fajn kravžljali živce. Pri ta veliki puncu je bilo čutit, da ji manjka mati. V bistvu cele dneve niso vidli mame, ko je ona prišla domov, so oni praktično šli že skoraj spat. Je bilo občutno, da jim manjka mati. Ta mala punca je imela 18 mesecev, ko sem prišla, ta velika pa malo manj kot tri leta.«* Pri vprašanju o zadovoljstvu z delom je še poudarila: *»Je bilo pa res utrujajoče na splošno, fizično, psihično, te otroke skozi po rokah nosit. Se mi zdi, da je bilo res naporno. Bi bilo veliko manj naporno, lažje, če bi samo čistila. Sigurno.«*

Delo varuške opravlja tudi »donna 9«: *»Gospodinjska pomočnica. Vse. Od kuhanja, čiščenja, do varstva otrok. Otroci imajo 3 in 4 leta, sem pa z njimi že od rojstva naprej. So punčke skoraj moje.«*

Tudi ona je precej vpletena v vzgojo, vendar pa opozarja na občutljivost in previdnost pri tem: *»Vzgoja je odvisna od njih. Pri določenih stvareh moram malo pazit, da se držim nazaj. Včasih bi jaz kaj po svoje, ma moram pazit, da se držim njihovih načel vzgoje. Se je že zgodilo na primer, da so starši zakričali na punčke in so se obrnile name, da bi jih jaz malo zaščitila in potolažila. Samo tega ne smem. So mi enkrat starši rekli, da ne smem. Sem se navadila in se držim njihovih načel, stališč. Saj je tudi prav tako. Je logično, da bi imeli mene otroci potem raje od njih, če bi jim jaz kdaj pri kakšni stvari popustila, jih bolj zaščitila. Je že prav tako. Mislim, da so starši zadovoljni z mano. Enkrat so se nekaj pogovarjali, da bi najeli še*

eno žensko zraven mene, pa sem jih vprašala, zakaj, da če slučajno niso zadovoljni z mano. Pa so rekli, da niti slučajno ni to, da me hočejo imeti prav zaradi otrok, ker so z mano zrasle, me imajo rade in ne želijo tega spreminjati.»

Negovalke starejših in »družabnice«

Šest izmed vseh intervjuvank je pri svojem delu v Italiji skrbelo za starejše. Tu ne gre za klasično oskrbovanje in nego starejših (kot npr. v domovih za ostarele), temveč predvsem za manjšo pomoč pri samostojnem življenju (poleg gospodinjskih opravil tudi pomoč pri oblačenju, včasih pri pripravi hrane itd.). Predvsem pa je pomemben vidik druženja in spremstva – starejši imajo ob prisotnosti nekoga, ki mu zaupajo, občutek varnosti, kar pomembno vpliva na njihovo dobro počutje. »Donne di compagnia« so v Italiji pogost pojav, razlogi za to pa so večplastni. Veliko starejših ima že pred tem svoje gospodinjske pomočnice, tako da njihovo pomoč najemajo tudi kasneje, ko ne zmorejo več sami v celoti skrbeti zase.

Zelo zanimiv pogled na razloge, zakaj je v Italiji »družabnica starejših« tako »iskan poklic« (pri odgovoru na vprašanje »Zakaj mislite, da se Italijani najemajo takšno pomoč?«), podaja »donna 6«. Sama sicer ni nikoli opravljala vloge »družabnice«, vendar pa navaja: *»Italijanom bolj dopuščajo finance. Ma to ni glavni razlog, oni so že od nekdaj imeli ženske, ki so jim hodile čistiti. Je že taka tradicija, kultura. Vseeno pa imajo večje dohodke kot pri nas in si tudi lažje privoščijo. Tudi domov za ostarele ni toliko tam dol kot pri nas. Tako da jih dosti vzame kakšno žensko, da jim kaj skuha, pomaga starejšim se obleči, oskrbuje in za družbo. Ravno tako bi morali v domovih za ostarele plačati in še toliko več. Tudi sile razmer jih na nek način silijo v to, da najemajo ženske za pomoč.«* Naloge, ki jih zajema delo s starejšimi, iz svojih izkušenj opisuje »donna 1«: *»Ja prav na začetku sem imela eno starejšo gospo. Sem jo hodila varvat ob nedeljah popudne, da je hči z možem šla v gledališče. To je bilo enkrat na mesec. Nikoli pa nisem imela nobene starejše Italijanke, h kateri bi hodila samo za družbo, kot obstajajo nekateri primeri.«*

Najmlajša intervjuvanka (»donna 11«) poudarja pomen vloge »donne di compagnia«: *»Sem pa veliko bila tudi za družbo pri starejših. Večinoma za družbo. Sem kaj naredila po stanovanju, ma so mi zmeraj rekle te starejše ženske, pridi sem, se bomo rajše pogovarjale, delo bo že počakalo. Tudi varovala sem starejše. Prav nege ni bilo dosti, včasih se je zgodilo, da je pri*

tem starejšim uhajala voda in sem počistila za njimi, jih pomagala preoblečt, to ni bil problem. Imeli so me za svojo.»

Pri intervjuvankah, ki so delale s starejšimi in so jim bile poleg gospodinjskih opravil tudi za družbo, se izraža občutek napora, fizične in psihične utrujenosti, ki ga prinaša takšno emocionalno delo. To je razvidno na primer iz citata »donna 3«: *»O ja, sem imela eno gospo, nončko. /.../ In k njej sem šla trikrat na teden. Samo ona je bila tistikrat že starejša, jaz ne vem, je imela približno 80 let, dobra po srcu. Vsaj tako se je navzven pokazala, ma potem si videl, da ni ravno tako. Se je štela, da so oni nekaj več kakor si ti. Ma me je imela pa strašno rada. Jaz sem umivala ploščice in je rekla, ma veš, moraš tako držati cunjo. Ja, kaj sem hotela, sem jo držala tako, kot je rekla. /.../ Ko je bila ta gospa vedno v slabšem zdravstvenem stanju, je imela tudi eno Istrijanko, ki je bila pri njej tudi ponoči. Stalno. Je bila tam recimo en mesec, potem je šla domov in je prišla druga ženska jo pazit. Ma z nobeno ni bila gospodinja zadovoljna, nobene ni hotela. Pa mi je enkrat rekla ta Istrijanka, Marija, je bila fajn ženska, ma veš kaj, gospa hoče samo tebe, nobena druga od nas nič prav ne naredi, nič ne veljamo. /.../ Ne vem, me je imela pač ta gospa strašno rada. Sam na začetku, meni 3 mesece je bilo prav težko pri njej, sem si mislila, jaz bom kar pustila to delo. In sem ji rekla, veste kaj, jaz bom samo 2-krat na teden hodila k vam, 3-krat ne morem, ker moji otroci doma so še majhni, jih ne morem pustit same. Saj so že v šolo hodili, ma tako sem se izgovorila. /.../ Ker res pri tej ženski starejši me je takrat bremenilo 3-krat v tednu, mi je bilo preveč. Potem sem tam hodila samo 2-krat k njej in 1-krat k tej novi družini, kjer sem še zdaj.»*

Podobno izkušnjo ima »donna 8«, ki pravi: *»V glavnem sem spremljala gospo ven, na sprehod. En čas sva hodile peš, potem sem jo vozila v vozičku. Tudi doma je rabila v hiši spremstvo, kamorkoli je šla. Ona je namreč dve leti prej padla, jo je najbrž kap in se ji je v glavi malo zavrtelo. Prej je živela samostojno. Po tisti poškodbi pa so ji organizirali otroci varstvo na domu. Smo bile 3 ženske po 24 ur na dan z njo. Jaz sem bila popoldan, sem delala po 4 ure, ob nedeljah pa 6 ur. Sem delala 7 dni v tednu. Zato mi je tudi potem počil film, je ratalo prenaporno. Jaz sem hotela, da bi malo zamenjali urnik, da bi bila vsako drugo nedeljo doma. Ma se ni dalo zmenit in potem sem šla, je bilo prenaporno. Sem ji pomagala pri oblačenju, hranjenju. Sem ji pripravila večerjo.»*

6.4.8 Nadzor nad delom v primerjavi z občutkom svobode pri delu

Kako se pri svojem delu počutijo svobodne, oz. kako nadzirajo njihovo delo, sem preverjala predvsem z vprašanji, ali so delodajalke prisotne, ko opravljajo svoje delo; ali se pri svojem delu počutijo svobodne; kako nadzirajo njihovo delo, ali se veliko »vtikajo« v način opravljanja dela oz. so že doživele sankcije v primeru, da delodajalci niso bili zadovoljni z njihovimi storitvami.

V večini primerov delodajalke niso navzoče, ko intervjuvanke opravljajo svoje delo, večina pa jih ima tudi svoj ključ stanovanj, v katerih opravljajo svoje delo. Na splošno lahko rečem, da je iz vseh odgovorov zaznati velik občutek zaupanja delodajalk ter precejšnjo mero prepuščanja svobode pri delu. Nobena izmed njih pa ni doživela nikakršnih sankcij ali nezadovoljstva nad opravljenimi delovnimi nalogami. Z delodajalci se že vnaprej dogovorijo, kaj od njih pričakujejo, kako bodo delo opravile; ko osvojijo svoj sistem dela, pa jim je v veliki meri prepuščeno. Nekatere izmed njih navajajo primere, ko se je delodajalka nekoliko vtikala v delo, vendar so vse potem hitro zaključile in si poiskale nove delodajalke.

Takšen primer navaja prva intervjuvanka: *»Sem pa imela samo eno slovensko familio v Italiji in tista je bila najslabša od vseh. In zato sem jo tudi zapustila.«* Na drugem mestu pa dodaja: *»Ne, jaz nisem s tem imela nikjer nobenih problemov. Jaz sem jih pač vprašala, kaj hočejo od mene, kaj pričakujejo. Moraš malo vprašat, na začetku, sploh ko se lotiš, da ti mal povejo, kakšne imajo oni navade, kako čistijo, s kakšnimi čistili, da vidiš. Sam pol, ko to enkrat osvojiš, ni problema. Nimam pa nikjer občutka, da me nadzirajo ali pa kar koli. Nikoli ne komentirajo, da ne bi bilo kaj v redu narejeno, so zadovoljni. Saj sem rekla, mene edin tista slovenska familio me je začela nekaj... In sem jaz na hitro končala. Sem si mislila, ti mene ne boš zajebavala in sva hitro končali, čeprav je jokala in prosila, da naj ostanem. Samo kaj, ko se ne bi nič spremenilo.«*

O podobnem primeru poroča »donna 2«: *»V glavnem se niso vtikali, sem bila svobodna. Eno družino sem imela enkrat, ma sem bila kratek čas pri njih. Sem imela občutek tako, da me malo pogledavajo, nadzirajo. /.../ Drugače pa nisem nikoli z nobenim imela problema. Ma res z nobenim. Če je bilo kaj, so povedali in če so hoteli kaj imet, so tudi povedali.«* O odprtem, korektnem odnosu z delodajalkami govori tudi »donna 3«: *»Ne, nič ne nadzirajo. Vse mi*

prepustijo. Jaz sem vedno rekla, tudi v drugih družinah kjer delam, ma povejte mi kako naj kaj naredim. Pravijo, bom že povedala, če ne bo prav. Ma nikoli nobena nič ne reče.»

Ista intervjuvanka sicer pri drugem vprašanju (o oskrbovanju starejših) izpostavi primer, ko se je delodajalka »vtikala« v njeno delo, vendar pa je bil tudi tu odnos odprt in sta konflikt razrešili brez kakršnih koli sankcij: *»Potem sem umivala po tleh, kadar sem umila, sem vse spravila za sabo. So imeli pa še eno žensko, Italijanko, ki jim je tam likala. To je bila taka premožna družina. In pravi gospa, ma veš, Lučana, to je bila ta Italijanka, pravi, da vedno pustiš umazano vedro. Sem rekla, ma kako umazano. Par botov sem molčala, ma potem, ko sem vidla, da ni res, sem rekla, ne bom molčala. Zakaj bi, tako se pa spet ne smeš držat nazaj. In sem rekla, ma veste kaj, jaz prav vsakič umijem vedro. Ma zakaj ne reče Lučana tega meni. Jaz je nisem te Lučane nikoli videla. In od tistikrat meni gospa ni rekla nikoli več, da pustim kaj umazano ali kaj za sabo.»*

Pri »donni 9« se pokaže podobna izkušnja: *»Bolj na začetku so mi dali vedeti, da če je na primer ta vaza postavljena tukaj, potem mora biti tukaj. So mi razložili, kaj pričakujejo. Ena ženska, ki zdaj pride vsake toliko malo pomagat, hoče stvari narediti malo po svoje. Mene to malo moti. Recimo, jaz sem navajena takega reda, če oni želijo tako, naj bo tako. Ta ženska pa hoče malo po svoje in njej tudi nič ne rečejo – ne vem, mogoče se ji bojijo reči, ker je že malo starejša. Včasih ta ženska napravi kakšno stvar za počistit, ki je jaz tisti dan nisem imela v planu. Potem me malo znervira, ratam malo živčna, ker mi spremeni plan, ustaljen red. Drugače pa mi prepuščajo oni svobodo pri mojem delu.»*

Vsi ti citati tudi kažejo, kako se znajo »donne« postaviti za svoje pravice, kako zaupajo vase ter kako si postavijo svoj »red« in sistem dela. Sicer se zelo prilagodijo željam, navadam in zahtevam delodajalk, ko pa menijo, da jih slednje neupravičeno kritizirajo, z njimi razčistijo ali pa zaključijo s svojim delom. Občutek svobode pri delu in zadovoljstva svojih delodajalcev ima tudi »donna 4«, ki na vprašanje, ali je že kdaj doživela kakšne sankcije, odgovarja: *»Še nikoli. Za kakšno stvar pa rečejo, da kako mi rata. Zdaj so na primer šli v novo stanovanje. In so kupili novo napo za štedilnik. In sem hotela jo spucat. Zdaj kako tisto stvar snet in spucat. Sem poiskala papirje, navodila in sem snela, vzela dol filter in oprala. Še gospodar je rekel, ma sem prav študiral, kako bomo to vzeli dol.»*

6.4.9 Zadovoljstvo z delom

Zadovoljstvo z delom sem v svoji raziskavi preverjala neposredno, z vprašanjem, kako so zadovoljne s svojim delom. Prav vse intervjuvanke so na vprašanje odgovorile pozitivno. Hkrati pa se zadovoljstvo pri vseh posredno kaže tudi pri opisovanju delovnih nalog in pri odgovorih na vprašanja o odnosih z delodajalci, delovnih pogojih in nadziranju dela, zaupanju in občutku sprejetosti v družino (ta vprašanja pa bom obravnavala ločeno).

»Donna 2«, ki je pred kratkim zaključila z delom gospodinjske pomočnice v Italiji, na vprašanje o zadovoljstvu s preteklim delom odgovarja: *»Ja, zelo. Ne bi nikoli zamenjala. Jaz sem si zdaj to službo pri nas dobila iz drugih razlogov. Samo drugače delo kot tako, odnosi, to je bilo super, ne bi nikoli zamenjala. Je bilo pa res fajn, sem bila tako sproščena. In popoldan mi je ostalo veliko časa zase in za družino in potem sem tudi svoja gospodinjska dela veliko bolj z lahkoto opravila.«*

Na zadovoljstvo z delom torej vpliva občutek svobode pri delu, sprejetosti v družino in obojestranske navezanosti. »Donna 9« na primer pravi, da je na splošno zadovoljna s svojim delom in dodaja: *»Jaz imam občutek, da so se navezali name. Mislim, da mi tudi zaupajo. Imam tudi ključ od njihove hiše. To so bogata družina.«* Le dve intervjuvanki, ki sicer navajata splošno zadovoljstvo z delom, se pri neposrednem vprašanju o zadovoljstvu dotakneta tudi tistega malo manj pozitivnega vidika. »Donna 6« poudari izčrpanost in napor emocionalnega dela z otroki, »donna 11« pa izpostavi čisto osebni dejavnik, ki jo v zadnjem času nekoliko ovira pri delu, vendar pa ni neposredno povezan z odnosom z delodajalci oz. z delovnimi nalogami: *»Ja. Edino problem je bil, ker sem dobila alergijo na nikelj in me je potem to malo motilo pri delu. Drugače pa sem zelo zadovoljna.«*

6.4.10 Odnos delodajalka - delavka: »donna« kot »socialni ventil«, zaupnica in »nov družinski član«

Po pogovorih z intervjuvankami lahko trdim, da prevzemajo tudi vlogo zaupnic, prijateljic oz. oseb, ki jim delodajalci lahko potožijo o svojih tegobah in z njimi delijo svoje lepe in tiste malo manj lepe življenjske trenutke in zgodbe. Moje sogovornice se ne počutijo le kot »delavke«, »služkinje«, pač pa kot del družine. Opazna je samopercepcija »donna« kot »novih družinskih članov«. Na to verjetno vpliva tako občutek zaupanja, sproščen odnos z

delodajalci, kot tudi zgodovinsko dejstvo oz. tradicija – slovenske gospodinjske pomočnice imajo v Italiji dolgo zgodovino. Sprva so bile to služkinje, ki so tudi dejansko živele v družinah. Kasneje, z dobo industrializacije in razmahom avtomobila kot splošnega prevoznega sredstva, je to delo dobilo novo obliko in se transformiralo v dnevne migracije. Zato bi lahko o novodobnih gospodinjskih pomočnicah lahko govorili kot o ostalinah »šavrinstva«. Prve zveze in poznanstva so v Italiji namreč začele gojiti istrske potovke, ki so v Italiji prodajale domače pridelke kot tudi svoje »storitve« v gospodinjstvih. (Baskar 2002, 206–208).

O odnosu med delodajalko in delavko sem sicer zastavila neposredno vprašanje, vendar pa se odgovori na vprašanje o odnosu odstirajo tudi skozi celoten potek pogovorov. Večina intervjuvank, pri katerih so delodajalke prisotne, z njimi spiše kavo ali pa zgolj neformalno poklepet. Zlasti gospodinjske pomočnice, ki so že zelo dolgo obdobje prisotne pri isti družini, so z delodajalkami zgradile prijateljske vezi (nekatero izmed njih imajo v družinah celo ljubkovalno ime). Pogovori pa se vsekakor ne dotikajo le dela, pač pa se premikajo tudi v sfero zaupnosti, intimnosti.

Prva respondentka na primer pravi: *»Ne vem, če imaš ti korekten odnos do njih, imajo tudi oni do tebe. Jaz nisem imela nikjer problemov, niti z zaupanjem. /.../ Oni vedo, zakaj te plačajo, in pričakujejo od tebe, da boš tudi ti nekaj naredil. Sem pa imela vedno same italijanske familije in vse take, da se radi malo pohecamo, posmejemo. Vem, da sem imela eno, h kateri sem hodila ob petkih in mi je dostikrat rekla, ustavi se malo delat, dejmo malo poklepetat, saj je petek, bomo že spet v nedeljo jokali, ko te ne bo. Je rekla, kadarkoli prideš, se nasmejemo. Po svoje je tudi en svojevrsten užitek, ko vidiš zjutraj, da so te veseli, ko prideš. Ne da te s tistim kislim frisom sprejmejo na vratih, da te že odbije. /.../ V glavnem jaz imam same take, da se kaj tudi posmejemo. Potem mi oni tudi kaj povejo, kakšen italijanski vic, tako. Ne vem, jaz imamo povsod eno prijetno ozračje.«*

O bolj intimnih, zaupnih pogovorih z delodajalko, odgovarja na primer »donna 3«: *»Ja, tudi. Ta, ki se je ločila, je prav boga. Se mi je marsikdaj zjokala. Ji verjetno prav paše, da se lahko enemu X razgovori. Tista starejša mi tudi marsikaj od sebe pove. Tisti, ki delajo pa bolj malo, nimajo časa, se skoraj ne vidimo. Nimaš niti toliko stika«*. Svoj odnos z delodajalko slikovito opisuje »donna 4«: *»Me jamljejo za svojo, mi rečejo »nostra Flori. Ma ga ni bota, da me ne*

bi vprašali, ko se vidimo kako so vnuki. Kako je mož. So taki, pozorni».²¹ Na podlagi odgovorov lahko sklenem, da so »donne« velikokrat neke vrste »socialni ventil« za svoje delodajalke – za mnoge postanejo gospodinjske pomočnice prijateljice, s katerimi lahko skozi pogovor sprostijo svojo žalost in skrbi. Kot pravi »donna 6«: *»Ona se je včasih kaj pritoževala nad svojo mamo, češ da ima mama raje sestro.«* Svojo tezo utemeljujem tudi z izjavo sedme intervjuvanke: *»O, vse sorte se pogovarjamo, ne samo o delu. Ravno včeraj je prišel njen tast na obisk in je prišla do mene ter se smejala. Sem jo vprašala, zakaj se smeje. Je rekla, da samo koliko dosti ta njen tast govori. Tudi od tašče mi dosti povejo. Da dajo ven iz sebe, se malo potožijo in pogovorijo. Mi zaupajo. /.../ Bi se včasih lahko marsikaj še pogovorili, pa se ne moremo zaradi samega jezika.«* Zelo zgovorno svoj odnos, predvsem s starejšo delodajalko, opiše tudi najmlajša intervjuvanka: *»Imajo me čisto za svojo. Počutim se kakor doma. /.../ Vse sorte smo se pogovarjali, starejši so mi veliko povedali o bolezni. Ta zadnja družina, so mati in hči, mati je že starejša. Nimajo nobenega, vsi sorodniki so v Argentini. Hčerka je bila poročena, ni mogla imet otroka, potem ji je mož umrl, je imela veliko problemov v življenju. In se mi je dostikrat zaupala, sem jo potolažila.«*

Kot je razvidno že iz nekaterih zgornjih izjav, nobena nima občutka, da bi jo dojemali kot »služkinjo«, »delavko«, pač pa se počutijo sestavni del družine. »Donna 3« navaja: *»Ma niti slučajno me ne jemljejo kot služkinjo ali pa kot samo gospodinjsko pomočnico. /.../ Da bi se počutila ponižana, prav nič«.* Spet druga pravi: *»Sčasoma postaneš res del njihove družine. Jaz lahko rečem, da si povsod kot doma.«* Mojo trditev potrjuje tudi »donna 1«: *»Me sprejmejo za svojo. Tudi prav take osebne stvari se pomenimo. Eno in drugo se oni potožijo, če imajo probleme in tako. Nikjer nisem imela občutka, da bi se obnašali tako: ti si naša služkinja, ti imaš za narest svoje in čau. Jaz se povsod čutim sprejeto.«*

Kako se »donne« navežejo na svoje delodajalke – in obratno – je razvidno iz mnogih odgovorov, o tem pa pričajo tudi navajanja intervjuvank, ki so s svojim delom pri določeni družini zaključile. Z njimi namreč še vedno ohranjajo stike (si na primer voščijo ob praznikih ter si telefonirajo). »Donna 1«, ki je trenutno na bolniški, pravi: *»Me vedno vprašajo vsi, kako je bilo na dopustu, kaj sem videla. Jaz imam s temi ljudmi prav zares en tak topel, pristen odnos. Ma zdej že cele štiri mesece ne hodim dol, zaradi zdravstvenih problemov. Ma smo tudi ta čas v stikih. Oni mene pokličejo. /.../ Takoj po operaciji so me prve dni v bolnico, takoj*

²¹ »Nostra« v italijanščini pomeni »naša«.

ko sem imela vklopljen telefon, vsi klicali. Moram reči, da so se vsi zanimali, kako sem. Res, prav tak, pristen odnos.» Podobno izkušnjo ima tudi »donna 9«, ko je bila zaradi prometne nesreče več časa na bolniški: »Ja. Zelo so bili v skrbah. Jaz sem bila 10 dni na intenzivni negi v bolnišnici. In so s hčerko kontaktirali, ker zna italijansko, kako je z mano. In so me potem prišli obiskat v bolnišnico. Ko sem bila jaz malo boljša, sem jih šla tudi jaz že obiskat.«

Pristen odnos, emocionalno delo in resnično pripadnost družini ponazarja tudi »donna 2«, ki je s svojim delom pred kratkim zaključila: *»Se navadiš nanje, na te svoje ljudi. Pred časom je iz ene družine gospodinja zbolela in sem jo šla obiskovat v bolnico. Tako čutiš, da moraš it pogledat, kot če bi kdo od mojih doma zbolel. /.../ Tudi, ko sem pustila delo v Italiji, so me vsi zastopili, da grem. Edino ena ženska, ki ima čez petdeset let, še vitalna, učiteljica matematike, si ni predstavljala, kako bo vse zmogla brez mene. Ni mogla sprejeti, da grem.«* Šesta intervjuvanka, ki je prav tako pred kratkim prekinila delo v Italiji, sicer trenutno nima stikov z družino, so pa njeno odločitev o odhodu, kot pravi, težko sprejeli: *»Uuu, najprej ne preveč dobro, so bili presenečeni, jim ni bilo prav. So se navadili name. /.../ Nato je ta moja prijateljica, ki mi je to delo zrihtala, prevzela. /.../ Zdaj me ona hodi nadomeščat in še njena sestra, se menjujeta. Ma oni še vedno verjamejo, da bom jaz prišla nazaj, da me v bistvu samo nadomeščajo.«*

Neformalno se sicer ne družijo veliko – večinoma se ne srečujejo ob praznikih, na krstih ali na primer na porokah. Izjema pri tem je na primer »donna 5«, ki je bila kot gostja na krstih in porokah svojih delodajalcev: *»Ja, na ohcet, krst so me povabili. To sem šla. Drugače pa ne. Kakor da bi bila že prav njihova, so me sprejeli lepo. Samo cajta ni bilo, da bi se prav veliko pogovarjali, sem imela za delat svoje.«*

»Donna 9« sicer ni bila povabljena na njihovo poroko, jo je pa družina, v kateri dela, že vzela s seboj na poroke svojih prijateljev. Je pa kar nekaj takih družin, ki so svoje »donne« že obiskale na domu. Ena izmed njih pravi: *»Enkrat sem bila pri eni gospodinja na otvoritvi njene trgovine. Drugače pa sem jih jaz povabila k nam domov, na kosilo. Tako da vse družine, pri katerih sedaj delam, so že bile pri nas doma, vedo, kje živim, kako je pri nas. Vedo kdo sem.«*

Če svoja spoznanja primerjam z že omenjeno raziskavo Šadlove iz leta 2005, se pri odnosih »delodajalka-delavka« kažejo zanimive razlike. Čeprav v raziskavi Šadlove večina

intervjuvank ne navaja neposredno slabih odnosov z delodajalkami, je iz njihovih izjav posredno vidno močno zavedanje razlik v izobrazbi, premoženju, življenjskih možnostih, družbenem in delovnem položaju, ki se povezujejo z razrednimi razlikami med delodajalkami in delavkami. (Šadl 2007, 272). V mojem primeru sogovornice takšnih primerov ne navajajo. Počutijo se enakovredne, sprejete in ne kot »služkinje«, temveč bolj kot prijateljice. Zavedajo se sicer svoje vloge »delavke«, vendar pa je ne dojemajo kot manjvredno. Iz njihovih izjav veje pozitivnost, ki jo razlagam predvsem z dolgo tradicijo odhajanja primorskih žensk na delo v Italijo. Zgodovina »donna« sega, kot je razvidno iz mojega teoretičnega dela, že v začetek 19. stoletja. (Verginella 2006, 13–15). Bližina in relativna propustnost slovensko-italijanske meje (če imamo v mislih Šavrinke, »jajčarice« oz. »švercerke«) ima po mojem mnenju precejšen vpliv na sodobno dožemanje odnosa »gospa - gospodinjska pomočnica«. Primorke so danes v italijanskih gospodinjstvih verjetno tudi zaradi tega sprejete na tako domač način.

V moji raziskavi ne moremo govoriti o kakršni koli fizični ali psihični zlorabi gospodinjskih pomočnic. »Donne«, ki se s svojimi gospodinjami oz. delodajalkami niso razumele, so jih tudi hitro zapustile. To na primer potrjuje čustveno nabita izjava »donna 1«, ki na enem mestu navaja: *»Saj sem rekla, mene edin tista slovenska familija me je začela nekaj... In sem jaz na hitro končala. Sem si mislila, ti mene ne boš zajebavala in sva hitro končali, čeprav je jokala in prosila, da naj останem, samo... Se ne bi spremenilo.«* Na splošno se pri določanju delovnih pogojev pri mojih sogovornicah kaže velika stopnja samozavesti. Velika stopnja povpraševanja po gospodinjskem delu je po mojem mnenju tudi eden od razlogov, da se »donna« lažje postavijo za svoje pravice in povečujejo občutek lastne vrednosti. Kot na primer pravi »donna 10«: *»Če bi bila še ena »jaz«, bi imela komot dovolj dela, cele dneve, vsak dan. Joj, sem imela toliko prilik. Samo nisem zmogla vsega. Potem sem priporočila kakšne druge ženske.«*

Nasprotno pa se v raziskavi Šadlove kaže reprodukcija razredne in etnične hierarhije, pri kateri imajo pomembno vlogo rituali spoštovanja in podrejanja. Slednji pogosto vsebujejo različne fizične in psihične zlorabe. Razredna dominacija in moč nad gospodinjsko pomočnico pa se kaže tudi skozi prijaznost delodajalk. Čeprav si delodajalke prizadevajo projicirati podobo prijazne, spoštljive in pozorne osebe, pa takšni ritualni prijaznosti ob hkratnem vzpostavljanju socialne distance prikrito nakazujejo in ohranjajo neenakost med

njimi. Ohranjanje socialne distance pa otežuje vzpostavljanje odnosov spoštovanja, ki izhajajo iz opravljenega dela. (Šadl 2007 274–275).

Asimetrični odnos med delodajalko in delavko, ki ga strukturirajo razredna/etnična razlika, neenaka ekonomska moč in status, delodajalčeva moč zaposlovanja in odpuščanja ter plačevanja in nadzorovanja, izključuje egalitarne (intimne) povezave in izmenjave. (Šadl 2007, 283). V nasprotju s tem pa se pri mojih sogovornicah kaže vzajemno spoštovanje in precejšnja simetrična emocionalna opora. Delodajalke kažejo v mojem primeru veliko večjo odzivnost na osebne težave delavk (na primer obiski na domu, obiskovanje v času bolezni in podobno).

6.4.11 Delo »na črno«

Na podlagi svojega raziskovanja lahko trdim, da gre pri fenomenu gospodinjskega dela primorskih žensk v Italiji za plačano delo na črno. Tudi v Sloveniji se povečuje povpraševanje po gospodinjski pomoči, s tem pa se odpira in širi trg, na katerem ponujajo svoje storitve številni čistilni in gospodinjski servisi ter posameznice, ki svoje dejavnosti ne registrirajo (legalizirajo) in delo opravljajo »na črno«. Ker so storitve servisov relativno drage, se veliko gospodinjstev v Sloveniji raje odloča za zaposlovanje gospodinjskih pomočnic na črno. Obseg tega dela je težko določiti, ker primanjkuje dostopnih statističnih podatkov, saj to delo spada v področje sive ekonomije. (Šadl 2007, 269).

Tudi v moji raziskavi ne gre v nobenem primeru za formalno zaposlitev, za delovno razmerje, ki bi bilo urejeno preko pogodbe. Vse ženske so plačane sproti, glede na urno postavko, ki jo določijo same, na podlagi dogovora z delodajalci. Pri določanju svoje urne postavke se opirajo predvsem na »govorice« oz. na pogovore z ostalimi »donnamik«. Njihovo delo je (glede na razmere na trenutnem trgu dela v Sloveniji) relativno dobro plačano. Nobena izmed njih ni dodatno formalno zaposlena, oz. nima dodatnega dohodka, razen tistih intervjuvank, ki so upokojene in jim delo v Italiji prinaša finančni »priboljšek« k (nizki) pokojnini. Najpogostejša urna postavka je približno od 6 do 8 evrov, v nekaterih primerih pa tudi od 9 do 10 evrov. Kot primer citiram izjavo »donne 1«: *»Sedem evrov na uro. Vse sproti. Ta gospa, ki zjutraj gre, mi vsakič zjutraj napravi na kuhinjski omari, ali pa mi zjutraj, ko pijemo kofe, da denar. Ta drugi mi pa dajo ko končam, vsakič sproti.«*

Višina urne postavke običajno ni odvisna od tipa del, ki jih opravljajo in je enotna (ne glede na to ali čistijo ali so samo za družbo). Kot pravi ena izmed intervjuvank: *»Ura je toliko, ne glede na to, kaj sem delala; ali likaš, pucaš, pereš, ali pa si samo za družbo«*. Varuške naj bi bile, po navajanju »donne 6«, v povprečju nekoliko višje plačane, čeprav na podlagi moje raziskave tega ne morem z gotovostjo trditi (tudi iz razloga, ker se večina mojih sogovornic ne ukvarja z varstvom otrok).

Kot pravi sama: *»Plačali so mi na uro. Sem imela 7 evrov na uro in potem so mi vsi pravili, da ostali plačujejo po 12 tudi 14 evrov na uro za varstvo otrok. Da sem trapasta. Potem sem se enkrat opogumila in rekla, da bi bilo vsaj 8 evrov za varstvo otrok, ker je le odgovorna stvar. Je drugače, kot če ti pomivaš po tleh in samo čistiš bajto. Tudi če ti pade ena šalca na tla in jo razbiješ, ni nič takega, če se pa otroku kaj zgodi je pa vse kaj drugega. No in potem so mi plačevali po 8 evrov. Čeprav so drugod plačevali po 8 evrov že samo čistilke.«*

Medtem, ko so »donne« v moji raziskavi enako plačane ne glede na tip dela, ki ga opravljajo (čiščenje oz. družba delodajalkam), pa v raziskavi Šadlove, intervjuvanke niso plačane za »pogovor« oz. druženje s svojimi delodajalkami, saj je v njihovem primeru takšno druženje dojeta kot »nedelo« oz. dodatno delo iz ljubezni, ki ne zahteva plačila. (Šadl 2007, 278).

Glede sistema plačevanja nekoliko odstopa le »donna 9«, ki dobi plačilo konec meseca. S svojimi delodajalci je sklenila tudi nekakšno pogodbo oz. medsebojni pisni dogovor, vendar pa še vedno ne moremo govoriti o formalni zaposlitvi. Je tudi edina, ki plačila ne prejema sproti, »na roko«, pač pa konec meseca: *»Imela sem do lanskega lega plačano na uro, vsak dan sproti. Od lanskega leta pa smo se zmenili drugače, da mi dajo enkrat za cel mesec. Oni so me hoteli že takoj od začetka zaposlit. Ma jaz nisem hotela, ker sem bila pri možu zaposlena in je bilo zame tako boljše. Da sem delala v bistvu na črno. Začela sem s 6 evri na uro, potem sem imela kasneje 6,5 evrov na uro. Zdaj vidim, da tej ženski, ki pride enkrat na teden, dajo po 7 evrov na uro. Mi smo se lani potem dogovorili, da naredimo med sabo eno pogodbo. Da je en papir, da imamo vse črno na belem. Oni mi dajo enkrat na mesec 100 evrov, da si plačam zavarovanje tudi pri nas, v Sloveniji. Si raje pri nas plačujem kot v Italiji. Dobim otroški dodatek, štipendijo, tako da je zame boljše. Nisem prav formalno zaposlena pri njih. Imam pa z njimi pogodbo o 33 urnem delavniku. Čez poletje gredo oni tudi v Gradež, imajo tam hišo. Takrat hodim čistiti tudi v Gradež. In takrat se mi nabere veliko ur. Tiste ure,*

ki so »viška«, naj bi nekako skompenzirali, ali pa bi mi oni na koncu leta potem plačali. Oni imajo tudi dosti večerij, ki jih prirejajo doma za druge in tako grem jaz za vikend jim kuhat in postreči večerjo. Ravno jutri bom morala it. Tako, da se mi spet naberejo ure. Drugače smo pa zmenjeni, da mi dajo 800 evrov na mesec. Tu je vse všteto.« Ostale ženske so torej sproti plačane glede na število ur, ki jih na posamezen dan opravijo.

Nobena izmed intervjuvank ni nikoli imela težav, ker je to delo plačano na črno. Nekatere sicer navajajo, da so se občasno širile govorice, da je v Trstu kontrola – da policaji nadzirajo po hišah, vendar zaradi tega niso imele nikoli težav. Tudi ne navajajo večjega strahu pred tem. »Donna 10« pravi: *»Nekaj so govorili, nas plašili, da nas bo policija lovila po Trstu, da si bodo na mejnem prehodu pisali vse naše prehode. Ma v bistvu ni bilo nič iz tega. Veš kaj se meni zdi, da marsikatera ženska, ki hodi iz našega konca v Italijo, finančno razbremeni sežansko občino. Marsikatera bi bila na zavodu, prosila bi za socialno pomoč, če ne bi bilo možnosti it dol v Italijo.«* V Italiji je pojav gospodinjskih pomočnic tako pogost, da ni »zakonsko preganjan« in je vpet v splošno kulturo, saj je koristno tako zanje, ki na ta način dobijo cenejšo pomoč, kot tudi za slovenske ženske, ki imajo od tega finančno korist. Najmlajša med intervjuvankami pravi: *»Govorilo se je, da naj bi hodili gledat po domovih. Ma so mi vedno rekli v družinah, da če bo kakšen nadzor, naj rečem da sem tam kot prostovoljka ali prijateljica.«*

6.4.12 Pogoji dela: potni stroški, malica, dopust, bolniška in nagrade

Večina intervjuvank na delo odhaja z avtom, nekatere pa še vedno z avtobusom. Nobena izmed mojih sogovornic nima plačanih potnih stroškov. Nekatere sicer omenjajo, da so jim delodajalke včasih plačale mestni prevoz (kupile so jim, kot same pravijo, »listke« za tramvaj, s katerimi so imele potem plačan prevoz v Trstu). Tako najmlajša intervjuvanka na vprašanje o plačilu, oz. zaslužku na uro, pravi: *»Po 7 evrov. S tem, da tam, kjer sem šla z avtobusom na delo v mestu, v Trstu, so mi kupili še listke za avtobus.«* »Donna 9« pa pravi: *»Nimam plačanega prevoza. Pred leti so plačevali prevoz, dokler so bile lire. Ko so prišli evri, se je tudi pri njih malo spremenilo. In kar ne plačajo več prevoza. Prej pa so dali, ja«.* To, da potni stroški niso plačani, ne dojemajo kot nekakšno »krivico« ali dolžnost delodajalcev, kar lepo ponazori razmišljanje »donne 1«: *»Ma tujina na splošno, na primer Avstrija, ne pozna potnih*

stroškov. Tudi za redno delo ni ne malice plačane in se tudi potni stroški ne povrnejo. /.../ Zato pa se pri nas, ki smo tako navajeni, avtomatsko pričakuje povrnitev potnih stroškov.«

Za malico si lahko vse vzamejo odmor, če želijo, to je odvisno predvsem od njih samih. Načeloma pa si vse lahko vzamejo čas za kavo in za prigrizek, ki ga poiščejo v »delodajalčevem hladilniku«. Tiste, ki v družinah preživijo več časa, si lahko vzamejo tudi kosilo. Malica torej ni posebej plačana, imajo pa vedno na razpolago, da si vzamejo kaj »za pod zob«.

»Jaz kadar sem tam, imam pri vseh malico. Pol ure. Ali pa kakor je. Pojemo ponavadi z gospodinjo. /.../ Tako da jaz recimo, malico imam tudi v tej hiši, kjer sem sama. Imam vse odprto, si vzamem kar hočem za jest. In toliko imajo pogruntano, da vidijo, če nič ne jem. In če nič ne vzamem, če nič ne pojem, sem naslednjič kritizirana. Tako da dostikrat, če hitim, da več naredim, si raje vzamem nekaj za domov, samo da drugič ne sprašujejo, zakaj nisem nič jedla,« pravi »donna 1«.

V primerjavi z mojimi sogovornicami, ki jim je v družinah kjer delajo, hladilnik povsem na voljo in jih v njem za malico običajno čaka tisto, kar imajo najraje, pa Šadlova navaja, da so njene intervjuvanke večkrat poudarile nasprotno. Ena izmed njih na primer pravi: *»Enkrat pa sem jo prosila, če lahko pustim svojo pijačo v hladilniku. Pa je rekla, da ne, da potrebujejo nekaj zasebnosti.«* (Šadl 2007, 247).

Tudi dopust in bolniška nista plačana – plačane imajo samo tiste ure, ki jih dejansko opravijo. Vendar pa je oboje stvar medsebojnega dogovora z delodajalci ter odvisno od njihovega odnosa. Kot pravi »donna 2«: *»Drugače bolniška ni plačana, niti dopust. Se mi je pa enkrat zgodilo, da je mož hudo zbolel in sem ostala doma. In mi je družina tiste dni plačala. Drugače pa sem si sama plačevala kot občan.«* Intervjuvanke, ki so kdaj dobile plačan dopust ali bolniško, tega ne dojemajo kot »dolžnost« delodajalcev, temveč kot hvaležnost. »Donna 10« navaja: *»Če rabim dopust, ni problema. Če zbolim, me dve družini plačajo tudi, če ne delam dejansko. Dve pa ne. Mi pa dajo trinajsto plačo in nekaj mi plačajo za dopust poleti.«*

Zelo zanimivo izkušnjo na tem področju ima »donna 9«, ki je bila kar 4 mesece na bolniški zaradi hujše prometne nesreče: *»Dogovorjeno je bilo, da če bom imela kdaj bolniško, da mi bodo ravno tako plačali, kot da bi delala. Ampak nisem bila v šestih letih praktično niti enkrat*

doma zaradi bolezni. Lani pa sem imela to hudo prometno nesrečo. Je trajalo 4 mesece. 2 meseca so mi dali 800 evrov, kot če bi delala tam, čeprav so mi tu plačali v Sloveniji bolniško iz zdravstvenega zavarovanja. Potem pa so mi rekli, da naj tudi njih razumem, da morajo oni vseeno plačat še eno, da ta čas hodi k njim namesto mene. Jaz vem, da meni niso bili dolžni plačat. In smo se potem zmenili, da so mi dva meseca dali polovico, tako da sem dobila 400 evrov. Če se jaz postavim v njihovo kožo, mi je popolnoma razumljivo, še dobri so bili, da so mi dali.»

Vse intervjuvanke si lahko brez težav vzamejo dopust, posebej, če ga napovejo vnaprej. Tudi če potrebujejo včasih kakšno prosto uro, se o tem lahko brez težav dogovorijo.

Sistem nagrajevanja ni vzpostavljen, vendar pa vse sogovornice občasno prejmejo določeno nagrado, lahko finančno, v večini primerov pa materialno. Ne gre za velike vrednosti, gre bolj za neke vrste pozornost, simbolično nagrado. Predvsem ob praznikih, kot so velika noč ali božič, prejmejo kakšno malenkost (kavo, sladkarije ali na primer cvetje). Kot pravi »donna 1«: *»Ja, ob novem letu al pa za veliko noč, zmeraj kaj dajo. In za rojstni dan, kakšno malenkost zmeraj. Ne v denarju, ampak v kakšni taki pozornosti.«* Zlasti tiste, ki so pri posameznih družinah že veliko let, pa dobijo tudi kakšno večjo nagrado. Tako na primer »donna 10«, ki je pri družini že 26 let, poroča o 13. plači. »Donna 3« pojasnjuje: *»Ta starejša gospa, ki je rada vedno zraven mene, ko čistim, ona mi vedno da kaj za zraven. Ali pa mi kaj kupi. Kakšna finančna nagrada. Včasih mi da malo več in ko ji hočem zmenjat denar in ji dat nazaj, pravi, pusti, pusti, imej vse.«*

Na drugem mestu pa dodaja: *»Ja, gluh ta, ki je mož advokat. Ona mi je vedno dajala kakšno darilo za božič ali veliko noč. Za veliko noč kakšne pirhe ali kaj takega, nič v veliki vrednosti, kakšno darilo za pozornost. Za božič pa vedno darilo. Vedno mi je dala ali kakšno posodo ali nože, ali kakšno vazo, ma vsega. Sladkarije in tako. Eno leto pravi, ma veš, nisem imela časa in ti nisem uspela prav nič kupit, jaz ti bom dala kar soude. Sem rekla, oh še rajše, jaz če dobim tako kakšen denar za darilo, potem si vedno nekaj kupim zase, ko kaj najdem, ko vidim, da bi kaj rabila. In od takrat mi vedno da soude. In druge ženske mi dajo tudi vedno soude za praznike.«*

Dve izmed intervjuvank pa sta ob 20. obletnici dela pri družini dobili za darilo prstan. Ena izmed njiju, »donna 4« pa navaja, da je družina, pri kateri dela od samega začetka, njeni hčeri ob poroki dala kar lepo vsoto denarja.

6.4.13 Plačano gospodinjsko delo: Slovenija v primerjavi z Italijo

Pri analizi tega segmenta se naslanjam predvsem na vprašanja »Ali bi gospodinjsko delo opravljale v Sloveniji?« »Ali bi se tudi same odločile za takšno gospodinjsko pomoč?« »Zakaj se vam zdi, da Italijani v tako veliki meri sprejemajo takšno obliko pomoči (v nasprotju s Slovenci)?«

Pri vseh odgovorih se zaupanje izpostavlja kot najmočnejši dejavnik, zakaj se Italijani v večji meri odločajo za plačano gospodinjsko pomoč in zakaj se tudi same zanjo ne bi odločile. Izpostavljen je tudi finančni vidik, po njihovem mnenju si Italijani takšno pomoč lažje privoščijo, vendar pa to ni odločilen razlog. Večina meni, da se same ne bi odločile za takšno pomoč, ker bi težko sprejele, da bi jim »nekdo drug brskal po hiši«.

Dokler v Italiji še razmeroma lahko dobijo takšno delo, pa ga raje sprejmejo kot v Sloveniji, predvsem zato, ker je tam večje povpraševanje, pa tudi zato, ker je to delo bolje plačano. »Donna 1« na vprašanje, ali bi isto delo opravljala tudi v Sloveniji, odgovarja: *»Ja, če bi ga dobila. Samo pri nas mislim, da ni toliko plačano. Ni taka urna postavka.«* Sama pa se za takšno pomoč ne bi odločila: *»To pa bolj težko. Ker, če jaz pomislim, da bi jaz pustila hišo komu tako na razpolago, kot jo pustijo drugi meni,..., težko. /.../ Jaz bi težko sprejela, da bi kakšna prišla v mojo hišo. Ker je treba ustvariti zaupanje.«*

Po njenem mnenju Italijani lažje sprejemajo plačano gospodinjsko pomoč, ker so pri njih trendi dolgih delovnih dni oz. celodnevne zaposlenosti: *»Ali pa so ljudje starejši, ko ne zmorejo več. Je pa tudi tako, marsikdo bi rabil pomoč, pa nima sredstev za plačo. Trst je mesto, je veliko mesto, to pomoč bolj sprejemajo kot pri nas. Tudi mentaliteta ljudi je prav druga. Že nekdaj je bilo to v Trstu uveljavljeno. /.../ Tam so pač imeli boljši finančni položaj in so bile ženske dejansko razbremenjene, tako da so imele svoje pomočnice. Svoje donne di servizio. /.../ Sem se pa tudi sama pogovarjala s par ženskami tukaj v Sloveniji, ki imajo*

najete pomočnice. V Ajdovščini. Samo je povsod tako, pravijo, problem je zaupat. Ker dejansko tam pustiš ti celo hišo.»

Mojo ugotovitev, da so pri odločitvi za najem gospodinjske pomoči močnejši dejavniki kot finančni položaj, zaupanje, tradicija in kulturni vzorci, potrjujejo tudi izjave drugih intervjuvank. »Donna 2« navaja: *»Tudi pri nas se že odločajo. Ma Italijanke so bile že od nekdaj rade bolj postrežene in gospe kot pri nas, v Sloveniji. To je moje mnenje, tak občutek sem jaz dobila. Tudi kulturne navade, kultura je drugačna kot pri nas.«* Omenja tudi, da bi se sama težko odločila za takšno pomoč: *»Težko. Odločila bi se morda, če bi zbolela, ne bi mogla in bi res nujno rabila pomoč. Glede na to, da oba z možem delava, da zasluživa, ne bi mogla moža bremeniti še s tem. Še z gospodinjskimi opravili. Ma to bi bilo res v skrajni sili. Drugače ne. Ne vem, se mi zdi, da dokler upam sama delat, tega ne bi prepustila drugi ženski«.* Splošno prepričanje, da so Italijanke rade bolj postrežene, da čas raje kot gospodinjskim opravilom namenjajo sebi, zastopa tudi »donna 10«: *»Italijanke imajo več denarja, bolj so komot, niso vajeno tako delat.«*

Tudi tiste, ki bi se za takšno pomoč v lastnem gospodinjstvu odločile, izpostavijo pomen zaupanja. »Donna 3« pravi: *»Ma veš kaj, če bi jaz imela dosti let in da si sam, da bi imela zadosti soudov, za enkrat na mesec, zakaj da ne, sigurno bi si kakšno dobila. Samo je pa res, da moraš kar zaupat. Ker nikoli ne veš na koga naltetiš, tako, če ti kar pride v hišo.«* »Donna 10« pravi: *»O ja, bi se. Če bi mi le denar dopuščal, bi se, z veseljem. Je pa res, da moraš zaupat. Jaz na primer nikoli ne gledam po predalih, ko čistim. Slišiš pa vse sorte od drugih žensk. Je razlika koga vzameš, koga najameš za pomoč. /.../ Če bi imela jaz kakšno, bi pošteno premislila, koga vzamem.«*

Ena izmed njih pa se je za takšno pomoč že odločila, vendar je imela gospodinjsko pomočnico samo en dan, saj je, kot pravi, mož ni sprejel: *»Jaz sem se enkrat tudi že odločila in sem en dan v življenju imela čistilko (Smeh). Ona je bila super, samo moj mož je ni hotel. Je rekel, da bo raje on čistil, kot da bi kdo drug hodil po hiši. Ma ni bilo nič iz tega, še vedno čistim sama. (Smeh). Jaz bi raje ta čas delala kaj drugega, kam šla, imela več časa zase. To je pri Italijanih že v navadi in je super.«* Druga podobno navaja: *»Jaz ne bi hotela, da bi meni npr. nekdo doma šaril po omarah. Saj ne, da jaz njim šarim. Samo že odpret omaro... Meni bi bil neprijeten občutek, da bi mi ena tuja ženska doma odpirala omare. /.../ Jaz res ne bi hotela, da bi kakšna šarila po moji hiši, se ne bi odločila za tako pomoč.«*

Če je v mojem raziskovalnem delu finančni vidik najemanja gospodinjske pomoči na drugem mestu, pa je v raziskavi Šadlove na prvem. Iz obeh raziskav pa je razvidno, da bi le maloštevilne sogovornice tudi same najele gospodinjsko pomočnico. (Šadl 2007, 272).

Čeprav med mojimi sogovornicami samo ena zastopa »mlajšo kategorijo« in ne morem na podlagi njenega odgovora delati velikih sklepov, predvidevam, da starost ne vpliva na način razmišljanja o gospodinjskih opravilih, temveč je to predvsem stvar kulture. Upoštevati je treba tudi dejstvo, da je okolje, v katerem sem izvedla raziskavo, ruralno in bi bili rezultati med mestnimi prebivalkami mogoče drugačni.

Tudi 24-letna intervjuvanka namreč zastopa stališče, da se sama ne bi nikoli odločila za takšno delo, niti ne bi dopustila, da bi nekdo drug v njenem gospodinjstvu opravljal delo: *»Ne, čistila tu ne bi. Slovenci v prvi vrsti ne zaupajo tako in tudi so bolj zahtevni kot Italijani. Italijani ti povejo, kaj moraš narediti in potem ti prepustijo. V Sloveniji je drugače. /.../ Slovenci smo bolj zaprti, ne zaupamo. V Italiji pa bolj zaupajo. Mogoče imajo tudi višje plače, ma po mojem to ni glavni razlog za najemanje takšne pomoči. Italijanke se mi zdijo malo bolj fine glede teh opravil. Se mi zdi, da bi bilo bolj normalno, če bi tam moškega videla s sesalcem v roki kot pa žensko. Italijankam je to delo malo odveč. Si mislijo, zakaj bi mogla jaz pospravljat, če lahko kdo drugi. Slovenke smo bolj po stari šoli. Ženska naj skrbi za dom in družino, mož naj dela. Čeprav je tudi v Sloveniji zdaj v realnosti drugače, ma miselnost še vedno ostaja v veliki meri ista. Slovenka dela in ko pride iz službe domov, doma spet dela.«* Sama plačane gospodinjske pomoči, kot navaja, ne bi najela: *»Ne. Moja hiša je moja hiša, če jo jaz zasvinjam, jo bom tudi sama spucala. Tako je moje mnenje. Se mi zdi brezvezno trošenje denarja. To bi raje sama opravila. Moja omara je moja omara.«*

6.4.14 Plačano družinsko delo v Italiji kot »žensko delo« in kot »osvoboditev spon« enakega dela v lastnih družinah

Gospodinjsko delo je še vedno močno zasidrano v sfero »ženskega«. Na to me opozarja že samo dejstvo, da sem ob iskanju svojih sogovornikov poskušala najti tudi kakšnega moškega, ki opravlja plačano gospodinjsko delo v Italiji, pa ga nisem našla. Tudi same intervjuvanke osebno ne poznajo moških, ki bi odhajali na »servicio« čez mejo.

Pri vprašanju, kdo v gospodinjstvih, kjer same delajo, opravlja ostale gospodinjske naloge, ki niso v njihovi domeni, večina odgovarja, da so to predvsem ženske. V glavnem gre za kuhanje, pranje, ostalega dela pa ne ostane veliko, saj ga večinoma opravijo same.

V lastnih družinah večino gospodinjskega dela opravijo same. Vendar pa iz njihovih odgovorov ne čutim, da bi jim to delo predstavljalo veliko breme. Nekatere to ponazarjajo s trditvami, da odkar to isto delo opravljajo v Italiji za plačilo, tudi delo v lastnih gospodinjstvih opravijo z večjo lahkoto. Prva intervjuvanka na primer pravi: *»Največ del opravim jaz. Vse ostane meni. Sin kaj malega pomaga, ma ne glih v gospodinjstvu, bolj kaj fizičnega. Ma sem ugotovila, da odkar hodim v Italijo delat, tudi doma delo lažje postorim. Ne vem zakaj, ma se mi ne zdi tako mučno, dolgočasno.«* »Donna 3« meni podobno: *»Ma večinoma jaz, pa hčerka mi tudi kaj pomaga, ma ona tudi nima časa – služba, pa svoje življenje, ... Tako, da še največ ponaredim sama, sej mi gre tudi najbolj hitro, ker sem vajena (Smeh).«* »Donna 4« zastopa podobno mnenje: *»Ja, jaz. Mož kaj segreje, skuha krompir, pašto. Ma drugo vse jaz. Pa saj se da. Če naredim pri drugih, bom pa ja tudi zase (Smeh).«*

Na splošno so ženske na ta vprašanja odgovarjale z veliko mero sproščenosti, predvsem pa smeha in humorja. Na podlagi vsebine in izražanja v odgovorih sklepam, da je plačano delo v Italiji neke vrste »zdravilo« za lajšanje »spon« enakega gospodinjskega dela doma. Nobena intervjuvanka tudi nikjer ne omenja, da bi ji gospodinjsko delo (tako plačano, kot tudi v lastnem gospodinjstvu) predstavljalo kakšno breme – ne navajajo na primer utrujenosti ali zdolgočasnosti. Najmlajša intervjuvanka na vprašanje o tem, kdo v njihovem gospodinjstvu opravi večino dela, pravi: *»Le kdo? Jaz in mama, kar je gospodinjstva. (Smeh). Ma meni ni problema poprijet za nobeno delo, niti drugod niti doma, za sabo pa ja pospraviš.«*

»Donna 8« svoje stališče o tej temi predstavi skozi odgovor na vprašanje, ali je s svojim delom na splošno zadovoljna: *»Ja, jaz sem. V bistvu sem aktivno uporabila dopoldanski čas. In sem potem, ko sem se vrnila domov, tudi tu imela več volje za kaj naredit po hiši. Sem imela večjo voljo delat, če nisem bila stalno doma. Če sem bila cel teden doma, da nisem čistila po hišah, potem sem dosti brala knjige, bila na računalniku in nisem imela volje za gospodinjska dela. Se mi ni dalo sproti počistit po hiši. Če pa grem delat v Italijo, imam tudi doma potem več volje.«*

6.4.15 Nacionalnost kot prednost – »slovenstvo« kot sinonim za poštenost in delavnost ter zaupanje kot temeljni predpogoj za najem plačane gospodinjske/družinske pomoči

Tudi pri odgovorih na vprašanje »Ali mislite, da imate kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi in drugimi ponudnicami takšnega dela ?«, se je zaupanje ponovno pokazalo kot izstopajoč dejavnik. In sicer zaupanje italijanskih delodajalk v slovenske, primorske gospodinjske pomočnice.

Intervjuvanke na splošno menijo, da Slovenke v Italiji veljajo za zelo delavne, poštene in zaupanja vredne in je to ključni dejavnik, da so tako iskana delovna sila. Čisto vse sogovornice odgovarjajo, da jim v družinah, kjer so »zaposlene«, popolnoma zaupajo. Jezik ni neka velika ovira – večinoma italijansko preden so svoje storitve začele prodajati v Italiji, niso znale, vendar so se nekako znašle.

Skoraj vse tudi omenjajo, da je zlasti v zadnjem času v Italiji veliko Filipink, Poljakinj, Romunk, Rusinj, Srbkinj in predstavnic drugih »vzhodnjaških« in »južnjaških« držav, ki iščejo delo gospodinjskih/družinskih pomočnic. Vendar pa je njihovo splošno mnenje, da jim Italijanske delodajalke ne zaupajo in niso zadovoljne z njihovim delom. Italijanskih ponudnic takšnega dela pa naj bi bilo zelo malo. »Slovenskosti« oz. nacionalnosti torej ne ocenjujem kot oviro, temveč prej kot prednost pri iskanju dela čez mejo.

To stališče slikovito opisuje »donna 11«, ki pravi: *»Ja, zdaj je dosti vzhodnjakinj dol. Ma one pridejo parkrat, dosti jih je v Italiji ilegalno, se ravno navadiš nanje in gredo. Nimajo zaupanja vanje. Tudi, če so plačane samo po 3 evre, jih ne vzamejo. Raje plačajo več. Slovenke in Srbkinje zelo hvalijo, da so pridne. Dosti družin je bilo takih, da so imele slovenske prednike. In Slovenke so bile včasih v Italiji kot sužnje, služkinje. Ma so imeli vsi odnos spoštovanja do Slovenk. Vsi rečejo, kako smo Slovenke pridne, da nas ni sram nobenega dela. In te raje plačajo več, ker ti zaupajo.«*

»Donna 10« na podoben način navaja: *»Slovenke veljajo za poštene. Sedaj je dosti Romunk, Filipink in drugih. Ma kolikor jaz slišim pravijo, da te vzhodnjakinje tudi ne znajo čistiti. Me smo domače, so navajene na nas, nam zaupajo in smo pridne, hitro poprimemo za vsako delo.«*

Dolga tradicija slovenskih »donn« v Italiji je verjetno tista, ki torej vpliva tako na samopercepcijo »donn« kot pridnih, zaupanja vrednih, kot tudi na takšno stališče italijanskih delodajalk – na to verjetno vpliva tudi bližina slovenskega naroda, saj »donne« živijo ob njihovi najbližji nacionalni meji (in strah pred neznanim, tujim svetom).

Prva intervjuvanka ob tej temi pove zanimivo izkušnjo: *»Slovenke so že od nekdaj tam cenjene, veljajo za pridne in poštene. Italijanke so v prvi vrsti zelo redke, malo je takih, ki bi šle sploh delat kaj takega. Bom pa rekla tako: je zelo velik naval Hrvatic, Ukrajink, Romunk, sploh Poljakinj in meni je tudi ena gospa rekla, veš, Poljakinje hodijo tudi za dva ali pa tri evre. Sem rekla, glejte, noben problem, mیدهve se lahko zmeniva, vi si lahko mirne duše dobite eno Poljakinjo ali Slovankinjo, Slovakinj je tudi dosti. Kogarkoli, mi bomo vseeno prijateljice in vi boste še toliko prišparala. In potem je rekla, ma l'amor di dio, kot oni rečejo, za božjo voljo. L'a mor di dio, je rekla, da mi je hotela samo povedat, kako vzhodnjakinje zbijajo ceno. Samo nimajo pa zaupanja v te ženske. In tudi ena mi je pravila, ki je najela eno Slovakinjo za peglat, da ni bila z njo zadovoljna. Ne za peglat, niti za pospraviti. Ni bila z njo zadovoljna in je z njo končala. Je pa to, se te ženske strašno ponujajo in imajo tudi nižjo ceno. Samo ni zaupanja, v te druge slovanske narode. Tudi nacionalnost je lahko malo ovira. Ne vem. V glavnem, v Slovenke imajo zaupanje.«*

Glede na pripovedi intervjuvank lahko trdim, da se dojemajo kot poštene, pridne in delavne, medtem ko na pripadnice drugih narodov, ki prav tako opravljajo plačano gospodinjsko delo, gledajo z neko mero cinizma in se skušajo od njih na svoj način distancirati, poudariti razliko. Poleg dolge tradicije primorskih »donn« v Italiji, je lahko eden od vzrokov za takšno stališče tudi dnevna delovna migracija. Njihovi delovni pogoji so boljši in odnosi z delodajalci pristnejši kot v primeru gospodinjskih pomočnic iz revnejših držav, ki so v gospodinjstvih večinoma »zaposlene« kot »live-in« gospodinjske delavke in skrbnice.

Kot pravi Hrženjak, nekatere evropske države, med njimi tudi Italija, sprejemajo politike, ki ženskam iz revnih držav omogočajo legalno migracijo, če se zaposlijo kot gospodinjske delavke »live-in« gospodinjske pomočnice. Z omogočanjem legalne migracije naj bi se omejilo zlorabe in težak eksistenčni položaj, v katerem se znajdejo ilegalne priseljenke kot neformalne gospodinjske delavke. Po drugi strani pa ta ukrep reproducira prekomernost reproduktivnega dela, saj ureditev dela »live-in« pomeni dolge delavnike, izolacijo, odpoved

lastnemu družinskemu življenju in popolno razpoložljivost delodajalki (ali delodajalcu).
(Hrženjak 2007, 242).

7 SKLEP

V diplomskem delu sem osvetlila značilnosti fenomena plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela, ki ga Primorke opravljajo v italijanskih družinah. Pod drobnogled sem vzela »donne«, ki prihajajo z Goriške, iz Vipavske doline in s Krasa.

V teoretičnem delu sem najprej opredelila koncept samega gospodinjskega oz. družinskega dela in se v nadaljevanju osredinila na plačano različico tega dela. Za lažje razumevanje fenomena sem opredelila razmere plačanega gospodinjskega dela v Sloveniji. Za »donne«, ki odhajajo na delo v bližnje italijanske kraje, je velikega pomena meja, ki je zaznamovala goriško stvarnost in s tem tudi »žensko« prestopanje nacionalnih meja z namenom iskanja dela. Primorske ženske imajo za seboj dolgo zgodovino iskanja dela v Italiji, ki je iz dela za stalno (»live-in« gospodinjske pomočnice) prešlo v redne delovne migracije (»live-out« gospodinjske pomočnice). (Anderson 2002, 28–29).

Skozi poglobljene intervjuje z enajstimi »donnami« sem ugotavljala pomen socialnega omrežja pri iskanju dela čez mejo, zadovoljstvo »donn« s svojim delom ter njihove odnose z delodajalci oz. delodajalkami. Zanimali so me ključni motivi za odhajanje na delo v Italijo in njihovi delovni pogoji. Neizogibno sem se dotaknila tudi pojma »dela na črno«, saj vse sogovornice svoje delo opravljajo v t.i. področju sive ekonomije. Delodajalke prodajajo svoje storitve v zasebnem in intimnem prostoru svojih delodajalcev, s katerimi vzpostavljajo osebne stike. Zasebna narava zaposlitvenih odnosov in personificirane interakcije vplivajo na možnosti delavk pri pogajanjih o delovnih pogojih in plačilu. (Šadl 2007, 265–266).

Rezultate, ki sem jih dobila na podlagi analize intervjujev, sem preverjala z obravnavano teorijo in jih primerjala tudi z rezultati predhodnih raziskav (predvsem z raziskavo Šadlove iz leta 2005). Na podlagi ugotovitev sem poskušala opredeliti in nakazati smernice morebitnega nadaljnjega raziskovanja fenomena plačanega gospodinjskega dela Primork v Italiji.

Na podlagi obravnavane literature in že opravljenih raziskav plačanega gospodinjskega dela sem oblikovala delovne hipoteze oz. raziskovalna vprašanja, ki so me vodila pri empiričnem delu. Če povzamem ugotovitve iz analize intervjujev, lahko trdim, da predstavlja delo čez mejo za »donne« novo priložnost. Po eni strani jim prinaša večjo finančno neodvisnost, vir

zaslužka, ki ga v Sloveniji težje najdejo, po drugi strani pa je to delo pomemben vir druženja in »socialni ventil«. Pri tem imam v mislih tako oblikovanje »kvazi sindikatov« z ostalimi ženskami, ki opravljajo isto delo v Italiji, kot tudi pristne odnose z delodajalkami in izmenjevanje zaupnosti z njimi. Pri ženskah, ki odhajajo na delo samostojno, z avtomobili, je zaznati večjo stopnjo individualizma. Skupno odhajanje na delo oz. skupni prevoz (z avtobusom) pomembno vpliva na večjo stopnjo druženja in kolektivne pripadnosti med gospodinjskimi pomočnicami (npr. pomoč pri iskanju dela, pogovori o višini plače in delovnih pogojih). Ugotavljam, da je socialno omrežje »donna« osrednjega pomena pri iskanju dela v Italiji. Svoje prve »zaposlitve« so našle preko omrežja svojih prijateljic in sorodnikov, v nadaljevanju pa so se oprle tudi na socialna omrežja svojih delodajalk (in dobile delo pri njihovih prijateljih, znancih ali sorodnikih).

Glede delovnega časa ugotavljam, da dela večina »donna« v več gospodinjstvih hkrati, njihov običajen delavnik pa traja od 5 do 6 ur dnevno (najpogostejši urnik je od 8.00 do 14.00 ure). Tako delovni čas, delovne naloge kot tudi ostali delovni pogoji, so stvar medsebojnega dogovora med »donna« in delodajalko in niso nikjer zapisani, saj vse ženske delajo »na črno« in so plačane sproti, »na roko«. Vse ženske, vključene v mojo raziskavo, navajajo zadovoljstvo z delom. Prav tako se splošno zadovoljstvo z delom kaže v raziskavi Šadlove, le da se pri teh intervjuvankah posredno kaže reprodukcija razredne in etnične hierarhije, pri kateri imajo pomembno vlogo rituali spoštovanja in podrejanja in vključujejo različne psihične in fizične zlorabe. Ohranjanje socialne distance pa otežuje vzpostavljanje odnosov spoštovanja med delodajalko in delavko. (Šadl 2007, 274–275). V mojem primeru ugotavljam, da se počutijo »donne« povsem sprejete v družinah, kjer delajo, in imajo z delodajalkami res pristen odnos. Plačane so enako, ne glede na delo, ki ga opravljajo – ali čistijo, likajo, varujejo otroke, skrbijo za ostarele člane družine ali pa so zgolj »za družbo«. Emocionalno delo, ki ga opravljajo, je plačano in cenjeno, kar je v nasprotju z izsledki Šadlove. V njeni raziskavi sogovornice namreč navajajo, da so pogovori z delodajalko dodatna, neplačana storitev, ki jo večinoma nudijo kot znak zahvale za to, da jim dajejo delo. (Šadl 2007, 275).

Iz analize mojih intervjujev je razvidno, da se »donne« počutijo pri svojem delu svobodne. Veliko jim pomeni, da so sprejete v družinah, kjer delajo, hkrati pa se znajo precej dobro »postaviti zase« in za svoje delovne pogoje. Če se v kateri izmed družin niso dobro počutile, oz. so z delodajalko prišle v konflikten položaj, so delo opustile in si poiskale drugo

delodajalko. Razlogi za to so večplastni, po mojem mnenju pa je glavni dejavnik dolga tradicija odhajanja primorskih žensk na delo v Italijo. Prodajanje domačih pridelkov in kasneje tudi gospodinjskih storitev v italijanskih družinah ima dolgo tradicijo in lahko rečemo, da se na nek način ohranja še danes – sodobne »donne di servizio« po mojem mnenju predstavljajo moderno, sodobno različico oz. nadaljevanje »šavrinstva«.

Moja raziskava kaže, da »donne« nikoli niso doživljale sankcij ali kakšnih drugih neodobravanj pri svojem delu. Zavedajo se svojega položaja delavke v primerjavi s svojo delodajalko, vendar pa te vloge ne dojemajo kot manjvredne. Tradicija t.i. »Šavrinstva« in bližina italijanske meje ima za to po mojem mnenju močan vpliv na današnje dožemanje odnosa »šinjora« (oz. gospa, delodajlaka) in »donna«.

V raziskavi ugotavljam, da »donne« sicer nimajo plačanih potnih stroškov, malice, dopusta ali bolniške. Vendar pa si lahko brez kakršnih koli problemov vzamejo dopust ali bolniški dopust. V nekaterih primerih pa jim celo dopust ali bolniško tudi naknadno plačajo. Sistem nagrajevanja ni vzpostavljen, večina izmed »donn« pa ob praznikih, rojstnem dnevu ali kakšni drugi posebni priložnosti dobi manjšo nagrado (v nekaterih primerih gre za denarno nagrado, v drugih primerih pa večinoma za manjšo pozornost v obliki slaščic, cvetja, kave itd.). O občutku »domačnosti« v gospodinjstvih, kjer delajo, lepo priča tudi dejstvo, da si »donne« iz hladilnika svojih delodajalcev lahko vzamejo, kar si poželijo. Še več, v hladilniku jih za malico največkrat pričaka tisto, kar imajo najraje. Mojo ugotovitev o pozitivnih in pristnih odnosih med delodajalci in delavkami podkrepi tudi dejstvo, da so mnoge »šinjore« svoje »donne« že obiskale na domu.

Vse moje delovne hipoteze (oz. raziskovalna vprašanja) so se skozi raziskovanje potrdile kot pozitivne. Če na kratko povzamem:

- iskanje dela poteka predvsem s pomočjo socialnega omrežja;
- »donne« so s svojim delom na splošno zadovoljne;
- svoje delo doživljajo kot pomembno in svojega položaja gospodinjske pomočnice ne dojemajo kot negativnega;
- v družinah, kjer delajo, se »donne« počutijo sprejete in imajo z njimi prijateljske odnose;

- zaslužek je eden glavnih motivov za odhod na delo v Italijo in je v primerjavi z razmerami na domačem trgu dela relativno dober (v povprečju okrog 8 evrov na uro) – finančnemu motivu pa se pridružuje tudi motiv druženja in občutka avtonomnosti;
- »donne« nimajo težav, ker opravljajo ilegalno delo in so zadovoljne s svojimi delovnimi pogoji.

»Donne« večino gospodinjskih in družinskih opravil v lastnih družinah opravijo same. Vendar pa jim delo v Italiji prinaša neke vrste občutek osvoboditve od dolgočasnosti, napora in rutine dela v lastnih gospodinjstvih. Svoje delo doma tako opravijo z večjo lahkoto in z zadovoljstvom.

Če torej povzamem vse ugotovitve svojega raziskovanja, lahko kot specifičnost diplomskega dela izpostavim izjemno pozitivno občutenje gospodinjskega dela v Italiji. Druge raziskave v nasprotju z mojo kažejo na bolj negativno podobo plačanega gospodinjskega oz. družinskega dela. (Šadl 2007, 265–285). Kot pravi Jacquelline Andall, so na primer filipinske gospodinjske pomočnice v Italiji v večji meri izpostavljene raznim oblikam ksenofobije in rasizma. (King in Andall 1999, 136–146). V svoji raziskavi tega ne zaznavam. To bi lahko pojasnila predvsem z dejstvom, da gre pri »donna« za »live-out« gospodinjsko delo v nasprotju z gospodinjskimi pomočnicami s Filipinov, Poljske, Slovaške in iz drugih držav, ki v Italijo pogosto vstopajo ilegalno in se za daljši čas »naselijo« v družino, v kateri delajo (»live in« gospodinjsko delo).

Kot specifiko lahko poudarim tudi občutek izjemnega zaupanja. Vse intervjuvanke v moji raziskavi navajajo, da jim delodajalci povsem zaupajo. Večina izmed »donna« ima tudi svoj ključ hiše, v kateri prodajajo svoje storitve. Ugotavljam tudi, da svojo nacionalnost dojemajo kot prednost. Dolga tradicija dela in veliko povpraševanje po slovenskih gospodinjskih pomočnicah jim omogoča, da si postavljajo precej visoko ceno urne postavke, dobre delovne pogoje in tudi veliko izbiro pri sprejemanju dela le v »najboljših« družinah. Menijo, da Italijanke gledajo na slovenske gospodinjske pomočnice kot na delovne, pridne in poštene (veliko bolj kot na gospodinjske pomočnice iz Poljske, Filipinov itd.). Veliko povpraševanje po slovenskih gospodinjskih pomočnicah pa »donne« utemeljujejo tudi z dejstvom, da so Italijanke že v skladu s svojo tradicijo in kulturo manj delavne in svoja gospodinjska opravila raje prepustijo najeti delavki. Družbeni kontekst, kultura ter strukturne in zgodovinske značilnosti Italije po mojem mnenju močno vplivajo na najemanje plačane gospodinjske

pomoči. Kot navajajo moje sogovornice, je v Italiji socialna politika precej drugačna kot pri nas – država slabo podpira vrtce in domove za ostarele. Po drugi strani pa je socialni status v Italiji še relativno visok in si Italijani tudi finančno lažje privoščijo najem plačane gospodinjske pomoči.

Česar nisem zaznala v drugih raziskavah in se v mojem delu kaže kot posebnost je tudi »sindikalizem« oz. »kolektivni duh« gospodinjskih pomočnic, zlasti tistih, ki odhajajo na delo z javnim prevozom.

Moje raziskovanje pa pušča odprta še nekatera vprašanja, ki bi jih lahko upoštevali pri nadaljnjih raziskavah plačanega gospodinjskega dela primorskih »donna« v Italiji. Predvsem bi se v prihodnjem raziskovanju lahko posvetili vprašanju, od kot pri »donna« izhaja tako pozitiven občutek dojemanja svojega dela. Kot sem že omenila, je tu eden od dejavnikov predvsem tradicija tega fenomena. Za raziskovanje ostalih dejavnikov bi bilo zanimivo opraviti podobno raziskavo tudi na slovenskem mejnem območju z Avstrijo, kjer Slovenke prav tako množično prodajajo svoje gospodinjske storitve v Avstriji. Zanimivo bi bilo primerjati, ali je tudi pri njih zaznati tako pozitivno občutenje plačanega gospodinjskega dela in svojega položaja, ki v moji raziskavi ne kaže na nikakršen občutek »podčasti« (svojega dela »donna« ne dojemajo kot manjvrednega in se v primerjavi z delodajalkami počutijo enakovredne).

Drugo vprašanje, ki ostaja odprto in bi ga rada izpostavila kot pomembno za morebitna nadaljnja raziskovanja, pa je prihodnost plačanega gospodinjskega dela v Italiji. Kot je razvidno iz samega teoretičnega dela in tudi iz mojega raziskovanja, je to delo stalnica, ki ima svojo dinamiko – povpraševanje in najem plačane gospodinjske pomoči v Italiji se spreminja glede na posamezna zgodovinska oz. družbena obdobja. Glede na to, da se tudi v Italiji, po navajanju intervjuvank, tako kot v Sloveniji družbeni status niža, me zanima, kako bo obdobje napovedane svetovne gospodarske recesije vplivalo na fenomen, ki sem ga obravnavala. Ali bo to pomenilo, da bodo Italijanke manj najemale slovensko plačano gospodinjsko pomoč ali pa je ta fenomen pri njih že tako ukoreninjen, da ga bodo ohranile ne glede na zniževanje socialnega statusa? In seveda, ali se bodo mlade slovenske »donna« (v času gospodarske krize in pomanjkanja delovnih mest v Sloveniji) ponovno obračale na italijanski trg. Če zaključim - fenomen plačane gospodinjske pomoči v Italiji pušča še mnoga zanimiva vprašanja, ki si zaslužijo raziskovalno pozornost tudi v prihodnje.

8 LITERATURA

Anderson, Bridget. 2002. Just Another Job? The Commodification of Domestic Labour. V *Global Women. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*, ur. Barbara Ehrenreich in Arlie Russell Hochschild, 104–115. London: Granta Books.

Baskar, Bojan. 2002. *Dvourni Mediteran: študije o regionalnem prekrivanju na vzhodnojadranskem območju*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije.

Bittman, Michael, Gabrielle Meagher in George Matheson. 1998. *The changing Boundary between home and market. Australian trends in outsourcing domestic labour*. Sidney: Social Policy Research Centre.

Borovnik, Silvija. 1995. *Pišejo ženske drugače: o Slovenkah kot pisateljicah in literarnih likih*. Ljubljana: Mihelač.

Bufon, Milan. 1995. *Prostor, meje, ljudje*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

--- 2000. *Politično geografske podlage za oblikovanje Goriške ter njenih družbenih in prostorskih vezi. Goriška pokrajina*. Nova Gorica: Forum za Goriško.

Černigoj Sadar, Nevenka in Alenka Brešar. 1996. Kakovost življenja v različnih življenjskih obdobjih. V *Kakovost življenja v Sloveniji*, ur. Ivan Svetlik, 265–286. Ljubljana: FDV.

Černigoj Sadar, Nevenka. 2000. Spolne razlike v formalnem in neformalnem delu. *Družboslovne razprave* 16 (34-35): 31–52.

Ding, Naifei. 2002. Feminist knots: sex and domestic work in the shadow of the bondmaid-concubine. *Inter-Asia Cultural Studies* 3 (3): 450–467.

Dolgan, Maja. 1992. *Obmejno gospodarsko sodelovanje med republiko Slovenijo in republiko Italijo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Easterby-Smith, Mark. 2005. *Raziskovanje v managementu*. Koper: Fakulteta za management Koper.

Ehrenreich, Barbara in Arlie Russel Hochschild. 2002. *Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London: Granta Books.

Flere, Sergej. 2000. *Sociološka metodologija: Temelji družboslovnega raziskovanja*. Maribor: Pedagoška Fakulteta.

Giordano, Christian. 1994. The Informal Economy in Central and Eastern Europe. A Culturally Adequate Strategy for Development in the Post – Communist Transformation? *Anthropological Journal on European Cultures*. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/pss/3630558> (8. september 2008).

Glass, Jenifer. 2003. Sociological perspectives. *Work and Family*. Dostopno prek: http://articles.findarticles.com/p/articles/mi_m2294/is_n3-4_v38/ai_20574386 (12. julij 2008).

Grošelj, Marija. 1998. *Interes in izobraževanje mladih za oskrbovanje družine*. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška Fakulteta.

Harzig, Christiane. 2006. Domestic of the World (Unite?): Labor Migration Systems and Personal Trajectories of Household Workers in Historical and Global Perspective. *Journal of American Ethic History* 5 (26): 49–73.

Hrženjak, Majda. 2007. Reproduktivno delo kot »nedelo«. V *Med Javnim in zasebnim*, ur. Mateja Sedmak in Zorana Medarič, 235–263. Ljubljana: Univerza na Primorskem. Znanstveno-raziskovalno središče.

--- 2007. Sprememba neplačanega reproduktivnega dela v plačano zaposlitev: rezultati pilotnega preizkusa. *Družboslovne razprave*. Dostopno prek: <http://www.druzboslovnerazprave.org/media/pdf/clanki/57-hrzenjak.pdf> (9. avgust 2008).

Jogan, Maca. 2001. *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: FDV.

Kacin – Wohinz, Milica. 2000. *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866 – 2000*. Ljubljana: Nova revija.

Kalc, Aleksej. 2002. *Poti in usode: selitvene izkušnje Slovencev z zahodne meje*. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.

--- 2004. Žensko prebivalstvo v Trstu leta 1775: nekaj socialno-demografskih in gospodarskih vidikov ter metodoloških vprašanj. *Zgodovinski časopis* 58 (3-4): 337–376.

Kanjuro Mrčela, Aleksandra. 1996. *Ženske v menedžmentu*. Ljubljana: Enotnost.

--- 2002. Sodobna rekonceptualizacija dela: delo med racionalnim in emocionalnim. *Teorija in Praksa* 39 (1): 31–48.

King, Russell in Jacqueline Andall. 1999. The geography and economic sociology of recent immigration to Italy. *Modern Italy* 4 (2): 135–158.

Kozina, Klara. 1978. *Vloga in pomen Tržaškega sporazuma v pogojih novega sistema ekonomskih odnosov Jugoslavije s tujino*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska Fakulteta.

Kozmik, Vera in Vijolica Neubauer. 1995. *Skladnost družinskega in poklicnega življenja*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.

Lap-Drozg, Marija. 1993. *Ekonomika in integracija gospodinjstev*. Ljubljana: Pedagoška Fakulteta, Inštitut za raziskovalno in razvojno delo.

--- 2001. *Ekonomika gospodinjstva in družinski management*. Ljubljana: Združenje za ekonomiko gospodinjstva Slovenije.

Luchitta, Alberto. 2001. *Scritti sulla storia economica di Gorizia e della su Provincia*. Trst: Istituto Giuliano di storia, cultura e documentazione.

Milkman, Ruth in Eleanor Townsley. 1994. Gender and the Economy. V *The handbook of economic sociology*, ur. Ruth Milkman, 600–620. West Sussex: Russell Sage Foundation.

Momsen Henshall, Janet. 1999. *Gender, Migration and Domestic Service*. London and New York: Routledge.

Moore, Henrietta. 1988. *Feminism and Anthropology*. Cambridge: Polity Press.

Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba (lila zbirka).

Orehovec, Martina. 2001. *Ženske in delo v Istri v 20. stoletju*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Parrenas Slazar, Rachel. 2001. *Servants of Globalization: Women, Migration and Domestic Work*. California: Stanford University Press.

Podbersič Smrdel, Martina. 2003. *Problematika služkinj v tržaški »Slovenki« (1897-1902) – prvem ženskem časopisu na Slovenskem*. Ljubljana: Fakulteta za podiplomski študij humanistike.

Renner, Tanja. 1979. *Družina med zasebnostjo in skupnostjo*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

--- 1992. *Razmerje med zasebno in javno dimenzijo družine in spolna struktura zasebnosti*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.

--- 2000. O delu iz ljubezni. V *Gospodinja*, ur. Ann Oakley, 279–298. Ljubljana: Založba (lila zbirka).

Svetlik, Ivan in Drago Kos. 1988. *Neformalno delo*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Šadl, Zdenka. 2002. We're out to make you smile. Emocionalno delo v storitvenih organizacijah. *Teorija in Praksa* 39 (1): 49–80.

--- 2004. Najete gospodinje in nadomestne matere. Naraščanje plačanega družinskega dela in reprodukcija družbene neenakosti. *Teorija in praksa* 41 (5-6): 979–991.

--- 2006. Plačano gospodinjsko delo v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 22 (53): 33–54.

--- 2007. Delo na tujem domu. Specifične ranljivosti zaposlovanja v zasebnih gospodinjstvih. V *Med Javnim in zasebnim*, ur. Mateja Sedmak in Zorana Medarič, 265-285. Ljubljana: Univerza na Primorskem. Znanstveno-raziskovalno središče.

Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Tijdens, Kea, Tanja Van der Lippe in Esther Ruijter. 2003. Working women's choices for domestic help. The effects of financial and time resources. *AIAS Working Paper 03/17*. Dostopno prek: http://www.uva-aias.net/uploaded_files/publications/WP17.pdf (7. avgust 2008).

Tilly, Louise in Joan Scott. 1987. *Women, Work and Family*. New York and London: Routledge.

Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo. Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: FDV.

Verginella, Marta. 2006. *Ženska obrobja: Vpis žensk v zgodovino Slovencev*. Ljubljana: Delta.

Vertovec Repič, Katja. 2002. *Vloga žensk v družinski ekonomiji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Werbel, James in Michael Walter. 2002. Changing views of work and family roles: A symbiotic Perspective. *Human Resource Management Review* 12 (3): 293–298.

Žagar, Janja. 1986. Služkinje v Ljubljani. *Traditiones* 15: 19–49.

9 PRILOGE

PRILOGA A: VPRAŠALNIK

- Nekaj splošnih, osebnih podatkov: Starost, prebivališče, izobrazba, stan (samska/poročena)
- Ste bili kdaj formalno zaposleni?
- Koliko časa že odhajate na delo v Italijo in kako pogosto?
- Kakšne se vam na splošno zdijo Italijanke?
- Ali hodite le k eni družini, ali delate v več različnih gospodinjstvih hkrati?
- Kako ste izvedeli za to družino, oz. kako ste začeli s tem delom?
- Ali poznate veliko žensk, ki še hodijo delat čez mejo? Se veliko družite med seboj? Si pomagata pri iskanju dela?
- Zakaj ste se odločila za takšno delo?
- Kakšna dela opravljate?
- Ali varujete tudi otroke? Če da, kako starši gledajo na vas? Koliko vam prepuščajo vzgojo?
- Ali ste kdaj pri svojem delu oskrbovali starejše?
- Kako približno izgleda vaš dan, ko pridete v »službo«?
- Kako dojemate odnos delodajalke do vas in kako odnos ostale družine? Kako vas v družini obravnavajo: zelo strogo, kot zaposleno žensko, ali se počutite sprejeta kot del družine?
- Kako dolg je vaš delavnik?
- Ostala dela, ki jih ne opravite vi v družini kjer delate, kdo jih opravi?
- Kdo pri vas doma opravi večino gospodinjkega dela, oz. kako si razdelite naloge?
- Kako nadzirajo vaše delo? Kako stroga so pravila časa prihoda na delovno mesto? Se počutite pri svojem delu svobodni, ali se pogosto »vtikajo« v vaše delo?
- Ste že doživela kakšne sankcije v primeru, da družina ni bila zadovoljna z vašim delom?
- Kako pogosto se srečujete s svojo delodajalko oz. njihovo družino – ali so prisotni, ko opravljate svoje delo?
- Se z njimi srečujete tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih, itd. ?

- Ste s svojim delom na splošno zadovoljna?
- Bi isto delo opravljala tudi v Sloveniji? Zakaj da/ne?
- Kakšen je vaš zaslužek na uro? Ali dobite kdaj tudi denarno ali materialno nagrado?
- Ali poleg tega dela opravljate za plačilo še kakšno drugo delo?
- Vam plačajo prevoz? Kako je z odmori, dopustom, bolniško?
- Ste imeli kdaj težave zaradi tega, ker niste formalno zaposlena in je to delo »plačano na roko«?
- Kakšna se vam na splošno zdi družina, pri kateri delate?
- Si z delodajalko izmenjujeta tudi kakšne zaupnosti?
- Bi se sami tudi odločili kdaj za takšno plačano pomoč v svojem gospodinjstvu?
- Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno pomoč?
- Ali menite, da imate kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi ponudnicami takšnega dela? Če da, zakaj? Je nacionalnost kakšna ovira?
- Imate občutek, da vam zaupajo?

PRILOGA B: Intervju DONNA 1

Splošni podatki

Starost, 47 let, prebivališče Orehovica 40. Samo osnovno šolo imam zaključeno. In sem samska.

Ste bili kdaj formalno zaposlena?

Ja, sem bila. V konfekciji Vipava, šiviljstvo.

Trenutno že 4 mesece ne delam v Italiji, ker sem bila operirana. Bom pa kmalu šla nazaj.

Koliko časa že hodite na delo v Italijo?

Tri leta.

Kako pogosto hodite?

Jaz hodim vsak dan. Za vikende pa ne. Vikende sem šla samo na začetku, ker ni bilo druge možnosti. Sem šla k starejši gospe, enkrat na mesec v nedeljo popoldan, od dveh do pol sedmih, pazit na to starejšo gospo.

Kakšne se vam na splošno zdijo Italijanke?

Jaz od teh mojih ljudi kar imam izkušnjo, ne morem reči ene slabe besede. Pač, oni imajo svoj sistem življenja, dejansko si ti njih potreben in oni tebe. In temu dejansko se prilagodiš. S temi ljudmi kar delam jaz, imamo z vsemi pristen odnos. Tak človeški. Nikjer nimam občutka, da bi me jemali kot manjvredno. Jaz nisem imela nikjer tega občutka. Je pač tako, se jim moraš prilagoditi, ane? Oni imajo svoje stanovanje, te najamejo in ti se jim prilagodiš.

Kakšne se vam zdijo njihove življenjske navade?

Ja, je drugače kot pri nas predvsem na vasi. Predvsem je to mestno življenje. Trst je mesto, to so vsi ljudje, ki so bili rojeni v mestu. Je drugačen način življenja. Razen v eni družini, se drugače ne kuha tako kot smo mi vajeni kuhati. Tudi razpon higienskih navad je dokaj različen. Čeprav bom jaz rekla, da v mojih primerih nimam nikjer tako kot poznam na splošno razmere pri ostalih Italijankah. Italijanske družine na splošno so dokaj... No, ne bom rekla ravno zamazane. Samo nimajo takih higienskih navad kot jih imamo mi. Sem pa imela samo eno slovensko familio v Italiji in tista je bila najslabša od vseh. In zato sem jo tudi zapustila. So bile pa vse družine v strogem centru Trsta, edino ta slovenska je bila na podeželju in kot sem rekla, najslabše je bilo tam in sem jo tudi hitro pustila.

Delate v več gospodinjstvih hkrati?

Ja, pri vsakemu po en dan v tednu. Imam več gospodinjstev, plus tega sem imela en arhitekturni biro, kjer sem pucala.

Kako ste izvedeliza te družine?

To je samo ustno. Če te kdo priporoči. Tako. Če kdo pove, to gre od ust do ust.

Poznate še veliko žensk, ki hodijo delat čez mejo?

Ja, jaz sem jih videvala na avtobusu, ko smo se skupaj vozili, dosti ljudi. Moških malo, mogoče za kakšno vrtnarsko opravilo, drugače pa sam ženske. Včasih je bilo ogromno tega, danes pa vseeno malo upada.

Kako imate urejen prevoz do Trsta?

Jaz sem hodila do Opčin z avtom in potem v mesto s tramvajem.

Se ženske, ki delate v Italiji kaj družite med sabo, si izmenjujete izkušnje ali pomagata pri iskanju dela?

Ne, jaz nimam stikov. Samo živjo, živjo. Drugače pa stikov nimamo. Meni je za prvo delo povedala svakinja, ki je že delala dol. Ona mi je zrihtala prvo delo in tudi drugo in potem je šlo pa samo od ust do ust naprej. Ker recimo h eni sem hodila delat, pol je rekla gospodinja da rabi še njena prijateljica in tako je šlo. Dejansko to gre od ust do ust.

Zakaj ste se odločili za to delo?

Iz finančne stiske. Druge možnosti dodatnega zaslužka tukaj zame ni bilo. In pol sem se pač oprimla tega.

Kakšna so vaša opravila (kakšna dela opravljate)?

Jaz ne kuham nikjer. Delala sem pa vse. Pospravljala, prala, peglala, pač kar je v gospodinjstvu treba.

Ste kdaj varovali otroke?

Ne, nikoli. So imeli vsi odrasle otroke. In tudi mi ni bilo za varovat, sem raje delala drugo, če se je dalo.

Se kdaj oskrbovali starejše?

Ja prav na začetku sem imela eno starejšo gospo. Sem jo hodila varvat ob nedeljah popoldan, da je hči z možem šla v gledališče. To je bilo enkrat na mesec. Nikoli pa nisem mela nobene starejše Italijanke, h kateri bi hodila samo za družbo, kot obstajajo nekateri primeri.

Kako izgleda vaš dan?

Urnik je povsod fiksni, v enem kraju imam od sedmih do enih. Drugod od osme do ene. Edino pri arhitektih sem imela od devete do poudne.

Jaz zjutraj kamor sem prišla, povsod me je čakalo že pripravljeno kofe, na mizi, za spit. Malo smo poklepetali, kakšno rekli. Jaz sem se preoblekla, ker nikoli nisem delala taka kot sem prišla. Sem se preoblekla in lotila delat. Ponavadi sem vprašala kaj je za naredit. V eni famiji je rekla, sej vidiš, sej sama veš kaj je za naredit in sem se pač lotila delat. V ta drugih pa smo se pač dogovorili: so rekle danes bi bilo več za peglat, ali pa karkoli. V glavnem, osvojiš sistem in se navadiš ljudi, veš kaj pričakujejo od tebe, veš kaj je za naredit. Potem je pa tudi od dogovora odvisno. Včasih vidijo rajše, da bi kaj drugega naredila. Na primer ena starejša gospa je rekla, danes boš dve tamali sobi pustila, bomo rajše rože presadile. Ne, to je pač stvar dogovora.

Ste pri opravljanju del sama ali je navzoča gospodinja?

V eni hiši sem jaz zmeraj sama, zjutraj se vidimo samo z gospodinjo. Eno uro je zjutraj še ona doma. Tam imam jaz tud svoj ključ. Zjutraj pridem, si sama odklenem. Ona me počaka toliko da jaz pridem, spijemo kofe, mal poklepetamo in pol ona gre. Tam sem jaz cel dan sama, hiša mi je cela na razpolago. Pri ta drugih pa ne, so pa zmeraj doma.

Kako dojemate odnos delodajalke in ostale družine do vas? Vas obravnavajo strogo, kot delavko, ali se počutite kot del družine?

Jaz se povsod počutim sprejeta kot en del družine. Me sprejmejo za svojo. Tudi prav take osebne stvari se pomenimo. Eno in drugo se oni potožijo, če imajo probleme in tako. Nikjer nisem mela občutka, da bi se obnašali tako: ti si naša služkinja, ti imaš svoje za naredit in čau. Jaz se povsod počutim sprejeto.

Ste znali Italijansko? Je bil jezik kakšna ovira?

Jaz prej sem kar zastopla, govorila nisem. Ma če vidiš delo, imaš delovne navade in delo poznaš, ni problema. Jezik ni ovira. Vidiš delo in narediš. In s časom se potem navadiš tisto osnovno italijanščino. Kar rabiš.

Kako dolg je vaš delavnik?

Pet, šest ur.

Kako nadzirajo vaše delo? Se »vtikajo« v to, kako delo opravite? Se počutite svobodna pri svojem delu? Ste imela kdaj kakšne sankcije, če niso bili zadovoljni z vašim delom?

Ne, jaz nisem s tem mela nikjer nobenih problemov. Jaz sem jih pač vprašala kaj hočejo od mene, kaj pričakujejo. Moraš mal vprašat, na začetku, sploh ko se lotiš, da ti malo povejo, kakšne imajo oni navade, kako čistijo, s kakšnimi čistili, da vidiš. Samo potem, ko to enkrat osvojiš, ni problema. Nimam pa nikjer občutka, da me nadzirajo ali pa karkoli. Nikol ne komentirajo, da ne bi bilo kaj v redu narejeno, so zadovoljni. Saj sem rekla, mene edin tista slovenska familija me je začela nekaj. In sem jaz na hitro končala. Sem si mislila, ti mene ne boš zajebavala in sva hitro končali, čeprav je jokala in prosila, da naj ostanem, samo... Se ne bi spremenilo.

Ostala gospodinjska opravila, ki jih ne opravite vi, kdo v družini jih opravi?

Povsod ženske. Kamor sem jaz hodila, ženske. Se imela dosti primerov, ko so bile vdove in so bile itak same. Sem imela pa tudi enega vdovca, ki je vse sam – kuhal, pral, jaz pa sem mu hodila peglat in pospravljat. Drugače pa v mojih familjah kar se gospodinjstva tiče, so ženske. Dosti jim jaz ponaredim, ostale malenkosti same. Kuhajo same, dosti imajo to hitro prehrano. Kakšna pašta in omake in tako. V mojih štirih familjah nima nobeden otrok. Vsi so stari nad petdeset. Od petdeset do sto let, jih imam jaz. Edino arhitekti so bili mlajši, samo tisto je drugače. Tam počistim pisarne, prekladam papirje. Odvisno kaj oni delajo.

Se z njimi srečujete tudi neformalno. Vas kdaj povabijo na kakšno družinsko zabavo, ali ob praznikih?

Ma ne, da bi se mi tako družili, ne. Ker tudi vsak ima svoje obveznosti tudi ob nedeljah. Sam bom pa rekla, da so ob praznikih pozorni do mene. To pa...

Se pogovarjate tudi o temah, ki niso povezane z delom? Si izmenjujete kakšne zaupnosti?

Vse. Na splošno se pomenimo. Tudi pohecamo se. Prav prijateljski odnos. Ni tisto strogo. Kakšne pravijo, ki čistijo in se srečamo na avtobusu, da ne dobijo niti malice, nič. Jaz nisem tega problema imela nikjer. Včasih, če so imeli na primer pouhno za peglat, sem rekla, bom potegnila kakšno uro. Ma sem zmeraj dobila še kosilo.

Ste zadovoljni s svojim delom?

Jaz, ja.

Bi se odločili isto delo opravljati v Sloveniji?

Ja, če bi ga dobila... Samo, pri nas mislim da ni toliko plačano. Ni taka urna postavka.

Kakšen je vaš zaslužek na uro. Kako vam plačajo: kakšen je način (sistem) plačila?

Sedem evrov na uro. Vse sproti. Ta gospa, ki zjutraj gre, mi vsakič zjutraj napravi na kuhinjski omari, ali pa mi zjutraj, ko pijemo kofe da denar. Ta drugi mi pa dajo ko končam, vsakič sproti.

Dobite kdaj tudi materialno ali denarno nagrado?

Ja, ob novem letu, ali pa za veliko noč, zmeraj kaj dajo. In za rojstni dan, kakšno malenkost zmeraj. Ne v denarju, ampak v kakšni taki pozornosti.

Imate plačane potne stroške?

Ne. Tisto ne. Ma tujina na splošno, na primer Avstrija, ne pozna potnih stroškov. Tudi za redno delo ni ne malice plačane in se tudi potni stroški ne povrnejo. 15 minut je po navadi v tujini za malico in se ti odšteje od delovnega časa. Zato pa se pri nas, ki smo tako navajeni, avtomatsko pričakuje povrnitev potnih stroškov.

Kako je z odmori, malico?

Jaz kadar sem tam, imam pri vseh malico. Pol ure. Ali pa kolkor je. Pojemo ponavadi skupaj z gospodinjo. Kakšen bot se tudi zaklepetamo z gospodinjo. Če rabi pogovor. Na začetku sem rekla, ja ma jaz moram začeti, moram narest. In pol mi je rekla, če jaz rabim pogovor, te prosim, če se lahko z mano pogovarjaš. Tako da jaz recimo, tisto malico imam tudi v tej hiši, kjer sem sama. Imam vse odprto, si vzamem kar hočem za jest. In toliko imajo pogruntano, da vidijo, če nič ne jem. In če nič ne vzamem, če nič ne pojem, sem naslednjič kritizirana. Tako da dostikrat če hitim, da več naredim, si rajše vzamem nekaj za domov, samo da drugič ne sprašujejo zakaj nisem nič jedla.

Poleg tega dela opravljate še kakšno drugo delo za plačilo?

Ne. Ker ostane še marsikej doma. Je še doma vse za narediti. In ne znese enostavno časovno. Več kot preveč, dostikrat.

Kako si doma, v vašem gospodinjstvu razdelite gospodinjska opravila?

Največ del opravi jaz. Vse ostane na meni. Sin kaj malega pomaga, ma ne glih v gospodinjstvu, bolj kaj fizičnega. Ma sem ugotovila, da odkar hodim v Italijo delat, tudi doma delo lažje postorim. Ne vem zakaj, ma se mi ne zdi tako mučno, dolgočasno.

Ste imeli kdaj težave zaradi tega, ker opravljate neformalno delo, plačano na roko?

Ne, jaz zaenkrat nisem imela nič takih problemov.

Bi se sami kdaj odločili za gospodinjsko pomoč?

To pa bolj težko. Ker če jaz pomislim, da bi jaz pustila hišo komu tako na razpolago, kot jo pustijo drugi meni... Težko. Ker tudi prav v teh stikih z ljudmi, drugimi ženskami ki hodijo dol slišiš vse sorte. Jaz zastopam to stališče: ho prideš v eno hišo moraš slišati vse in hkrati nič. Ko greš ven skozi vrata, moraš pustiti vse tam. Ker mene me blazno moti, ko poslušam ženske na avtobusu, pa imajo uni tako zrihtano bajto, pa uni tako... Pa je to pa je ono. Mene to ne briga. Vsak v svojem živi kot mu paše. Jaz tudi nimam z nobenim problemom, jaz kar vidim v hiši, ne nosim okrog. Jaz bi težko sprejela, da bi kakšna prišla v mojo hišo. Ker je treba ustvariti zaupanje.

Imate občutek, da vam zaupajo?

Ja. To ni dvoma. Jaz sem 100% prepričana, da kjer jaz delam, mi vsi zaupajo.

Kako imate urejeno glede dopusta, bolniške, itd.?

Jaz nimam nobenega problema s tem. Sploh, če si jaz že vnaprej planiram, recimo pred dvema letoma, ko sem šla v Lurd, ali pa lani na Poljsko, jaz jim že vnaprej povem, da pač takrat rabim fraj. Ali pa tudi če imam kak zdravstveni pregled. Ali pa če na primer zjutraj zbolim, da

pokličem, jaz s tem nimam nobenega problema. Če pa je tako, da je napovedano, ali pa da bom šla v toplice, jaz jim povem prej, ne zadnji dan in do sedaj ni bilo še nikoli nobenega problema. Do sedaj so mi še vsi rekli, oh pojdi pojdi, si malo privošči, saj tako pridno delaš. Kar pa slišim, nekatere ženske, imajo velike probleme, če rečejo, da bodo kam šle, na dopust na primer. In prav tistega vdovca, ki imam, on rad potuje, vsaj enkrat na leto gre na daljše potovanje. In sem mu rekla, da bom šla na Poljsko in mi je on vse pripravil, ker je on že to pot šel po Poljski, mi je vse povedal kaj si moram it pogledat. In tudi kadar on kam gre, mi vedno vse pove. Zdaj odkar nisem bila pri njemu je bil ta čas na Siciliji in me je že parkrat klical domov, da naj pridem vsaj na eno kofe, da mi bo povedal, kaj vse je na Siciliji videl in kaj je doživel. Me vedno vprašajo vsi, kaj sem videla, kako je bilo. Jaz imam s temi ljudmi prav zares en tak topel, pristen odnos. Ma zdaj že cele štiri mesece ne hodim dol zaradi zdravstvenih problemov. Ma smo tudi ta čas v stikih. Oni mene pokličejo. Ne morem rečt, da vsak teden zdaj, ma skoraj na 14 dni se sigurno slišimo z vsemi. Takoj po operaciji so me prve dni v bolnico, takoj ko sem imela vklopljen telefon, vsi klicali. Moram rečt, da so se vsi zanimali kako sem. Res, prav tak, pristen odnos.

Ta čas, ko zaradi zdravstvenih problemov ne hodite k njim na delo, imajo najete kakšne druge pomočnice?

Ja, dvojni so si dobili druge, ena pa ni dobila nobene. Ni hotela prav nobene. Ta vdovec ima tudi eno, ma ni zadovoljen. Tudi Slovenko in pravi, da komaj čaka, kdaj bom prišla nazaj. Sem mu jo jaz priporočila, sem jo poznala. Ta družina, kjer je cela hiša prazna, ko čistim, pa tudi ni hotela nobene. Je rekla, kolikor časa ne boš mogla, bomo potrpeli in te bomo počakali, mi smo se te navadili in ti si kot naša in nobene druge nočemo. In tudi pred božičnimi prazniki smo jih šli na kratko obiskat v trgovino, oni imajo svojo trgovino in so imeli polno trgovino ljudi in je rekel gospodar, oprostite, jaz je nisem toliko časa videl, da moram najprej njo pozdravit in je pustil vse delo. Prijeten občutek, ko vidiš, da te ne vzamejo samo kot njihovo služkinjo. Tudi če je kaj bilo, na primer, ko sem imela mammo lani v bolnici, ker je bila operirana za oči. Najprej je bilo rečeno, da bo ene tri dni v bolnici, potem so me pa kar klicali, da jo lahko že pridem iskat. Ma ni bil noben problem. Jaz sem jih samo poklicala, ker sem bila sama, sem rekla, iz bolnice so me klicali, da lahko pridem mammo iskat. Je rekla ma noben problem, ti veš da imaš svoje, zapri hišo in boš že prišla, ko boš upala.

Mislim, jaz res nisem imela nobenih takšnih problemov. Je pa res, da za vsak drek pa tudi nisem ostala doma. Če sem vedla prej, da ne bom mogla prit, sem jim povedala, ali pa sem si tako splanirala, da se potem prišla kakšen drug dan počistit, ali pa karkoli. Ne vem, če imaš ti korekten odnos do njih, imajo tudi oni do tebe. Jaz nisem imela nikjer problemov. Niti z zaupanjem, ali da bi mi kaj nastavili, ali pa hodili za mano kontrolirat kaj sem naredila in kako sem naredila, nikoli.

Je pa po eni strani lažje delat, če si v hiši sam. Saj ni problem, če so doma, saj se navadiš. Tam kjer sem sama, se mi zdi najbolj sproščeno. Je pa to, da se moraš držat ure in tisto nardit. Ker če ti prideš tja in samo gledaš, da boš tiste ure nabil, da boš tam, se te bodo kmalu naveličali in te bodo kmalu poslali. Oni vedo zakaj te plačajo, in pričakujejo od tebe, da boš tudi ti nekaj naredil. Sem pa imela vedno same italijanske familije in vse take, da se radi malo pohecamo, posmejemo. Vem, da sem imela eno, h kateri sem hodila ob petkih in mi je dostikrat rekla, ustavi se malo delat, dejmo malo poklepetat, saj je petek, bomo že spet v nedeljo jokali, ko te ne bo. Sem rekla, bo pa treba zamenjat, da bom hodila kakšen drugi dan. Je rekla, kadarkoli prideš, se nasmejemo. Po svoje je tudi en svojevrsten užitek, ko vidiš zjutraj, da so te veseli, ko prideš. Ne da te s tistim kislim frisom sprejmejo na vratih, da te že odbije.

Najbolj zanimiva je una, ki bo imela avgusta 100 let in jo samo to skrbi, če bom prišla na njeno torto. K njej ne hodim več, sem jo samo na začetku enkrat na mesec, ob nedeljah pazila. In ona pravi, da sploh ni stara. Frančeška bo mela 100 let, ma se ne počuti stara. Živi pa s hčerjo. Jaz ko sem prišla, sem jim zjutraj prinesla tudi časopis. In v časopisu je vse sorte, priloge za potovanja, avte, karkoli. In pravi Frančeška, kaj je danes v časopisu. Sem ji rekla, avti. Zdaj si tukaj pogledjte, izberite si, kakšen avto si boste kupila. In pole lista in lista. In na naslovnici je bil en džip. In lista, lista... In pravim, kaj je Frančeška, kateri avto si boste izbrala. Pravi ona, kar tega, na prvi strani, je najbolj visok, se bom najlažje usedla noter. Tako, da se potem tja malo posmeješ. V glavnem jaz imam same take, da se kaj tudi posmejemo. Potem mi oni tudi kaj povejo, kakšen italijanski vic, tako. Ne vem, jaz imam povsod eno prijetno ozračje.

Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno gospodinjsko pomoč. Zakaj je to bolj uveljavljeno kot pri nas, v Sloveniji?

Tu kamor hodim jaz, te familije. Ali so celodnevno zaposlene. Kar dejansko prihaja zdaj tudi pri nas, ta celodnevna zaposlenost. Ali pa so ljudje starejši, ko ne zmorejo več. Je pa tudi tako, marsikdo bi rabil pomoč, pa nima sredstev za plačat. Trst je mesto, je veliko mesto, to pomoč bolj sprejemajo kot pri nas. Tudi mentaliteta ljudi je prav druga. Sej če pogledamo nazaj... Že nekdanj je blo to v Trstu uveljavljeno. Recimo, naša mama glih ni bla v Trstu, ma tatova teta in mnoge druge so že bile služkinje v Trstu. Je že mentaliteta ljudi drugačna. Tam so pač imeli boljši finančni položaj in so bile ženske dejansko razbremenjene, tako da so imele svoje pomočnice. Svoje donne di servicio. Kar jaz vidim, to familio ki imam, dejansko je ona cel dan zaposlena. Ne sam ona, vsi so se me v družini navadili, hišo so mi zaupali. In potem ima ona tudi več časa zase, za drugo. V treh družinah se zelo veliko kulturno udeležujejo, gledališče, razni koncerti in vse to. Ta famija, kjer so mlajši, polno zaposleni pa ni ne kajta ne volje za kakšne kulturne dogodke. Ostali pa ja. Ostali pa imajo gledališki abonma in hodijo dosti. Sem se pa tudi pogovarjala s par ženskami tukaj v Sloveniji, ki imajo najete pomočnice. V Ajdovščini. Samo je povsod tako, pravijo, problem je zaupat. Ker dejansko tam pustiš ti celo hišo. Njim pucajo domačinke, iz okolice. Ne vem pa kakšno imajo urno postavko, ker kar jaz poznam, imajo prav uradno zaposlene, za štiri ure.

Kakšne se vam na splošno zdijo Italijanke?

Pri meni je edino ena taka, da bi rekla, da je prav tipična Italijanka. Zrihtana. Drugače bi rekla, da niso prav tiste tipične Italijanke. Ker imajo osebne in tudi v gospodinjstvu, zelo visoke higienske navade. Recimo, kar hodim jaz. Je pa tako, doma so preprosto, v trenirkah, kot mi. Za ven se pa lepo oblečejo. In kar sem se jaz tudi od njih navadila, one si vedno dajo nekaj nakita. Ni treba, da je to drag nakit, tudi če je pač bižuterija, samo si vedno nekaj dajo gor in je res en občutek urejenosti. Bom pa rekla, da imajo glede na Italijanke kot jih jaz poznam, ali pa če primerjam tudi razmere v bolnicah na primer, imajo zelo visoke higienske navade. So čiste, zrihtane. Niso pa da bi bile nabarvane, načičkane, jaz nimam nobene take.

Ali menite, da imate kot delavka iz Slovenije prednost pred italinajskimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Slovenke so že od nekdanj tam cenjene, veljajo za pridne in poštene. Italijanke so v prvi vrsti zelo redke, malo je takih, ki bi šla sploh delat kaj takega. Bom pa rekla tako: je zelo velik naval Hrvatice, Ukrajink, Romunk, sploh Poljakinj in meni je tudi ena gospa rekla, veš, Poljakinje hodijo delat tudi za dva al pa tri evre. Sem rekla, glejte, noben problem, midve se lahko zmeniva, vi si lahko mirne duše dobite eno Poljakinjo ali Slovakinjo, Slovakinj je tudi dosti. Kogarkoli, mi bomo vseeno prijatelje in vi boste še toliko prišparala. In potem je rekla,

ma l'amor di dio, kot oni rečejo, za božjo voljo. L'amor di dio, je rekla, mi je hotla povedat samo kako vzhodnjakinje zbijajo ceno. Samo nimajo pa zaupanja v te ženske. In tudi ena mi je pravila, ki je najela eno Slovakinjo za peglat, da ni bila z njo zadovoljna. Ne za peglat niti za pospraviti. Ni bla z njo zadovoljna in je z njo končala. Je pa to, se te ženske strašno ponujajo in imajo tud nižjo ceno. Samo ni zaupanja, v te druge slovanske narode. Tudi nacionalnost je lahko malo ovira. Ne vem. V glavnem, v Slovenke imajo zaupanje. In jaz vem, da v tej familiji, kamor sem cel dan sama... Enkrat sem se dala čistiti okvirje, ker imajo polno teh umetniških slik. In je mimogrede šla ura okoli. In drugič, ko sem prišla, sem ji zjutraj rekla, da si je morda mislila, da kaj sem sploh zadnjič delala, da se ni nikjer poznalo. In mi je rekla: o ne ne, sem jaz videla kaj si ti delala, saj se je vse tako svetilo... Sem dobro videla, kaj si delala. Opazijo, znajo tudi pohvalit.

PRILOGA C: Intervju DONNA 2

Splošni podatki

Živim na Vrabčah pri Sežani, stara sem 39 let in imam dva otroka. Fant je v osnovni šoli, hčerka pa je zdaj v internatu, v srednji šoli. Mož dela v gradbenem podjetju. Sem po izobrazbi trgovinski poslovodja. Ma dejva bit prosim na »ti«, ne me vikat. Zdaj sem tri mesece formalno zaposlena na pošti v Sežani. Prej pa sem stalno v Italijo hodila.

Koliko časa si odhajala na delo v tujino in kako pogosto?

9 let. Sem bila stara 29, ko sem začela. Pred tem sem bila zaposlena v trgovini.

Zakaj si se odločila za delo v Italiji?

Zaradi vse večjega pritiska na delovnem mestu, podaljševanja urnikov in predvsem pa zaradi familije. Se je bilo treba odločit, ali bo družina, ali bo firma. Prav zaradi tega. Na začetku sem hodila dvakrat na teden, potem trikrat in na koncu vsak dan. Od ponedeljka do petka. Na začetku sem delala tudi samo 2-krat po tri ure, nato po štiri, pet. Potem sem šla k enim štiri, nato še k drugim dve urci.

Si delala v več gospodinjstvih hkrati?

Ja. V enem tednu tudi po pet, šest familij, tudi sedem. Jaz sem imela različne družine. Na primer sem imela eno starejšo gospo, ki je rabila pomoč. So bile družine, ki so delale in so pač rabile pomoč. So bili tudi starejši in bolni ter starejši potrebni pomoči in predvsem družbe.

Si kdaj varovala otroke?

Ne, nikoli. So bile vse družine, kjer niso imeli otrok, ali pa so bili že odrasli. Sem imela pa eno družino, ki je imela 2 posvojena otroke. Ma se mi ni bilo treba ukvarjat z njima. So bili otroci že tako veliki, da ni bilo potrebe.

Si znala Italijansko, je bil jezik ovira?

Malo. Zelo malo. Se pa navadiš.

So bile to slovenske družine, ali italijanske?

Samo italijanske. Izključno.

Kako si izvedela za družino, oz. kako si začela s tem delom?

Svakinja. Ona že tolko let dela dol. Ponavadi je tako, nekdo te mora priporočiti. Že zaradi poštenosti in potem pa počasi se to razve in vsake toliko časa dobiš še kakšno novo družino, še kakšno dodatno delo.

Ali poznaš veliko žensk, ki še hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj? Si pomagate pri iskanju dela?

Ja, dosti jih poznam, ogromno. Največkrat smo se srečale na avtobusu, če sem šla z avtobusom. Jaz sem hodila v mesto, center Trsta, kjer ne dobiš parkirnega prostora, z avtobusom, kjer pa ni bil strogi center sem šla tudi z avtom. Ker se hodila v Trst in okolico. In potem na avtobusu se srečaš in se družiš. Ponavadi kakšen vpraša, če poznaš kakšno familijo in če ti veš, lahko pomagaš. Sam je tako, ti lahko na videz poznaš človeka, žensko, sam ne veš v resnici kakšna je. Zato je včasih težko kar tako priporočiti. Tudi jaz zdaj, ko sem ravno pred štirimi meseci pustila delo v Trstu, je bilo težko za te moje familije dobit nove. Ene ženske

imajo že zadosti svojega dela. Ko iščeš človeka, za eno svojo familio, ki jo poznaš, je težko dobit pravega človeka, žensko. Poznaš se na avtobusu, ma ne poznaš se pa toliko, da veš da je priden. No, poštene mislim, da so vse, zaupaš na lastno odgovornost. Smo se pa tudi pogovarjale med sabo dosti o svojem delu, vse sorte pride. Ma o problemih se dosti ni govorilo, jaz raje pustim v familiji, kar tam slišim.

Kakšne se ti zdijo Italijanke?

Recimo. Jaz sem bila z vsemi zadovoljna, nisem nikoli šla težko delat. Dobiš pa take, delovne družine – jaz sem delala pri eni odvetnici, delovna, skrbna, poštena, stroga mati. Res, ona je prav rabila pomoč, ker je bila toliko zaposlena. Potem so pa taki... Eni so potrebni pomoči, eni pa so bolj pogospodljeni, vsega srečaš.

Kakšna dela si opravljala?

Čiščenje, likanje in tudi kuhanje, ma nekaj malega. Drugače kuhajo sami. Vse sorte srečaš, je pa dosti tega, da kuhajo večinoma zelo na hitro. Oni rečejo, imajo en tak zanimiv izraz »quattro salti in padella«, to bi pomenlo štirje skoki po kozici. To je zanimivo, moraš videt, res. To se res kuha malo in nahitro. Samo pri eni družini sem delala, kjer so res trije stari. Mama bo imela sto let, hči 75 in njen mož 85 let. Ta ženska je kuhala cele dopoldneve, tako kot pri nas starejše ženske. Drugače se pa kuha vse bolj na hitro, ni kot pri nas.

Si pri svojem delu kdaj oskrbovala starejše?

Ja. In enkrat sem prav hodila samo pazit, varvat eno žensko. Tako, popoldne, za dve urci, ker je njena mama morala k možu v bolnico. Ma to je bilo kratek čas. Drugače pa starejših nisem dosti oskrbovala, v glavnem sem bila bolj za jim počistit in tako. Prav oskrbovala nisem. Enkrat sem imela eno žensko, saj je mlada umrla, sem ji pomagala, ma prav bolniške oskrbe ne.

Kako približno je izgledal tvoj dan, ko si prišla v službo?

Ponekod sem zjutraj prišla, se preoblekla, spila kofe, smo pojedli dva piškota drugod so mi dali kofe in kakšen piškot ob deveti uri. Odvisno, kakor pri kateri familiji. Tudi tu srečaš vse sorte. Sem bila tudi pri eni, ki mi ni ponudila niti vode. Ma to je bila ena, prav res samo izjema.

Kako je bilo z malico?

Vmes nisem imela časa za malico, kolikor spiješ z njimi kofe.

Kako si dojemala odnos delodajalke in ostale družine do tebe? Kako so te v družini obravnavali (zelo strogo, ali si se počutila sprejeto, kot del družine)?

S časoma postaneš res del njihove družine. Jaz lahko rečem, da povsod si kot doma. Se zgodi tudi izjema, redka. Sem imela samo en tak primer, da se počutiš kot da si kar si, prideš in samo narediš tisto kar imaš za naredit. To je to. Ma to je bila res samo ena ženska.

Je bila delodajalka navzoča pri tvojem delu, kako ste se dogovarjali o delovnih nalogah?

Recimo pri enih ti oni pač povejo kaj bi radi imeli. Imaš vedno isti sistem, se lotiš in greš skozi celo stanovanje počistit. Eni ti rečejo, danes bomo delali pač osnovo kot ponavadi, in zraven bomo naredili še to in to stvar, odvisno kar so pač želeli. Včasih so tudi same kaj poprijele za delo.

Ste si kdaj izmenjevale z delodajalkami tudi kakšne zaupnosti? Ste se pogovarjale samo o delu?

Vse se pogovarjaš. S časoma, ko se spoznaš, skozi pogovor, se pogovarjaš od otrok, od družine, v bistvu od vsega. V bistvu rataš njihova prijateljica. Ti zaupajo.

Si se pri svojem delu počutila svobodno? Kako so nadzirali tvoje delo? Kako stroga so pravila (čas prihoda na delovno mesto, itd.)?

V glavnem se niso vtikali, sem bila svobodna. Eno družino sem imela enkrat, ma sem bila kratek čas pri njih. Sem imela občutek tako, da me malo pogledavajo, nadzirajo. In potem sem mela še eno žensko, sta bila sama z možem. Tista je rekla tudi, ona je učiteljica, profesorica matematike, da če mi bo imela kaj za povedat, da mi bo že povedala. In je bilo res točno tako. Korekten odnos. Ma ta ženska je bila res, mislim, ona je hotela imeti čisto od čistega. Drugače pa nisem nikoli z nobenim imela problema. Ma res z nobenim. Če je bilo kaj, so povedali in če so hoteli kaj imeti, so tudi povedali.

Si kdaj doživela kakšne sankcije v primeru, da družina ni bila zadovoljna s tvojim delom?
Nikoli.

Si se kdaj z njimi srečevala tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih, itd.?
Ne, tega ne.

So bile delodajalke prisotne, ko si opravljala svoje delo?

Sem imela tudi družine, ki so mi zaupale svoj ključ in sem bila sama svoj gospodar. Ma tudi, če so bile zraven, se navadiš, me ni motilo. Enega in drugega se navadiš. Pri enih si sam, pri drugih so zraven. Starejši ljudje so v glavnem prisotni. Eni gledajo, da se ti umaknejo, gredo ven ta čas, da v miru ponarediš. Kakor kdo.

Ostala gospodinjska opravila, ki jih nisi opravila ti, kdo v družini jih je naredil?

V glavnem ženske. Ponavadi ti pomagajo take ženske, ki so doma in so vajene delat, take pomagajo. Tiste, ki pa so bile vedno gospe, ne bodo pa nikoli pomagale.

Si bila s svojim delom na splošno zadovoljna?

Ja, zelo. Ne bi nikoli zamenjala. Jaz sem si zdaj to službo pri nas dobila iz drugih razlogov. Samo drugače delo kot tako, odnosi, to je bilo super, ne bi nikoli zamenjala. Je bilo pa res fajn, sem bila tako sproščena. In popoldan mi je ostalo veliko časa zase in za družino in potem sem tudi svoja gospodinjska dela veliko bolj z lahkoto opravila.

Kateri dejavniki so vplivali na to, da si prenehala s tem delom?

Socialna varnost. Tam, če zbolíš, si 14 dni na bolovanju, ne dobiš nič. To. Samo to.

Kako je bilo z dopusti, bolniško, itd.?

Če sem rabila dan fraj, ali samo kakšno uro fraj, ali pa da sem mogla prej it domov, nobenega problema. Zbolíš, pokličeš, nobenega problema. Jaz, osebno, nisem imela nikoli nobenega problema. Drugače bolniška ni plačana, niti dopust. Se mi je pa enkrat zgodilo, da je mož hudo zbolel in sem ostala doma. In mi je družina tiste dni plačala. Drugače pa sem si sama plačevala kot občan. Danes bi imela 200 evrov penzije na tak način, zato sem se odločila, da grem nekam v Sloveniji formalno delat. Drugače je bilo res lepo hodit dol. Navežeš se nanje. Ti ni vseeno za človeka. Ravno sedaj se dogovarjam, da bom k eni starejši ženski, h kateri sem prej hodila delat, dvakrat na leto šla porihnat malo grob na pokopališče.

Bi isto delo opravljala tudi v Sloveniji?

Ja, zakaj da ne. Bi, ravno tako. Mislim, da ne bi bil noben problem.

Kakšen je bil tvoj zaslužek na uro?

Različno. Recimo, od 6,5, do 8 evrov. To ni bilo odvisno od dela, ki sem ga opravljala, ampak od družine. Kot se pač sam zмениš. V glavnem sem dobila plačano zmerom, vsak dan sproti. Če se s kakšnim zмениš, tudi na 14 dni. Kakor se zмениš. Ma v glavnem vsak dan. Ura je tolko, ne glede na to kaj sem delala, ali likaš, pucaš, pereš, ali pa si samo za družbo.

Si dobila kdaj materialno ali denarno nagrado?

Ja, ponavadi so vedno kaj dali, za božič, za veliko noč. Zmerom kakšno stvar. In tudi so bile družine, ki so ti dale kakšen soud na vrh. Sem imela tudi primer družine, ko so rekli, mi gremo zdaj na dopust za 3 tedne, ti bodi zdaj doma 3 tedne in so mi plačali vse tiste ure, kot da bi bila tam in dali zraven še nekaj. Tako, da je skoraj pokrivalo tiste tri tedne. Tudi taki so bili.

Si imela plačan prevoz?

Ne, samo uro.

Si poleg tega dela opravljala še kakšno drugo plačano delo?

Ne. Sem pa šla na isti dan tudi k dvema družinama. Če sem mela blizu. Na primer, sem imela samo za it iz bloka v blok, dve družini, mati in hči: pri eni sem naredila 4 ure in potem sem šla še k drugi peglat. Ali pa sem na primer en dan naredila v enem bloku 4 ure in sem šla potem v sosednji blok še 2, ali pa 3 ure.

Kako dolg je bil tvoj delavnik?

Zjutraj sem šla ob sedmi uri od doma in prišla domov ob dveh popoldan, recimo.

Si imela kdaj težave zaradi tega, ker nisi bila formalno zaposlena in je to delo »plačano na roko«?

Ne, nikoli.

Kakšne so se ti na splošno zdele družine, pri katerih si delala?

Niso bile slabe. Moraš se pa ti nekako prilagodit iz družine v družino. In s časoma, ko te družine malo spoznaš, veš točno kaj hočejo. Ti jim ne smeš nikoli it kontra. Konc koncev, ti oni dajejo delo, ti se moraš prilagodit njihovim navadam, željam.

Ste si z delodajalkami izmenjevale tudi kakšne zaupnosti?

Tudi. Tudi. Z eno družino se še sedaj pokličemo. Tudi ona me je vzela kakor za svojo hčerko, res. Ohranjamo še stike. Tudi z drugimi družinami se včasih še slišimo. Vsake toliko časa. Z enimi tremi družinami. Tudi eno teto še pokličem. Ne vem, če ne hodiš ti samo za soud, tja dol, vzpostaviš en stik. Navežeš en čustven odnos. Če ti ni vseeno za enega človeka, res ohraniš en odnos. In ne vem, jaz tako čutim, da vsake toliko časa pokličem te ljudi, da vprašam kako so, kako jim služi zdravje. Jaz to čutim. Zato, ker so bili oni vedno dobri do mene.

Ko si prenehala z delom pri njih, so si poiskali druge gospodinjske pomočnice?

Ja. Ena družina ni, ostale pa so poiskale. Naše ženske, Slovenke. Tudi se mi zdi, da se bolj zanesejo na naše.

Zakaj misliš, da Italijani najemajo takšno gospodinjsko pomoč. Zakaj je to bolj uveljavljeno kot pri nas, v Sloveniji?

Tudi pri nas se že odločajo. Ma Italijanke so bile že od nekdaj rade bolj postrežene in gospe kot pri nas v Sloveniji. To je moje mnenje, tak občutek sem jaz dobila. Tudi kulturne navade, je drugačna kultura kot pri nas. One tudi veliko hodijo v gledališče in na sploh, ven. Posebno starejša generacija. Jaz sem delala pri eni ženski, ki je bila celo življenje, vedno gospa. Gospa. Dokler je imela mamo živo, je mama skrbela za vse. Ona je hodila v gledališče od 15. leta, je imela vsako leto abonma. Ona je bila GOSPA. Je imela tudi ta rodbinski naziv. Je bila na dnu plemiške rodbine, ma je spadala tja in se je s te tudi rada pohvalila. Nikoli ni bila zaposlena.

Kdo pri vas doma opravi večino gospodinjskega dela?

Jaz v glavnem. Otroci mi pomagajo. Hčerka je zdaj šla v šolo, je v domu med tednom in mi ne more več pomagat. Jaz opravljam vsa gospodinjska dela. Vse. Če je kakšen praznik, nedelja, da mi mož priskoči kaj na pomoč, pomeša malo po loncih, je to kot sladica, da smo vsi skupaj in da skupaj lahko delamo, si pomagamo. Drugače pa ne. Imamo vsi svoje delo in jaz ne morem bremenit moža za take reči kot je gospodinjstvo, kar so moje stvari.

Bi se sama tudi odločila kdaj za takšno plačano pomoč na domu?

Težko. Odločila bi se morda, če bi zbolela, ne bi mogla in bi res nujno rabila pomoč. Glede na to, da oba z možem delava, da zasluživa, ne bi mogla moža bremenit še s tem. Še z gospodinjskimi opravili. Ma to bi bilo res v skrajni sili. Drugače ne. Ne vem, se mi zdi, da dokler upam sama delat, tega ne bi prepustila drugi ženski. Edino kakšna bolezen bi me mogoče res prisilila, me še to samo kakšno likanje, drugače ne. Jaz se ne bi spustila v to.

Ali meniš, da si imela kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Slovenke so zelo cenjene tam dol. Smo bolj delaven narod, tako nas oni vidijo. Italijanskih pomočnic je nekaj, ma zelo malo. Zdaj sem slišala, da hodijo tudi iz Ukrajine, vzhodnjaški narodi. Ma so strašno nezaupljivi do njih. Delo največ dobiš po vezah. Preko poznanega dobiš delo, po vezah. Te priporoči. Mene je najprej svakinja priporočila. Spoznaš družine, vejo za kakšnega, ki bi še rabil pomoč in pol ti priporočiš katero, ki jo poznaš, ali pa prevzameš sam.

Si imela občutek, da so ti zaupali v družinah?

Jaz mislim, da ja. Od enih družin sem imela ključke. Pustili so me samo, mislim da ja. Ti zaupajo, se vse sorte pomenijo s tabo. Ti starejši ljudje so sami in je težko, nihče nima časa zanje. Oni to rabijo. Nekoga, da jim nameni čas. Družbo rabijo. Jaz sem enkrat eni rekla, veste meni mi je strašno težko, tu klepetamo in delo čaka. Ma je rekla, veš tudi to rabimo, tudi pogovor. Pogovarjaš se vse, od družin, otrok, svetovne problematike, vse. Odvisno koliko znaš italijansko, toliko se lahko tudi poglobljaš v pogovor. Drugače si pa pomagaš, si kaj »pomahaš« z rokami, da razložiš. Na začetku sem res malo znala italijansko. Ma se navadiš. Sem se navadila dobro, se ne izgubim. Veš, zdi se mi, da Italijani nimajo tako poglobljenih vrednot. Ni pristnih odnosov mati-sin. Si ne vzamejo časa za pogovor in to jim manjka. Pri tisti starejši ženski sem enkrat izmed petih ur kar dve porabila za pogovor z njo. Mi je rekla, kaj naj se pa pogovarjam z zidom, delo bo že počakalo.

Ma jaz sem bila res zadovoljna z delom, če ne bi bilo zaradi socialnega statusa, kot sem rekla, bi sigurno nadaljevala. Mi je bilo na en način prav težko nehat. Zdaj sem 3 mesece že na pošti, mi leži. Sem zadovoljna. Dinamično delo. Z ljudmi. V glavnem ni problema. Ma jaz sem bla prej res v Italiji zadovoljna. Odlično. Zjutraj sem zaslužila plačo, popoldne pa sem bila z otroci. Preden sem začela hodit v Italijo, sem pustila službo, hčerka je šla v šolo, sina je

pazila moja mama. In sem šla v Italijo. Se navadiš nanje, na te svoje ljudi. Pred časom je iz ene družine gospodinja zbolela in sem jo hodila obiskovat v bolnico. Tako čutiš, da moraš it pogledat, kot če bi kdo od mojih doma zbolel. Zdaj, ko sem zaposlena enostavno ne zmorem več, da bi šla še kaj dol delat, ni časa. Pol bi lahko kar zaprla družino. Samo te res vzamejo za svojega. Nimajo striktno v glavi, ta je v naši hiši, da bo spucala. Se navežejo nate. Edino pri eni familiji sem imela čuden občutek, ma sem bila malo časa tam. So mi kofe zjutraj prinesli v dnevno. Ma takega kofeta jaz ne rabim, če ga ne spijem v družbi, to ni kofe. Hitro vidiš kako v eno družino padeš noter.

Kako so sprejeli tvojo odločitev, da boš zaključila s svojim delom pri njih?

Tudi, ko sem pustila delo v Italiji, so me vsi razumeli, da grem. Edino ena ženska, ki ima čez petdeset let, še vitalna, učiteljica matematike, si ni predstavljala kako bo vse zmogla brez mene. Je imela pa čisto od čistega. Ni mogla sprejeti, da grem. K njej sem za na začetku dela prišla 3-krat, da mi je vse po delih pokazala, kako ona puca. Če je bila ona doma, kadar sem čistila, sem morala točno vedet, kako kakšen stol premaknit. Točno tako sem morala delat, kot je bila ona navajena. Enkrat me je klicala, če sem prejšnji dan pomila po tleh. Sem rekla seveda, zakaj? Pravi, ker je bila ena pikica na tleh. Če je bila pri njej krpa enkrat rabljena, tudi če je bila še čista, je mogla že it v pranje. Ma je bila fajn drugače. Enkrat sem ji spucala šipe na verandi, brez da bi mi ona to rekla. In se mi je zahvaljevala še 14 dni. Je bila picajzlasta. Sam ni bilo problema z njo. Kot je rekla, tako si delal in je bilo o.k. Vsega srečaš pri tem delu, zelo čiste, malo manj. Na splošno pa smo pri nas dosti bolj čisti kot Italijani. Ta ženska je ločeno spala z možem. Ne vem kako sta sploh prišla skupaj, ja sej ni čudno, da nista imela otrok. Ona je imela sobo in posebej sobo z garderobo. Mož je spal v kabinetu, na enem takem dodatnem ležišču, niti ni bla postelja. Ona je imela v omarah vse tipi top, on pa tako kot je padlo. Svoje stvari, ki sem jih speglala, je sama zložila v omaro. Možu pa sem jaz vse zložila in poglihala obleke v omarah. Sta se pa imela grozno rada. Ona je zelo urejena, taka kot Italijanke na sploh, fejest za pogledat. Veliko Italijank ima oblek kolikor hočeš same drage, a čistoče pa nobene. Vsega srečaš, o vsaki dobiš svoj vtis. Samo ena gospodinja je bila res taka kot mi, delavna in enakega videnja o življenju. Drugi so bolj tako, »na izi«, po italijansko.

Sem delala pa pri dveh družinah, ki imajo posvojene otroke. Za ene bi rekla, da niso sploh sposobni vzgojiti otroka v eno zrelo osebnost. Druga držina pa je imela fantka posvojenega iz južne Italije, punčko pa so posvojili od nun, je bila južnjakinja. Ta ženska je bila učiteljica in odvetnica in je bila še preveč stroga, otroke je hotela zelo vzgojit v delavne, urejene. Tam je bil res strog red. Ima grozen čut za ljudi, za pomagat, je realna in delavna. V Italiji ima res vsaka druga bajta hišno pomočnico. Tudi pri nas je zmeraj več tega, ma je slabše plačano. Saj tudi Italijani jočejo, da je drago, ma kaj hočemo, tudi zame je življenje drago.

Sem delala pa pri enih, ki mi karakterni niso bili fajn. So skozi jamrali nad financami, ma jim dejansko ni gorja. Ona ni nikoli delala, mož je imel dobro penzijo in je skozi jamrala. Ma vsako leto je šla vsaj za 3 tedne na dopust v hotel A kategorije. Jaz bi s takimi financami z možem šla lahko živet v hotel. Za dosti Itaijanov je lajf, da se gredo popoldan kopat, v nedeljo pa ven na kosilo. Otroci so kar razvajeni. Meni so se vedno čudili, kako sem pridna, da toliko delam. Mi smo vajeni drugače, smo bili vzgojeni drugače.

PRILOGA D: Intervju DONNA 3

Splošni podatki

Stara sem 53 let. Živim na Velikem Polju. Po izobrazbi sem šivilja. Poročena, z dvema otroki.

Sem se spomnila ene zgodbe za začetek, ki me kar malo strese. Jaz sem delala pri družini. Je mela žena, gospodinja tisti dan rojstni dan. In pravi mož, bodo prišli cvetličarji, bodo potrkali, okrog pol ene ure in bodo prinesli rože. Dobro, sem rekla, prav, jaz drugače nobenemu ne odklepam, ne odprem. In zazvoni tisti dan na vratih, je bila ene devet ura. Jaz sem rekla, nič, saj je reku pol enih. In še kar zvoni, zvoni na vratih. Grem dol in sem rekla, verjetno so res oni, so prišli zdaj namesto pol enih. Jaz vprašam kdo je, so rekli policija. Jaz sem bila kaput. Sem bila sama, oni so šli delat in jaz sem bila tam sama tistih pet ur. Nisem imela kaj, sem rekla zdaj oni vejo, da se tam. Jaz odprem, pridejo gor v hišo, da kje je gospa. Sem rekla je ni, dela. Je rekel, da bi rad dokumente. Sem rekla kakšne dokumente. Mene je bila groza, veš. Sem rekla kaj mu čem zdaj jaz dat. Propustnico me je bilo strah, tistikrat smo imeli še propustnice, veš kako je, da potem ne moreš it domov. Ni blo še osebne. Potem dam tiste dokumente tja, je vse popisal moje podatke, nekaj je govoril, ma jaz nisem vedla kaj. Sem rekla, zdaj so me dobili na delu. Je vprašal, da kaj sem jaz. Sem rekla ja nič, enkrat na mesec pridem pomagat in tako, gospe pa zdaj ni doma. Je dal en list, jaz nisem znala niti prečitat. Še tisto kar znam Italijansko, ma jaz nisem vedla nula. Kaj naredit. Pokličem njeno mamo, od gospodinje in pravi, ti skuhaj si kofe in počakaj, bom jaz prišla tja. In res pride in pol pogleda. Je bila gospa enkrat priča, ko so v eni trgovini nekaj kradli in bi mogla it pričat in zato so prinesli tiste papirje. Jaz sem se potem komaj malo oddahnila. Ma veš kako mi je bilo grozno, sem rekla zdaj so mene popisali, me imajo v računalniku, bogve kaj bo. Ma nikoli ni bilo nič. Pa je že sigurno 15 let od tega. Sam veš kako ti pride, ti ni glih vseeno. In sem rekla, ne odprem nobenemu več. Ma jaz sem bila sigurna, da so prinesli rože, drugače že prej nisem nobenemu odpirala.

Ste bili kdaj formalno zaposleni?

Ja, sem 14 let bila zaposlena. Najprej šivilja v Čebelici in potem sem bila leto in pol v Metki. Potem pa v gostinstvu v Sežani.

Zakaj ste se odločila takšno delo?

Veš kako, majhni otroci, vse sobote in nedelje delat v gostinstvu, souda nobenga. In sem rekla, bom šla dol delat, bom vsaj sobote in nedelje fraj. Tistikrat je bilo tudi tako, si v Italiji še kar dobro zaslužil. Če si plačal zavarovanje, nisi imel prav veliko, ma vseeno še lepo plačo. In sobote, nedelje vse fraj, kam lepše. Super, a. Ko sem začela delat dol, sem imela 33 let, 1989 sem začela, 20 let bo letos.

Ali hodite le k eni družini, ali delate v več gospodinjstvih hkrati?

Jaz sem dobila najprej eno družino, oni so bili iz Vicenze in so prišli gor, v Trst. Najprej je prišel samo mož in potem je prišla še žena, z enim fantkom. Oni so prišli na novo v Trst in jaz na novo. Sem bila pri njih dve leti. Sem hodila po trikrat na teden k njim. Potem so imeli še enega fantka, samo potem oni so se selili dol nazaj v Vincenzo po treh letih. No, k njim sem hodila trikrat na teden in še dve družini sem imela za it po enkrat. Tako, da sem šla 5 botov dol, zmeraj grem po pet dni.

Kako ste izvedeli za to družino, oz. kako ste začela s tem delom?

Prijateljica mi je povedala zanje, tukaj iz bližnje vasi, ona je že prej hodila dol. In še hodi. Sem pa zmeraj delala v italijanskih družinah. Tistikrat sem si dobila še ta drugo familio, ma se ne spomnim več kdo mi je dobil to ta drugo. To gre od ust do ust. Tistikrat se je še dalo dobit, ma zdaj ni več tako, je tudi v Italiji že drugače, je težje dobit. No, jaz zdaj hodim vedno k istim. Zdaj imam dosti družin. Tista prva družina je potem šla v Vincenzo in potem jaz nisem več dobila družine za trikrat it k njim v tednu. Potem sem si poiskala družine za vsak dan, da sem šla vseeno vsak dan delat. In zdaj jih imam za vsak dan eno, pet.

Kako dolg je vaš delavnik?

Delam po pet, šest ur, redkokdaj, v glavnem pet.

Kako je s prevozom? Hodite z avtom?

Kakor je, če grem v Cattinaro, na obrobje Trsta, da imaš kje parkirat, grem z avtom. V mesto grem pa z avtobusom.

Ali poznate veliko žensk, ki še hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj? Si pomagata pri iskanju dela?

Ja, ojoj, poznaš jih, tako. Ma da bi mela prav tako dosti stikov z njimi, to ne. Veš kako se družimo? Ko pridemo zjutraj dol v Trst, gremo na kofe. Pridemo 20 minut čez sedem dol in potem gremo na kofe do ene petnajst do osmih. Potem jaz grem peš tja do mojih, ker imam blizu. Kakšna, ki ima bolj daleč, gre z avtobusom. Gremo na kofe in potem gremo delat. In si tudi kaj povemo, malo poklepetamo. Si pomagamo tudi za dobit službo, če se da. Če ti izveš za kakšno familio, da rabi kakšno za delo, veš da boš povedala. Ji rečeš, potem pa kakšna ti kakšno žensko dobi, ker zmeraj se kaj išče, samo zdaj je ratala bolj kriza. Ma se kar veliko pomenimo med sabo s temi ženskami, ki hodimo skupaj v Trst, saj smo vse enake. Ja, ženske moramo bit na tekočem, si moramo kaj povedat med sabo, ne gre brez tega. Si povemo kako je bilo kaj danes na delu. Glih kakšnih intimnosti od družin pa si seveda ne govorimo.

Se pa dostikrat ženske, ko gremo domov malo posmejemo. Če si cel dan sam, se moraš potem malo razgovoriti z drugimi ženskami, ki isto delajo. Smo klapa. Gremo po delu na pijačo, skoraj vedno. Saj, kaj pa imaš drugega. Se vsaj malo nasmeješ. Prideš domov, pa te spet čaka isto delo. Vse je še vedno na ženskah v gospodinjstvu. Tudi zjutraj, če kakšna ženska manjka na avtobusu, vedno se pokličemo med sabo, da vidimo kaj je, tudi šofer avtobusa počaka, če je treba. Tudi šoferji so nam naklonjeni.

Kakšna dela opravljate?

Jaz pospravljam in likam. Kuham ne. Včasih sem enem nončkotu, ma je že umrl.

Ste kdaj varovali otroke?

Ne, da bi prav varovala nisem. Edino pri tej ta prvi družini sem ta velikega otroka večkrat v vrtec peljala. Ker gospodinja je imela majhnega otroka in je potem ostala doma, jaz pa sem ta večjega peljala v vrtec. Z vzgojo nisem imela pa nič opravka. Mi je bilo tudi boljše tako, pri otrocih je že drugače, velika odgovornost. Pa še občutljivo je, ker je tudi vzgoja zraven. Nikoli ne veš kdaj narediš kaj narobe.

Ali ste kdaj pri svojem delu oskrbovalistarejše?

O ja, sem imela eno gospo, nončko... Sem jo dobila lih tistikrat, ko je ta prva družina šla proč, v Vincenzo. In sem dobila to žensko. In k njej sem šla trikrat na teden. Samo ona je bila takrat že starejša, jaz ne vem, je imela približno 80 let, dobra po srcu. Vsaj tako se je navzven pokazala, ma potem si videl da ni ravno tako. Se je štel, da so oni nekaj več kakor si ti. Ma

me je imela pa strašno rada. Jaz sem umivala ploščice in je rekla, ma veš, moraš tako držati cunjo. Ja kaj sem hotela, sem jo držala tako kot je rekla. Potem sem umivala po tleh, kadar sem umila, sem vse spravila za sabo. So imeli pa še eno žensko, Italijanko, ki jim je tam likala. To je bila taka premožna družina. In pravi gospa, ma veš, Lučana, to je bila ta Italijanka, pravi, da vedno pustiš umazano vedro. Sem rekla, ma kako umazano. Par botov sem molčala, ma potem, ko sem vidla, da ni res, sem rekla, ne bom molčala. Zakaj bi, tako se pa spet ne smeš držat nazaj. In sem rekla, ma veste kaj, jaz prav vsakič umijem vedro. Ma zakaj ne reče Lučana tega meni. Jaz je nisem te Lučane nikoli videla. In od tistikrat meni gospa ni rekla nikoli nič več, da pustim kaj umazano ali kaj za sabo. Ma res sem pazila, da sem prav naredila. No, ona me je zmeraj klicala Natali, Natali, zanjo nisem bila Boža. Potem pa bog varuj, da nisem bila stalno z njo. Sem ji mogla nest kofe v posteljo, it z njo ven na sprehod, sem mogla bit prav skozi z njo. Ona je umrla potem, ma sem potem še hodila k njenemu sinu pucat. Zdaj k njemu ne hodim več, ma hodim pa k njeni hčeri. Še vedno. Ko je bila ta gospa vedno v slabšem zdravstvenem stanju, je imela tudi eno Istrijanko, ki je bila pri njej tudi ponoči. Stalno. Je bila tam recimo en mesec, potem je šla domov in je prišla druga ženska jo pazit. Ma z nobeom ni bila ta gospodinja zadovoljna, nobene ni hotela. Pa mi je enkrat rekla ta Istrijanka, Marija, je bila fajn ženska, ma veš kaj Boža, gospa hoče prav samo Natali, nobena druga od nas nič prav ne naredi, nič ne veljamo. Sem rekla, ma jaz nisem kriva. Saj ta Marija mi ni vzela za slabo. Ne vem, me je mela pač ta gospa strašno rada.

Sam na začetku, meni 3 mesece je bilo prav težko pri njej, sem si mislila, jaz bom kar pustila to delo. In sem ji rekla, veste kaj, jaz bom samo 2-krat na teden hodila k vam, 3-krat ne morem, ker moji otroci doma so še majhni, jih ne morem pustit same. Saj so že v šolo hodili, ma tako sem se izgovorila. In potem je pa ta moja prijateljica, iz sosednje vasi, ki me je priporočila za prvo familio, eno družino pustila in je rekla, ma pojdi ti k njim, so res fajn. In potem sem šla k njim enkrat v tednu. Ker res pri tej ženski starejši me je takrat bremenilo 3-krat v tednu, mi je bilo preveč. Potem sem tam hodila samo 2-krat k njej in 1-krat k tej novi družini, kjer sem še zdaj.

Sta mož in žena, oba zaposlena. In glej, ona dva sta se mi zdela kot dva ptička, perfekten par. In potem po 22. letih sta se ločila. In zdej bodo zgleda prišli nazaj skupaj, kot kaže. Zdaj je samo ona v stanovanju, on se je odselil. Mi je bilo pa prav težko takrat, ko sta se ločila, ker sta bila oba taka dobra, nimaš žal besede za rečt čez njiju. Se navežeš nanje. In je težko pustit te družine. Že tisto staro gospo, h kateri sem najprej hodila 3-krat na teden, mi je bilo tako težko pustit za en dan, samo meni se je zdelo, da je tako obremenjujoče, preveč 3-krat na teden it, ker je bila tisti čas ko si delala, skozi nad tabo. Ma potem je bila pa grozno dobra. In sedaj hči njena ravno tako. Jaz nisem tisti človek, da če grem k eni družini delat, da jih bom potem kar pustila. Ne moreš, se navadiš nanje.

Kako dojemate odnos delodajalke do vas in kako odnos ostale družine? Kako vas v družini obravnavajo: zgolj kot delavko, ali se počutite sprejeta kot del družine?

Ma niti slučajno me ne jemljejo kot služkinjo ali pa kot samo gospodinjsko pomočnico. Tista starejša gospa je res na začetku mogoče, ma potem nikoli nobeden več se ni obnašal do mene, kot da je nekaj več. Da bi se počutila ponižana, prav nič.

Kako nadzirajo vaše delo? Kako stroga so pravila (časa prihoda na delovno mesto, itd.)? Se počutite svobodni pri svojem delu?

Ne, nič ne nadzirajo. Vse mi prepustijo. Jaz sem vedno rekla, tudi v drugih družinah kjer delam, ma povejte mi kako naj kaj naredim. Pravijo, bom že povedala, če ne bo prav. Ma nikoli nobena nič ne reče.

Kako pogosto se srečujete s svojo delodajalko oz. njihovo družino – so prisotni, ko opravljate svoje delo?

Imam povsod svoje ključe od hiše. Ta gospa, hčerka od tiste starejše ženske, je doma. Ona je grozno rada zraven, ko jaz delam. Jaz, da bi bila sama, bi delo naredila dosti prej. In morda tudi malo drugače. Ma ona ima tako navado, ona hoče tako naredit in ti moraš naredit tako kot ona hoče, pa tudi če je narobe. No, pravi dostikrat ma pojdi sem, boš videla še moje rože. Ona je taka, rada malo poklepeta, ima zdaj že čez 70 let, ima rada rože, moram pogledat njene rože. Ona je rada zraven kadar delam. Druge gospodinje pa niso zraven.

Kako približno zgleda vaš dan, ko pridete v službo?

Odvisno od družine. Ob ponedeljkih grem k eni likat, grem že za pol osmih, ker potem gredo vsi iz hiše, otroci v šolo, ona delat. Se pozdravimo, se vprašamo kako je, mi napravijo soude in potem gospodinja gre. Pravi, tam vzemite si malico. Pri vsaki družini jem. Ob torkih pridem za osmo uro k družini, kjer sta mož in žena, ona ne dela nikjer, on je v penziji ma še nekaj dela. Ona vstane ob deseti uri, jaz ta čas že delam svoje, skuha čaj, napravi malico, da kakšne roladice in piškote. Spijemo čaj in potem jaz delam svoje, ona se odpravi in gre kam pohajat, ali pa po opravkih, pride okrog enih domov, naredi kosilo. Pri njej vsakič tudi kosim, potem pol dveh grem domov. Ob sredah grem k tej starejši ženski (hčerki od tiste gospe), se lotim delat ob osmih in okrog enajstih skupaj spijemo kofe in kakšen kruh, piškote. Tisto, drugega pri njej ne jem, kakšno pomarančo edino. Drugega ne. Ob četrtek grem k drugi družini, me zjutraj že čaka kofe, ga spijemo skupaj z gospodinjo, ob enajstih mi naredi malico, sendvič, limonado. Preden grem mi da še sadje za domov. Skupaj kaj poklepeta, si kaj povemo.

Si izmenjujete tudi kakšne zaupnosti?

Ja, vse sorte si povemo, jaz od sebe, one od sebe. Me vprašajo kako je doma. Jaz znam malo italijansko, ko sem začela nisem znala nič, ma se vseeno vse zmenimo. Se navadiš.

Se z njimi srečujete tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih, itd.?

Ma tisto pa ne. So bili pa eni že pri nas na obisku. Tudi tista ta prva družina je že bila enkrat pri nas, so bili grozno veseli.

Ali ohranjate še stike z družinami, pri katerih ne delate več, na primer s to prvo družino?

Ja, sem ohranjala, ma zdaj se že dolgo nismo več slišali. 10 let smo se pa vedno slišali za božič in veliko noč, potem pa počasi nismo več, se je počasi zgubilo.

Kakšne se vam zdijo Italijanke?

Kaj jaz vem. Tista ob ponedeljkih se mi zdi normalna, običajna družina, z otroci, gredo delat,... Zvečer so vsi skupaj doma. Ta ob torkih, je gospa sama doma in bi marsikdaj lahko kaj sama naredila, ma ne naredi nič. Jaz če na primer pustim tam kakšno obleko ali kaj takega, da odložim, glih tam me bo počakalo. Ne bo spravila, je sploh ne briga. Ne opazi. Drugače pa strašno dobra ženska. Ma ima take navade, jo ne briga, tudi če tam visijo plašči razmetani, počaka name. Jo ne moti. Ji ni bilo nikar nič treba, mož je advokat, dobro zasluži, otrok nimajo in potem nima nobene sile, da bi kaj naredila. Je pridna za skuhat, ma da bi kaj znala pospraviti, to pa ne.

Ste s svojim delom na splošno zadovoljni?

Sem. Se mi zdi, da je prav v redu. Ob četrtnih grem k tema dvema, ki sem pravila da sta ločena. Ob petkih grem tudi k možu in ženi brez otrok. Ma pri obojih je tako čisto, da skoraj ne bi bilo treba pucat. So tako čisti. Ene stvari je ni skoraj za spraviti. Ti počistiš tla, ma skoraj ne bi bilo treba, je vse čisto.

Bi isto delo opravljala tudi v Sloveniji?

Ja, verjetno, če bi bilo treba bi. Se mi zdi, da bi. Ma dokler imam dol dovolj, je bolje plačano.

Kakšen je vaš zaslužek na uro?

Meni plačajo po osem evrov na uro. V vseh družinah enako, neodvisno od dela, ki ga opravljam. Plačujejo mi sproti na roko, vsak dan, kolikor zaslužim, mi napravijo na mizo.

Vam plačajo potne stroške?

V glavnem ne. Ma recimo tista gospodinja ob petkih, mi da 8 evrov in pol in potem mi da še denar za listke po Italiji – za avtobus po mestu. Ta starejša gospa, ki je rada vedno zraven mene, ko čistim, ona mi vedno da kaj za zraven. Ali pa mi kaj kupi. Kakšna finančna nagrada. Včasih mi da malo več in ko ji hočem zamenjat denar in ji dat nazaj, pravi, pusti, imej vse.

Ste prejeli kdaj materialno oz. denarno nagrado?

Ja, glih ta, ki je mož advokat. Ona mi je vedno dajala kakšno darilo za božič ali veliko noč. Za veliko noč kakšne pirhe ali kaj takega, nič v veliki vrednosti, kakšno darilo za pozornost. Za božič pa vedno darilo. Vedno mi je dala ali kakšno posodo ali nože, ali kakšno vazo, ma vsega. Sladkarije in tako. Eno leto pravi, ma veš, nisem imela časa in ti nisem uspela prav nič kupiti, jaz ti bom dala kar soude. Sem rekla, oh, še rajše. Pravi, lepo, ma zakaj? Sem rekla, jaz če dobim tako kakšen denar za darilo, za božič in podobno, potem si vedno nekaj kupim zase, ko kaj najdem, ko vidim, da bi kaj rabila. In od takrat mi vedno da soude. In druge ženske mi dajo tudi vedno soude za praznike.

Kako je z odmori, dopustom, ali pa bolniško?

Če bi bila bolna, bi pač poklicala. Tistih ur mi ne plačajo. Sem pa enkrat glih pucala pri tej gospodinji od advokata in me je ta dol začel bolet želodec. Sem bruhala. Joj, sem rekla, ne morem prav nič. En čas sem zdržala, ma nisem upala delat. Ko je bila ura za avtobus, sem šla domov. Ma mi je plačala glih tako tiste ure. Če rabim kdaj dopust, ali če nujno nekaj rabim, povem, da pač ne morem prit. In mi nobeden nič ne reče. Če bi pa to izkoriščala in pogosto bila doma, pa ne vem kako bi bilo. Se mi zdi, da moraš, če so oni dobri do tebe, biti tudi ti do njih.

Ali poleg tega dela opravljate za plačilo še kakšno drugo delo?

Ne.

Ste imeli kdaj težave zaradi tega, ker niste formalno zaposleni in je to delo »plačano na roko«?

Zaenkrat ne.

Kakšne se vam na splošno zdijo družine, pri katerih delate?

Ma zame so v redu. Ne morem za nobenega reči nič slabega.

Ostala dela, ki jih ne opravite v družini kjer delate, kdo jih opravi?

Kakor kje. Če pogledam to ženo od advokata. Ona je doma. Saj gre po spežo, ma drugače on poskrbi za vse, za večje nakupe, tudi kaj ponaredi. Kuha pa sama. V vseh družinah kjer sem, kuhajo ženske. Samo so moški dostikrat kar pridni, poprimejo. Mi recimo kdaj pomagajo rjuhe spraviti, ni problema. Včasih, ko grem peglat k tej starejši gospe, imata z možem tri otroke, on pa dostikrat skuha. On pa ja. Da tudi sušit in prat, on je res priden. Pri večini pa jaz dam sušit in prat.

Kako si v vašem gospodinjstvu razdelite gospodinjstva opravila?

Ma večinoma naredim jaz, pa hčerka mi tudi kaj pomaga, ma ona tudi nima časa – služba, pa svoje življenje,... Tako, da še največ ponaredim sama, sej mi gre tudi najbolj hitro, ker sem vajena. (Smeh).

Si z delodajalko izmenjujeta kakšne zaupnosti?

Ja, tudi. Ta, ki se je ločla, je prav boga. Se mi je marsikdaj zjokala. Ji verjetno prav paše, da se lahko enemu X razgovori. Tista starejša mi tudi marsikaj od sebe pove. Tisti, ki delajo pa bolj malo, nimajo časa, se skoraj ne vidimo. Nimaš niti toliko stika.

Bi se sami tudi odločili kdaj za takšno plačano pomoč na domu?

Smo se lih zadnjič hecale z ženskami, ko smo šle skupaj domov z dela z avtobusom, počakajte, zdaj bomo me dobile penzijo in boste vidle kako bodo prišle k nam delat. Bomo tudi mi dobile kakšno za pomagat. Toliko bomo ji dale in nam bo naredila. In bomo imele tudi kaj časa zase. (Smeh). Ma veš kaj, če bi jaz imela dosti let in da si sam, da bi imela zadosti soudov, za enkrat na mesec, zakaj da ne, sigurno bi si kakšno dobila. Sam je pa res, da moraš kar zaupat. Ker nikoli ne veš na koga naletiš, tako, če ti kar pride v hišo.

Imate občutek, da vam zaupajo?

Ja, brez skrbi, če ti dajo ključe in gredo na dopust in ti kar hodiš po njihovi hiši in delaš.

Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno pomoč?

Premožni so bolj. No zdaj je pri njih tudi slabše stanje kot je bilo. Ampak je še vedno boljše kot v Sloveniji. Še vedno jih je toliko, ki si lahko to privoščijo. Je pa ogromno družin, večina v Trstu, ki imajo svojo pomočnico. Sej samo iz naše, Sežanske strani hodi zjutraj en avtobus žensk. Pa s Kopra, pa sam koliko je še Istrijanov. In zmeraj več tudi Romunk in Moldavk in ne vem kdo vse.

Ali menite, da imate kod delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Vzhodnjakinjam se manj zaupa. Ta, advokat, ima zelo staro mamo. Jaz sem pred leti, preden sem šla zjutraj k njej delat, šla še k njegovi mami. Sem šla vsak torek, sem jo pomagala okopat in jo oblečt, da se je zrihtala. Kakšno uro in pol je trajalo. In potem je bila sama. Zdaj pa je že tako slaba, ima 98 let in ima stalno eno žensko pri sebi. Ta mati bi tudi mene hotela imet čez noč in da bi jo rihtala. Ma sem ji rekla, veste da ne morem, imam svojo družino, lahko vas pridem vsake toliko pogledat, ma drugega ne morem. Je rekla, ma daj daj. Je pa taka, dobra ženska in bi rada ravno mene. Ji nisem mogla dopovedat, da ne morem pustit družine in spat pri njej. In je imela že eno pomočnico iz Reke, potem iz Romunije, ena je bila Rusinja, ma nobena ni zdržala. In zmeraj jim je pridigala, ma zakaj ne narediš tako kot Boža. Vse bi moglo bit tako, kot naredim jaz. Kolikokrat me je klicala, ko sem delala tam pri njenem sinu in je rekla, ma pridi malo sem. Sem rekla, ma kaj je? Pravi, saj una mi pomaga, ma ni ne vem kaj, sva se skregali. Sem rekla, ah saj bo boljše. Ne vem, mogoče se preveč tudi

navežejo te ženske nate. In potem težko sprejmejo drugo. Ona pa vse pove naravnost, te vzhodnjakinje so mlade in potem ne zdržijo, iščejo drugo delo.

Italjanke pa zelo malo pucajo po familijah. Malo. Jaz se bila kot Slovenka dobro sprejeta tam, nas imajo za delavne. Če greš dol k njim delat, se moraš prilagodit njim in delat tako kot oni želijo, pa čeprav veš, da nimajo prav. Nimaš kaj. Saj ni, da bi moral grozno garat, moraš pa delat, tako kot ti ukažejo, in to je prav, logično. Če boš delala po svoje, in njim ne paše, ne bo prav. Jaz nimam res z nobenim problemov. Sem imela pa enkrat primer, ko me v nedeljo kliče ta žena od advokata. Ona res ni vedla kje je kaj spravljeno, ker sem vedno vse jaz. Se je odpravljala na dopust v Grčijo in me kliče naj ji povem, v kateri omari točno je en prt spravljen. Ona sploh ne ve kje je kaj. Edino svoje obleke, ki jih speglam, da v omaro.

Ko pa pride »cambio di stagion«, kot rečejo Italijani, to pomeni menjavo letnih časov, ko se menjuje obleka, takrat pa vse jaz preuredim.

Sem se še nekaj spomnila. Včasih, ko je bilo še močno prisotno švercanje čez mejo, je bilo vse sorte, smo tudi po ure čakali na carini, ker so jih pregledovali, te švercarje. In je bilo mučno. Zdaj pa tega ni več, gremo samo čez mejo in si takoj dol. Smo čakali po cele ure na avtobusih. Včasih so nas tudi pregledali, kaj imamo s sabo. Niso pa nas nikoli spraševali kam gremo, ali pa da nam bi metali polena pod noge, ker je to delo plačano na roko. Saj so vsi dobro vedeli kam gremo. Nismo imele nikoli problemov zaradi tega.

PRILOGA E: Intervju DONNA 4

Splošni podatki

Rojena sem 1.5.1952, živim na Vrabčah. Izobrazba je osnovna šola, sem gospodinja. Sem poročena, imam dve odrasli hčerki in vnuke. Mož je zdaj v pokoju, prej je pa delal na Cimosu v Senožečah.

Ste bili kdaj formalno zaposleni?

Pet let v Tekstini v Ajdovščini, preden sem se poročila. Potem sem bila 12 let doma, smo imeli živino, otroci so bili majhni. Ko so punce malo zraste, , ko so mele okrog 10 let, mi je ena ženska tukaj iz naše vasi, ki je hodila v Trst delat, dobila dol eno družino, prijateljico od svoje »šinjore«. Potem sem začela, pred 24. leti, ko sem bila stara malo čez trideset let.

Ali hodite le k eni družini ali delate v različnih gospodinjstvih hkrati?

Hodim k eni in isti družini že od začetka, od kar sem začela. Imam pa še eno družino zraven. H eni hodim trikrat, k drugi dvakrat na teden. Občasno grem, vsake toliko, na primer enkrat na mesec, tudi k sinu od te ženske h kateri hodim trikrat na teden. Pa kdaj pa kdaj h kakšni njeni prijateljici vskočim. Ma bi lahko rekla, da je vse to ena držina.

Kako dolg je vaš delavnik?

Delam po pet ur.

Kako ste izvedeli za drugo družino oz. kako ste nadaljevali s tem delom?

Za to drugo družino me je priporočala moja gospodinja, moja šinjora, me je priporočala eni svoji prijateljici, ki je tudi rabila. Takrat sem bila glih operirana in dva mesca nisem mogla delat in niso hoteli nobene druge in so me čakali. Ta prva družina, kjer sem se lotila delat, so imeli enega sina, veliko stanovanje, v službi sta bila oba in sem vse naredila pri njih. Kuhala, prala, peglala, vse, kot da bi prišla domov. Sem kot bi bila njihov član družine. Tudi, če je bilo kdaj kaj za podpisat kakšno stvar glede gospodinjstva, je rekla šinjora, da kar naj jaz podpišem, naj rečem, da sem njena sestra. Me imajo tako za svojo.

Kakšne se vam na splošno zdijo Italijanke?

Te, ki jih imam jaz, so dobre. Take, čutne. Če nisem kdaj mogla kaj naredit, so rekle, naredi kolikor pač upaš. Na primer, takrat, ko sem prišla po operaciji delat. Kar boš naredila, bo dobro, ne se forcirat. Jaz pridem, oni gredo. Mi prepustijo vse, da naredim, kot bi bila doma. Mi nič ne ukažejo, naredi to, naredi ono. Kot bi prišla domov.

Ali poznate še veliko žensk ki hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj? Si pomagata pri iskanju dela?

Ma poznam kar dosti. Dosti nas je, še več nas je bilo včasih. Te ta stare so tudi že dosti pomrle, ali pa ne morejo več delat. Ta mlade pa gredo z avti tako da ni več toliko tega druženja.

Kako je s prevozom?

Jaz hodim dol z avtobusom. Na avtobusu se kar družimo. Si tudi pomagamo kaj pri iskanju dela, zmeraj kakšna vpraša, če koga poznaš, da rabijo. Samo je zmeraj težje. Včasih je bilo vedno veliko povpraševanja. Zdaj je pa tudi v Trstu zgleda ratala bolj kriza. Si tudi kaj povemo kako je pri delu. Velikokrat se smejemo da smo kot ena družina. Nas je ene par, ko

gremo skupaj na kofe v Trstu. Tudi en šofer avtobusa, zdaj ga ni več, je dostikrat šel z nami zjutraj na kofe, ko smo prišli v Trst. Nas je ena skupina petih, se dobimo in gremo na kofe. Še vedno, če kakšno srečam, ki ne hodi več v Trst delat, na primer pri zdravniku, se pozdravimo, poklepetamo. Ravno zadnjič je ena starejša, ki je hodila z nami dol, ko sem jo srečala v Sežani rekla, joj kako sem vesela, da sem vas srečala. Pol se malo pomeniš. Včasih se tudi kaj s temi, ki ne hodijo več delat pokličemo. Ostaneš povezan, kot sodelavec. Smo res kot sodelavke.

Zakaj ste se odločili za to delo?

Ja, sej tukaj pri nas je bilo težko dobit službo, ni bilo. Italija je bila pa prilika.

Kakšna dela opravljate?

Ma vse, kot doma. Kuham, perem, peglam, pucam. Vsak dan naredim kosilo. Tudi pred prazniki vse nakuham, pečenke, tudi že odojka sem pekla, vse.

Ste kdaj varovali otroke?

Ja, tudi, prav od une druge družine. Ma bolj malo. Samo vedno, ko sem jaz prišla k njim, tisti dan ni smel nobeden drugi tiste punčke preoblečt, vedno so hoteli, da jo jaz. Tudi punčka. Ni pustila drugemu. Tudi ona me še vedno zdaj pokliče, za rojstni dan, novo leto.

Koliko so vam prepustili vzgojo?

Zmeraj mi rečejo, da zakaj nisem te punce navadila slovensko. Zdaj hodim že k sinovi družini. In ta sin ima punčko, staro eno leto. In kadar pridem, pozdravim po italijansko to punčko in oče reče, ma ne ne, govori po slovensko. Da se kaj navadi. So me veseli in me že ta punčka razume, ko me vidi se tako zasmije.

Oskrbujete tudi starejše?

K mami od te gospodinje sem včasih šla kaj ponaredit, jo malo pogledat, ma nikoli nisem prav oskrbovala.

Kako približno zgleda vaš dan, ko pridete v službo?

Obvezno zjutraj kofe. Pridem, se preoblečem, spijemo skupaj z gospodinjo kofe. In poklepetamo. Ne samo od dela. Vedno me vpraša, kako je doma. Potem se lotim delat. Vedno po istem sistemu, mi nič ne naročijo. Edino preden gredo, se malo zmenimo kaj je za skuhat. Drugače, kar se dela tiče, tudi za postelje preoblečt, mi ne rečejo, daj preobleči postelje. Avtomatsko vidim in vem in naredim. Za kuhanje pa rečejo, poišči po hladilniku in naredi kar najdeš. V glavnem malo določijo kaj bi jedli. Zdaj, ko imajo trgovino, zjutraj gredo, potem pridejo domov za kosilo, se malo oddahnejo in potem gredo naprej delat. Ta moja družina ni nevem koliko premožna, so zmeraj morali trdo delat. Ma pa je še dosti teh starih Italijanov, ki so kar premožni, še zmeraj.

Kuhat sem pa jaz začela tako, da je sem parkrat naredila mineštre in so meli grozno radi. Gospodinja je prišla domov in potem se je vedno mudilo s kosilom. In smo vsaka nekaj skuhale in združile. Potem, ko je videla, da mi gre kuhanje od rok, je rekla, ma kaj bi naredila ti, bi skuhala? Pusti drugo in skuhaj. In ko začneš kuhat, potem poskusiš skuhat več reči. In ko sem enkrat skuhala golaž, jim je bil tako dober, in zdaj moram skozi delat golaž. Tudi, ko ima kdo za prit na večerjo, kuham. Potem ona samo kaj pogreje. Posebno eden brat od te moje šinjore je že dostikrat poklical, ker je rekel, da bo prišel na večerjo, samo če sem jaz tam, če sem jaz kuhala. In pokliče in preveri, če jaz tisti dan delam in pravi: Flori, sei tu? Cosa fa, fai qualcosa per cena? To bi pomenilo, Flori kaj delaš, a kuhaš kaj za večerjo? Pravi, če kuhaš ti,

potem pridem. Sem ga enkrat vprašala, zakaj. Pa je rekel, zato ker Mara, to je gospodinja, naredi vedno kakšen pastroč. To bi pomenilo, da kar na hitro nekaj tja zmeče v kozico. Zmeraj so z vsem zadovoljni. Vse jim je dobro. Dostikrat rečejo, marija kako je dobro, ma kako si naredila. Oni vse bolj na hitro. Zmečejo v tiste lonce, pokrijejo, neč ne probajo kakšno je, kar direkt dajo na krožnike. Če pa ti kuhaš tako, kot smo mi vajeni, je pa drugače.

Kako dojemate odnos delodajalke do vas in kako odnos ostale družine? Kako vas v družini obravnavajo: strogo kot delavko ali se počutite sprejeti kot del družine?

Me imajo za svojo. Mi rečejo »nostra Flori«, naša Florjana. Ma ga ni bota, da me ne bi vprašali, ko se vidimo, kako so vnuki. Kako je mož. So taki, pozorni. Od teh mojih gospodarjev imajo 13 bratov in sester. Ena od sester je v Španiji in imajo cirkus. Ko je prišla na obisk, so vedno rekli, naj pridem pogledat zraven, da vidim, kako zgleda. Odkar delam pri njih, so se že petkrat selili, vedno v okolici Trsta. Ma imajo tak sproščen odnos, nikoli nisem bila v strahu, da bi se recimo koga bala.

Kdo opravi ostala gospodinjska dela v tej družini (tista dela, ki jih ne opravite vi)?

V glavnem ženske. Ma saj ne vem koliko glih one naredijo kadar me ni. V glavnem ponaredim vse jaz.

Kako pogosto se srečujete s svojo delodajalk, oz. njihovo družino – ali so prisotni, ko opravljate svoje delo?

Spijemo kofe in gredo, v glavnem sem sama, ko delam svoje delo. Pridejo včasih tudi vmes domov, ali pa pred prazniki pride gospodinja prej domov in skupaj kaj skuhamo. Ali pa, ko pripravljamo kakšne večerje, ko pričakujejo kakšne obiske. Je gospodinja tudi pridna za kuhat. Rada kaj zažge, ni prav gvišna, zato raje vidi, da jaz naredim. Nikoli mi ne rečejo kako naj kaj naredim, vedno rečejo, naredi tako, kot ti misliš, da je prav. Ni, da bi mogla delat po njihovo. Daleč od tega. Tudi vsake toliko obrnem jogije. In zdaj so taki težki, ni kot včasih in ponavadi vprašam, če mi pomagajo obrnit. In se čudijo, kako sem pridna, kako se sploh spomnim kaj takega naredit. Da vidim sama delo, kaj je za naredit.

Kako nadzirajo vaše delo? Kako stroga so pravila (časa prihoda na delovno mesto, itd.)? Se počutite pri svojem delu svobodni?

Nikoli mi niso še rekli, da nisem kaj prav naredila, ali kaj podobnega. Mi vse prepustijo. Imam tudi ključke od njihove hiše. Mi res zaupajo.

Ste že doživeli kakšne sankcije v primeru da družina ni bila zadovoljna z vašim delom?

Še nikoli. Za kakšno stvar pa rečejo, da kako mi rata. Zdaj so na primer šli v novo stanovanje. In so kupili novo napo za štedilnik. In sem hotela jo spucat. Zdaj kako tisto stvar snet in spucat. Sem poiskala papirje, navodila in sem snela, vzela dol filter in oprala. Še gospodar je rekel, ma sem prav študiral, kako bomo to vzeli dol.

Se z njimi srečujete tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih, itd.?

Ko so imeli birmo in tako so me vedno povabili, ma nisem nikoli šla. Oni pa so prišli dostikrat na obisk. Zdaj že en čas ne, ma obvezno po enkrat na leto običajno so prišli na obisk.

Ste na splošno s svojim delom zadovoljni?

Ja.

Bi isto delo opravljali tudi v Sloveniji?

Ma zdaj ne bi menjavala. Če bi se pokazala priložnost, potem mogoče ja. Samo več kot toliko tudi nimam časa. In tudi plačano je slabše pri nas. Ko ima tukaj moj sosed dvakrat v letu po en teden osmico, potem pustim tam delo in kuham pri njemu. Drugače pa ne.

Kakšen je vaš zaslužek na uro?

Po osem evrov na uro.

Ali dobite kdaj tudi kakšno nagrado, denarno ali materialno?

Ko je bilo 20 let kar sem delala pri njih, so mi kupili prstan s kamenčki.

Imate plačane potne stroške?

Kakor kdaj, v glavnem ne. Mi pa plačajo včasih listke za avtobus po Trstu. So mi pa na primer, ko je bil gospodar v bolnici, in sem ga šla obiskat, sem šla kakšno uro prej z dela, vedno plačali vse ure. Nikoli mi niso nič trgali od plače.

Kako je z odmori, dopustom, bolniško?

Ni problema, če rečem, da rabim kakšen dan fraj, ni problema. Seveda pa to ni plačano. Tudi bolniška načeloma ni plačana. Samo takrat, ko sem bila dva meseca doma, zaradi operacije, so me prišli obiskat v bolnico, so mi glih tako dali nekaj denarja. Tudi, ko se je moja hčerka poročila, takrat so ji dali kar nekaj denarja.

Kako je z malico?

Imam vse odprto, si lahko vzamem kar hočem. Tudi kosilo bi lahko jedla z njimi. Če pridejo domov, potem včasih jem z njimi. Če sem pa sama, si ne vzamem. Ma mi zmeraj rečejo, naj si vzamem. Samo saj veš, vse popucano in potem da bi jaz takrat vse pomazala.

Opravljate poleg tega dela še kakšno drugo delo za plačilo?

Drugega ne.

Ste imeli kdaj težave zaradi tega, ker niste formalno zaposleni in je to delo »plačano na roko«?

Ne, nikoli. Je bilo en čas, da so nas nekaj strašili, da kontrolirajo po hišah. Ma je moja gospodinja rekla, se ti ni treba prav nič bat. Če te ustavijo v Trstu, lahko rečeš, da greš po nakupih, ali na obisk. So pa se malo pritoževale ženske, ja veš, malo pazi, če te kdo opazuje. Lahko, da je kdaj imela kakšna negativne izkušnje, ma jaz nikoli. Nisem imela nikoli problema s tem.

Si z delodajalko izmenjujete tudi kakšne zaupnosti?

Ja, ja. Vse sorte si povemo.

Ko pri vas doma opravi večino gospodinjskega dela?

(Smeh). Ja, jaz. Mož kaj segreje, skuha krompir, pašto. Ma drugo vse jaz. Pa saj se da. Če naredim pri drugih, bom pa ja tudi zase. (Smeh)

Bi se sami utdi odločila kdaj za takšno plačano pomoč na domu?

Če bi bila sredstva in ne bi mogla več sama skrbet, verjetno ja. Si mislim, tako kot oni zaupajo meni, tako moraš tudi ti zaupat kakšnem drugemu.

Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno pomoč?

Italijani so do tega bolj odprti kot Slovenci. Ne vem, če igrajo finance tu prav veliko vlogo. Ker zdaj je tudi dol v Trstu ratala bolj kriza. K tej drugi ženski, h kateri hodim, zdaj je ratala vdova in je sama in je tudi že malo slabega zdravja, pravi, dokler bom vsaj malo zmogla še jaz it kaj delat, da bom še kakšen soud zaslužila, boš tudi ti prišla delat k meni. Ona je zmeraj delala v gostinstvu. Zdaj dela v trgovini. Kolikor upa. Ma ni bila nikoli doma vajena delati teh del. Gospodinjskih. Recimo likat. Kakšne srajce, da bi zlikala, nikoli. Ko je bil mož še živ, je bilo kakšen krat tudi po 18 srajc za zlikat. Imajo tudi drugačne navade. Zmeraj je rekla, da bo raje ona nekje ta denar zaslužila, da bo mene plačala, da bom prišla jaz to njej naredit.

Ali menite, da imate kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Zdaj je dosti vzhodnjakinj, Italijank malo. Slovenke so dojete kot pridne, poštene. Nas imajo za bolj natančne. Une, vzhodnjakinje, naredijo kar jim rečeš. Ne vidijo same dela. In še to naredijo, samo da je. Dostikrat, ko so kakšne gospodinje iskale delo so rekle, ja če dobiš, samo glej, naj bo Slovenka. Največ je pa tako. Ta prijateljica od moje gospodinje je rekla, če bi upala prit delat jaz, ja. Reče, če upa k nam prit delat Flori, ja, ma druge nečemo. Včasih potem, če je sila, vskočim k sestri od moje šinjore, ali pa h kakšni prijateljici. Če je gluh taka situacija.

Je bil jezik ovira?

Ma ne. Jaz sem malo znala italijansko. Ko sem bila majhna, sem imela teto v Trstu in so prišle s sestrično na obisk ali pa na počitnice in smo se tako počasi navadili.

Imate občutek, da vam zaupajo?

Ja, popolnoma. Se spomnim, kmalu ko se začela delat pri tej družini, je bil fantek majhen in ni hotel iti v šolo. Je bil jok in jok in je hotel bit z mano doma. Tako, da sem ga potem mogla spremit v šolo in ga prišla tudi iskat. Se je včasih naredil tudi bolan. Je imel grozno rad jajce stolčeno s cukrom in ko je bil bolan, sem mu vedno naredila to, zavajon rečejo Italijani temu. In se je dostikrat naredil tudi bolan, da je ostal doma in da sem mu jaz naredila to. Zdaj je star 35 let, ma če se srečava v Trstu na ulici, pride do mene, me objame, kot da sem njegova mama. Enkrat se pa tudi spomnim, se je ta moja gospodinja poškodovala, je imela cel hrbet v gipsu in takrat nisem šla drugam delat. Sem hodila k njej vsaki dan se skrbela za njo, sem jo umivala.

Včasih je tudi prav smešno, ta moja gospodinja kaj zarobi, kakšne hlače, tako na hitro. Da ni nobeni stvari podobno. (Smeh). In potem, ko pridem jaz, vse podere in reče naj popravim jaz, ker naredim boljše.

PRILOGA F: Intervju DONNA 5

Splošni podatki

Sem rojena 1932, sem imela 76 let. Imam osnovno šolo. Sem bila poročena, sem 13 let vdova. Sem imela enega sina, ki se je smrtno ponesrečil.

Ste bila kdaj formalno zaposlena?

35 let, sem 5 let delala na kmetih, potem sem bila 18 let v Ljubljani v bolnišnici kot negovalka. In potem bila doma za gospodinjo, tako da imam vsega skupaj 35 let delovne dobe.

Koliko časa že odhajate na delo v Italijo in kako pogosto?

Odkar sem v penziji, takoj sem začela. Ker mi ni drugače znašalo finančno.

Kako ste izvedeli za to družino oz. kako ste začela s tem delom?

Po prijateljstvu. Priporočila me je prijateljica. Sam ne moreš iskat. Ena drugi pove, kakšna te prosi, te svetuje kakšni družini. Moraš bit pač priporočen.

Ali hodite le k eni družini, ali delate v več različnih gospodinjstvih hkrati?

Zdaj hodim samo k eni, sem pa hodila včasih vsak dan in sem imela po več družin. Pet družin. Sem si razporedila čez teden. Sedaj hodim samo k eni družini, samo enkrat na teden. Sem že stara, pa ne zmorem več. K tej družini pa hodim že od začetka, 25 let. Sem še vedno pri njih.

Kako dolg je vaš delavnik?

Delam po šest ur, od pol osmih do pol dveh ali pa do pol treh, kakor je treba.

Ali poznate veliko žensk, ki še hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj? Si pomagata pri iskanju dela?

Poznam jih na videz, to je vse. Se ne družimo med seboj.

Kako je s prevozom?

Hodim z avtobusom. Ta družina ni prav v centru Trsta, je v bistvu pod Opčinami. S tramvajem grem z Opčin do te družine. Do Opčin pa z avtobusom.

Kakšna dela opravljate?

Pospravljam, likam,... Kuham pa ne. Nikoli nisem kuhala.

Ste kdaj varovali otroke?

Ne ne, nikoli?

Ste kdaj oskrbovali starejše?

Nikoli. Samo gospodinjska opravila sem imela. No, v tej družini, v katero hodim še sedaj, je bila par let nona, h kateri sem vsake toliko šla izredno, da sem jo malo pazila. Ma zelo redko. Ker je niso mogli same pustit. Drugače pa ne.

Kako pogosto se srečujete s svojo delodajalko oz. njihovo družino – ali so prisotni, ko opravljate svoje delo?

Sem zmeraj bila sama povsod, kamor sem prišla čistit. So mi razložili kaj je za delat in tisto sem delala. V tej družini v katero hodim sedaj je samo gospod še živ, gospa je že umrla. Tako

da sem sama, ko pospravljam. On gre zjutraj, ko jaz pridem, jaz pa delam svoje. Ravno tako kot bi bila doma. Imam tudi svoj ključ od hiše.

Kako dojemate odnos svojega delodajalca (oz. delodajalk v prejšnjih družinah) do vas in kako odnos ostale družine? Kako vas v družini obravnavajo: zelo strogo, kot zaposleno žensko, ali se počutite sprejeti kot del družine?

Nikoli nimajo pripomb, zmeraj so bili zadovoljni z mano. Ni bilo kakšnega problema nikoli.

Se srečujete tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih,... Se pogovarjate tudi o zadevah/temah, ki niso povezane z delom?

Ja, na ohcet, krst so me povabili. To sem šla. Drugače pa ne. Kakor da bi bila že prav njihova, so me sprejeli lepo. Samo ni cajta bilo, da bi se prav veliko pogovarjali, sem mela za delat svoje. Zjutraj, ko sem prišla, je gospodinja odhajala, ko je prišla domov, je hitela kuhat, jaz pa sem hitela končat, naredit kar je bilo za naredit in da sem potem šla domov. Ni bilo časa. Tam se ne moreš prav dosti ustavit in poklepetat, ker ti imaš toliko dela, da se ne da. Za tiste soude, ki jih dobiš, moraš pač svoje naredit. Jaz kofe pijem zjutraj doma, tako da tam ga nisem nikoli. So mi ga pa vedno ponudili. Rekli so mi vedno, skuhajte si čaj, kavo, kar vam paše. Samo jaz tega nisem nikoli. Jaz si nisem cajta vzela, da bi si kuhala pačila kavo, sem tisto čim prej naredila, ker je bilo čez glavo dosti dela.

Kako je bilo z malico, odmori?

Vedno so mi zmeraj ponudili. Prej, ko sem bila bolj mlada, sem si s sabo prinesla in vmes pojedla sendvič. V eni roki sem mela krpo, v drugi pa sendvič. (Smeh). Tam nimaš pol ure cajta, da se boš usedel in pojedel. Tam se moraš dat na to, da vse narediš. Zdaj pa, ko sem starejša, pa zjutraj doma spijem kavo, par keksov. Edino kakšen jogurt si vzamem pri gospodu v hladilniku, mi vedno ponuja. Kakšne pravijo, ki čistijo dol, da imajo čas. Jaz ne vem, jaz imam dela zadosti.

Ste s svojim delom na splošno zadovoljni?

Sem, hvala bogu, sem. Sej jaz bom kmalu končala. ma dokler še zmorem, mi tistih par soudu pride prav k majhni pokojnini. Samo več kot toliko časa ne bom zmogla, so moja leta. To je za mlade ljudi. To rata napor za starega človeka. Vse moram sama financirati in pride grozen strošek.

Bi se za isto delo odločili v Sloveniji?

Zdaj ne več. Včasih pa bi se, ma tukaj ni toliko povpraševanja. Mogoče kaj malega v Sežani, ne vem.

Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno pomoč?

Italijani so že od nekdaj navajeni. So imeli boljše finance. Une gospe niso navajene toliko delat, raje kam grejo, kaj drugega zase delajo, si vzamejo čas. Tukaj pri nas ne vem koliko si lahko ženske privoščijo najet pomoč. In tudi so bolj vajene same naredit. Pri nas niso ženske takšne gospe.

Kdo v družini, v kateri delate opravi ostala gospodinjska opravila?

Tukaj pri tem gospodu itak v glavnem vse jaz ponaredim. V prejšnjih družinah pa sem tudi večinoma jaz, skuhale in kakšne malenkosti ponaredile pa so ženske. Sej tudi doma naredim vse sama.

Kakšen je vaš zaslužek na uro?

Meni dajo 50 evrov za 6 ur. Prevoz moram sama financirati. Prevoz pa ni poceni. Tako da 10 evrov približno jaz porabim za prevoz in 40 jih ostane. Pride ene 7 ali 8 evrov na uro. Plačajo mi sproti, vsak dan sproti.

Ste dobili kdaj tudi kakšno denarno ali materialno nagrado (ob praznikih, itd.)?

Za god mi dajo 50 evrov, drugače ne. Dosti let nazaj so dali za novo leto 15.000 lir, ko so bile še lire, odkar so evri pa nič več. Ravno tako oni danes težje živijo. Tudi tam je ratala bolj revščina.

Kako je z dopustom, bolniško?

Nikoli ni bilo problemov. Če sem rabila, sem povedala, da me ne bo in sem prišla kakšen dan prej ali potem. Ni bilo problema. Bolniške pa nisem imela plačane.

Ste imelia kdaj težave, ker niste formalno zaposleni in je to delo »plačano na roko«?

Ne, tega pa nikoli nisem doživela. Nikoli.

Si z delodajalci izmenjujete kakšne zaupnosti?

Niti ne. Kakšna beseda sem ter tja, vprašajo kako sem in obratno. Drugače pa ne. Je bilo malo cajta. Kjer sem bila, sem v glavnem delala sama in niti jih ni bilo doma za se pogovarjat. Na začetku so mi razložili kaj in kako delat.

Kakšne se vam na splošno zdijo Italijanke?

Nimam kaj pripomnit, meni so bile v redu. Fajn družine, nikoli nisem imela problemov. So pa malo drugačni kot mi, kuhajo čisto drugače. Res kdaj bolj na hitro, ma imajo tudi oni zelo dobro kuhinjo, imajo dobro hrano. No, ta družina v katero hodim še sedaj, je slovenska, drugače pa sem imela samo Italijane.

Kako se soočate z italijanskim jezikom?

V tej družini govorim slovensko, v italijanskih pa sem se znašla. Nisem znala dosti, ma smo se razumeli. In so bili zadovoljni z mano. Jaz sem bila pri vseh družinah po veliko let, se navadijo nate.

Imate občutek, da vam zaupajo?

Ja, to pa ja. Če sem kdaj našla kakšen denar kje po tleh, sem ga dala na mizo, na vidno mesto. So me pa v začetku sprobali preizkusili

Bi se sami tudi odločili kdaj za takšno plačano pomoč na domu?

Zdaj si ne upam finančno. Drugače pa bi.

Ali menite, da imate kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Ma jaz ne grem po mestu, kar poznam so samo Slovenke. Ne poznam nobene stranke, ki bi imela kakšno italijansko pomočnico ali pa kakšno iz druge države.

PRILOGA G: Intervju DONNA 6

Splošni podatki

Stara sem 55 let. Po izobrazbi sem frizerka. Imam dve odrasli hčerki, obe že živita posebej. mož je šofer in je med tednom stalno okrog, tako da sem večinoma sama.

Ste bili kdaj formalno zaposlena?

Najprej sem delala v Lipi, lesno predelovalni industriji. Potem sem imela doma svoj, privat frizerski salon. Potem sem imela pa samo še popoldansko obrt.

Koliko časa že odhajate na delo v Italijo in kako pogosto?

Zdaj sem ravno končala, pred tremi meseci, ker sem dobila drugo delo. Sem se zaposlila pri hčerki, ki ima kozmetični salon in malo čistim malo pa ji varujem otroka. Sem pa hodila prej v Italijo dve leti. Začela sem leta 2006. Hodila sem najprej trikrat tedensko, potem pa vsak dan, razen sobote in nedelje.

Kako dolg je bil vaš delavnik?

Od devetih do pol šestih zvečer.

Kako ste izvedeli za to družino oz. kako ste začeli s tem delom?

Mi je povedala ena moja prijateljica. Me je vprašala, če bi šla delat dol.

Zakaj ste se odločila za to delo?

Zaradi zaslužka. Drugega dela nisem niti prav dosti iskala. Za svoj poklic tukaj ne bi dobila, ker mi starost ne bi dopuščala. Za drugo pa v bistvu nisem niti iskala, sem si pa vedno mislila, da bi šla kaj pospravljat. Da bi šla enkrat, dvakrat na teden, da malo pripomoreš k financam. Ma da bi pa tako hodila, kot sem, si pa nisem nikoli mislila, niti si nisem želela. To je potem prišlo spontano. Tukaj nisem bila prosta praktično nič. Sem bila cel dan odsotna, ker je dosti tudi vožnje. Družina je v Stari Gorici in sem imela 40 kilometrov v eno stran.

Ali ste hodili le k eni družini, ali ste delali v več različnih gospodinjstvih hkrati?

Samo v eni.

Kakšne se vam na splošno zdijo Italijanke?

Dosti drugačne so kot mi, sigurno. Nimajo kakšnih delovnih navad, kar se tiče pospravljanja. Vsaj ne v tej moji družini. Nimajo časa za otroke. Služba. Gospodinja je imela tak urnik, da ni niti mogla biti dosti doma. Ona je magister kemijske farmacije, mož je pa privat. Imajo tri otroke. Ta moja družina je bila italijanska, ma mati od gospodinje je bila Slovenka. Samo hčere ne govorijo več slovensko. Jaz nisem znala nič italijansko, ma je kar šlo z jezikom. Smo se kar sporazumevali, samo mene je motilo, da nisem znala italijansko. In sem se potem kar fajn navadila. Smo se kar sporazumeli. Je pa dosti tam pomagala tudi mati od gospodinje, nona, ki je Slovenka. Tako da smo se z njo dosti stvari zmenile. Recimo okrog poldan je prišla za pol urce pogledat, tudi kaj prinesla za skuhat. Preko nje smo tudi komunicirali, kaj je za naredit, ali za skuhat, za it v vrtec iskat, če je bilo kdaj treba. Ma v glavnem jih je oče vozil v vrtec in iz njega.

Ste varovali tudi otroke?

Ja, predvsem to. Najeli so me zaradi varstva otrok in ne za pospravljat, čeprav sem potem mogla delat vse.

Kakšna dela ste opravljali?

Vzeli so me za varvat, ma pol sem delala vse. Čistila, kuhala. Peglala zelo malo. Ker je baje pri njih tako draga električna, pri tej hiši ni bilo skoraj nobenega likanja. Razen srajce, moške. Ostalo se je nosilo zmečkano – ona v službo in otroci v vrtec, niso dali dosti na to. Vse zmečkano. Ko sem stavila sušit, sem pazila vsaj toliko, da sem vse naglihala. Ko sem pobirala perilo, sem spet pazila, da sem spravila tako, da je bilo čim bolj ravno. To je bilo to.

Kako pogosto ste se srečevali s svojo delodajalko oz. njihovo družino – so bili prisotni, ko ste opravljali svoje delo?

Nikoli je ni bilo zraven. Tudi, ko je imela porodniški za ta malega sina, od prej ima dve punčki, sem tudi hodila tja. Ona je šla ven z otroci, jaz sem delala svoje ta čas. Sem imela itak ključ od njihove hiše. Ona je šla vedno prej v službo kot sem jaz prišla. mož je pa počakal z otroci, da sem prišla in jih potem peljal v vrtec. In so prej prišli domov kot sem jaz šla.

Kako je bilo s kuhanjem?

Kuhala sem kosilo. Ma sej nisem imela kaj kuhat. Sej je bila vsak dan pašta, na tak in drugačen način. V glavnem s pomidori ali pa tuno. Večkrat sem pripravila tudi večerjo. Največkrat kanelone, sem naštimala, da je dala potem samo v pečico. Ali pa kakšne ribe ali kaj takega. Ma to ni bilo tako pogosto kot kosilo, to niso bili redni obroki. Kosilo pa sem jedla z njimi, skupaj s puncami, ko so bile doma med počitnicami. Fantka, ki je bil še dojenček, pa sem imela skozi za varvat. Punčke sem pa prvo leto imela jaz, naslednje leto pa so dali obe v vrtec. Tako, da so hodile domov ob različnih urah. Ali ob 12.00 ali pa ob 15.30. uri in sem jih varovala, dokler ni prišla mama. So bile pa ogromno bolne in so bile v bistvu zelo malo v vrtcu. So bile v glavnem z mano, ta mali fantek pa skozi.

Kako so starši gledali na vas? Koliko so vam prepuščali vzgojo?

Ma pri ta malem sem delala vse. Hranjene, ga dat spat. Vse. Nič se niso vtikali v vzgojo. Njihova vzgoja je bila itak katastrofalna, otroci so bili nedisciplinirani, razcrtani. Delali so pač kar so hoteli. In so mi fajn kravžljali živce. Pri ta veliki puncu je bilo čutiti, da ji manjka mati. V bistvu cele dneve niso videli mame, ko je ona prišla domov, so oni praktično šli že skoraj spat. Je bilo občutno, da jim manjka mati. Ta mala punca je imela 18 mesecev, ko sem prišla, ta velika pa malo manj kot tri leta.

Ali poznate veliko žensk, ki še hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj? Si pomagata pri iskanju dela?

Ma ne, jaz jih ne poznam dosti, vem da hodijo, ma jih ne poznam osebno in se tudi ne družimo med seboj.

Kako je bilo s prevozom?

Hodila sem z avtom.

Kako je bilo z odmori, dopustom, bolniško?

Če sem rabila kakšen dan fraj, ni bilo problema, se je dalo vse zmeniti. Če je bilo treba, je pa nona prišla namesto mene. Dopusta in bolniške pa seveda nisem imela plačano. Tam dobiš plačane samo tiste ure, ki jih narediš.

Kako dojemate odnos delodajalke do vas in kako odnos ostale družine? Kako so vas v družini obravnavali: zelo strogo, kot gospodinjsko pomočnico, ali ste se počutila kot del družine?

Dober odnos. Se mi zdi, da so me kar sprejeli kot del družine.

Kako so nadzirali vaše delo? Ste se počutili pri svojem delu svobodna?

Sploh nič se niso vtikali. Nikoli.

Ste doživeli kakšne sankcije v primeru, da družina ni bila zadovoljna z vašim delom?

Ne, nikoli. Nikoli mi niso niti rekli kaj moram delat. Sem sama vedla kaj je za naredit. Oni so samo mi dali vedet, da je poglavitno in najbolj važno varstvo otrok in da so jih brez skrbi pustili. Tudi sami niso bili mahnjeni na kakšno čistočo, ali da bi jim prav veliko pomenilo, da je res vse pospravljeno, zlikano, ali da so šipe umite. Zanje to ni bilo pomembno, da je prah pobrisan na primer.

Ste se z njimi srečevali tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih, itd.? Ste se pogovarjali tudi o zadevah/temah, ki niso povezane z delom?

Ne, se nismo srečevali. Pogovarjali smo se vse sorte, ma se nismo niti dosti videli. Bolj z nono, z njo sva kaj poklepetali.

Ste bili s svojim delom na splošno zadovoljni?

Ma zadovoljna še kar. Samo mene so otroci psihično in fizično grozno izmozgali. Punčke. Medtem, ko je bil ta ta mali fantek strašno luškan. Veliko drugačen karakter od punc. Ko sem bila sama z njim se mi je zdelo, da je bilo delo čisto drugačno. Je bilo pa res utrujajoče na splošno, fizično, psihično, te otroke skozi po rokah nosit. Se mi zdi da je bilo res naporno. Bi bilo veliko manj naporno, lažje, če bi samo čistila. Sigurno. S punčkami sem gledala tudi risanke, se igrala na dvorišču, sem jim kaj prebrala.

Bi isto delo opravljali tudi v Sloveniji?

Ma nisem še razmišljala. Mogoče, če tam dol ne bi bilo, bi mogoče iskala tudi pri nas.

Kako je bilo s plačilom? Kakšen je bil vaš zaslužek na uro?

Plačali so mi na uro. Sem imela 7 evrov na uro in potem so mi vsi pravili, da ostali plačujejo po 12 tudi do 14 evrov na uro za varstvo otrok. Da sem trapasta. Potem sem se enkrat opogumila in rekla, da bi bilo vsaj 8 evrov za varstvo otrok, ker je le odgovorna stvar. Je drugače kot če ti pomivaš po tleh in samo čistiš bajto. Tudi če ti pade ena šalca na tla in jo razbiješ ni nič takega, če se pa otroku kaj zgodi je pa vse kaj drugega. No in potem so mi plačevali pa po 8 evrov. Čeprav so drugod plačevali po 8 evrov že samo čistilke.

So vam plačali prevoz?

Ne. Toliko je pač bilo na uro.

Ste dobili kdaj tudi denarno ali materialno nagrado?

Ne, razen za božič eno rožico.

Ali ste poleg tega dela opravljali za plačilo še kakšno drugo delo?

Ne. Saj ni bilo niti časa.

Kakšna se vam na splošno zdi družina, pri kateri ste delala?

Kaj pa vem. Vsi napeti, živčni. Videt je bilo očitno na njih, da imajo težke službe, zahtevne. Kaj dosti jih skupaj niti nisem videla. Gospa je šla in sva se samo srečali na vratih. Da bi jih skupaj videla kot družino, jih skoraj nisem.

Ste si izmenjevali kakšne zaupnosti?

Ona se je včasih kaj pritoževala nad mamo, češ da ima mama raje sestro. To so bile take bežne pripombe. Zvečer, ko je pa prišla domov, pa sem jaz itak samo čakala, da grem domov in se nisva niti videli dosti, ker sem imela zadosti celega dneva.

Kako so si v družini razdelili ostala gospodinjska dela?

Vse je počakalo mene. Ko sem dala spat ta malega, sem naredila vse. Oni niso praktično kar je gospodinjstva, naredili nič. Niti za sabo niso spravljali, niti spodnjih hlač. Včasih je dala ona zjutraj prat. Ma zelo redko. Redkokdaj je menjala rjuhe, večinoma sem vse jaz. Kuhala pa je pa samo ob sobotah in nedeljah, ma so dostikrat šli jest tudi ven, kot je za Italijane značilno.

Kako so sprejeli vašo odločitev, da zaključite z delom?

Uuu, najprej ne preveč dobro, so bili presenečeni, jim ni bilo prav. So se navadili name. Tam dol je veliko težje dobit vrtce kot pri nas. Pravijo, da je veliko vrtcev, ma so zaprti, ker jih država ne financira. Oni so si mislili, da bom vseeno ostala ali pa da bom kmalu prišla nazaj. Potem so začeli hodit od vrtca do vrtca, privat,... Kam s fantkom. Največji problem je bil ta mali, ker punčki sta bili že itak vključeni v vrtec. Čeprav vrtec je samo do take ure, oni pa so še naprej v službah, tako da so še popoldan rabili varstvo, vsaj še dve uri, tudi tri. No saj tiste dve uri popoldan bi tudi že nona poskrbela, ma ona pa se je tudi tega otepala, je bila sita teh otrok. Eno hčer ima še v Trstu in je hodila skozi varvat, tako da ni bilo enostavno. Potem je nona en čas varovala otroke. Nato pa je ta moja prijateljica, ki mi je to delo zrihtala, prevzela. Ona je prej delala pri teti od te none in ta teta jo je odstopila, da je lahko prišla sem delat, k tej moji družini. Zdaj me ona hodi nadomeščat in še njena sestra, se menjujeta. Ma oni še vedno verjamejo, da bom jaz prišla nazaj, da me v bistvu samo nadomeščajo. Vsaka dela po dva dni in en dan poskrbi nona.

Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno pomoč?

Italijanom bolj dopuščajo finance. Ma to ni glavni razlog, oni so že od nekdaj imeli ženske, ki so jim hodile čistit. Je že taka tradicija, kultura. Vseeno pa imajo večje dohodke kot pri nas in si tudi lažje privoščijo. Tudi domov za ostarele ni toliko tam dol kot pri nas. Tako da jih dosti vzame kakšno žensko, da jim kaj skuha, pomaga starejšim se oblečt, jih oskrbuje in je za družbo. Ravno tako bi morali v domovih za ostarele plačati in še toliko več. Tudi sile razmer jih na nek način silijo v to, da najemajo ženske za pomoč.

Ali menite, da imate delavke iz Slovenije prednost pred italijanskimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Ma v glavnem so Slovenke. Tam okrog kjer sem delala jaz, so bile v glavnem same slovenske registracije avtov. Je pa dosti tudi vzhodnjakinj. Ta nona mi je pravila, da so na razpolago tudi te ženske, ma da jim ne zaupajo. Je rekla, da bi jih dobili lahko za varstvo tudi bolj poceni, ma si ne upajo jim otroka zaupat. Za varovat namreč ni prav lahko dobit ženske, nobena ne mara preveč, raje samo pucajo. Vsaka gre raje počistit in si fraj. Dobiš ključ, spušaš in greš. Tu imaš pa čisto drugačno vlogo. In še cel dan delaš. Tu nimaš nič časa zase. Me je spraševala tukaj ena sovaščanka, da bi rada šla delat v Italijo, ker je na čakanju, brez službe. Potem sem poklicala to mojo družino, da bi jo priporočila. Ko sem jih poklicala po telefonu, so bili vsi veseli, ker so mislili, da jim hočem povedat, da bom prišla nazaj k njim. So me vprašali, če je ta ženska poštena, zanesljiva. Sem jim lahko obljubila da je poštena, ma ne moreš vedeti, ali bo njim všeč. Potem so se dogovorili, da se s to žensko dobijo. So se slišali po telefonu. Ma so rekli, da se jim že po telefonu ni zdela taprava. (Smeh).

Imate občutek, da so vam zaupali?

O ja, so mi, seveda.

Ste z njimi še ostali v stikih?

Ne, zdaj trenutno nismo.

Zakaj ste se odločili zaključiti s tem delom?

Ker je moja hčerka, ki živi v Grosupljem, odprla kozmetični salon, ima pol leta starega otroka in so me zaposlili za varovat otroka in za čistit po salonu. In sem čez teden pri njej, ker itak mojega moža ni med tednom doma, za vikend pa pridem domov. Drugače bi pa še nadaljevala s tem delom. Sigurno. Zdaj so tudi te dve punčki dali po vrtcu še na tečaj slovenščine, tako da imata ti ženski sedaj malo manj za varovat kot sem prej jaz. In so jima ukazali, da strogo z njima govorijo slovensko. Nobene besede italijansko. Da se bodo otroci navadili. Ma res ti starši si ne vzamejo prav nič časa za otroke, delajo po cele božje dni.

Kdo v vašem gospodinjstvu opravi večino dela oz. kako si ga razdelite?

Vse jaz, sej moža niti ni doma. Ostane vse zame.

PRILOGA H: Intervju DONNA 7

Splošni podatki

Stara sem 70 let, prebivam v Renčah. Imam končano nižjo gimnazijo. Sem ločena. Imam sina in hčer, ma živijo z družinami posebej.

Ste bili kdaj formalno zaposleni?

Ja, bila. Na Iskri, do penzije, 35 let.

Koliko časa že odhajate na delo v Italijo?

20 let sigurno, ma ne vsak dan. Grem dvakrat na teden. Že prej sem ob delu hodila enkrat na teden, popoldan, od kar sem v penziji pa redno.

Ali hodite samo k eni družini ali delate v več gospodinjstvih hkrati?

K dvema družinama hodim. Vsak dan k eni.

Kako dolg je vaš delavnik?

Delam po štiri ure.

Kako ste izvedela za to družino oz. kako ste začeli s tem delom?

Preko prijateljev.

Poznate še veliko žensk, ki hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj, si pomagata pri iskanju dela?

Nekaj jih poznam. Dosti pa ne. Se ne družimo.

Zakaj ste se odločili za takšno delo?

Kaj pa vem, zaradi denarja. Če zaslužiš še kaj zraven pride prav, lahko tudi komu potem kaj daš. Drugače pa samo s penzijo ni nič.

Kakšne se vam na splošno zdijo Italijanke?

Ma sej so v redu. So pa drugačne od nas Slovenk. So rade bolj komot. Tudi če nimajo prav dosti denarja, si že dobijo kakšno žensko, da jim kaj ponaredi po hiši, niso ravno vajene delat.

Kakšna dela opravljate?

Pri eni družini likam, pri drugi pa čistim pisarno v eni tovarni. Tudi za to pisarno sem izvedela preko ene kolegice.

Ste kdaj varovali otroke?

Ne, to pa nikoli. Samo svoje. (Smeh). In vnuke. Je bilo zadosti. (Smeh).

Ste kdaj oskrbovali starejše?

Ne, tudi nikoli.

Kako izgleda vaš delovni dan?

Zjutraj začnem delat, ali pa popoldan, odvisno. Zjutraj delam od osmih do poldan. Če pa delam popoldan, delam od dveh do šestih. Začnem delat svoje, potem se malo ustavim za kakšno kafe, drugače pa ne. Hodim ob torkih in petkih.

Kako dojemate odnos delodajalke do vas in kako odnos ostale družine? Kako vas v družini obravnavajo: zelo strogo, kot zaposleno žensko oz. pomočnico, ali se počutite sprejeto kot del družine?

Ma so zelo prijazni, me vzamejo za svojo.

Kako je s prevozom?

Ta družina h kateri hodim je v Štandrežu, tako da hodim z avtom.

Kako nadzirajo vaše delo? Kako stroga so pravila (časa prihoda na delovno mesto, itd.), se počutite svobodna pri svojem delu?

Nič ne nadzirajo, je prepuščeno meni. Oni ti povejo kaj želijo imeti narejeno na začetku, potem se pa itak ponavlja, osvojiš nek sistem.

Ste že doživeli kakšne sankcije v primeru, da družina ni bila zadovoljna z vašim delom?

Ne, ne.

Kako pogosto se srečujete s svojo delodajalko oz. njihovo družino – ali so prisotni, ko opravljate svoje delo?

Tam kjer likam imajo lekarno, tako da jih ni zraven, ko delam. Tam kjer v tovarni čistim pisarne pa se vidimo.

Se pogovarjate samo o delu? Si izmenjujete tudi kakšne zaupnosti?

Vse sorte si povemo. O otrocih, o šoli. Vse tako, seveda kolikor je časa.

Se z njimi srečujete tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih, itd.?

Ne, to pa nikoli.

Ste s svojim delom na splošno zadovoljni?

Ja, sem zadovoljna.

Bi isto delo opravljala tudi v Sloveniji?

Zdaj ne več, sem prestara. Prej pa sem še delala in hodila samo popoldan čistit v Italijo, se je bolj splačalo kot pri nas. Pa tudi lažje dobiš dol delo.

Kako je s plačilom? Kakšen je vaš zaslužek na uro?

Po 7 evrov na uro. Mi plačujejo sproti, vsak dan. Prevoza ne plačajo.

Kako je z malico?

Delam samo 4 ure, tako da niti nimam malice, ker ni potrebno. Edino kavo pijem.

Kako je z dopustom, bolniško?

Če rabim kdaj fraj dan, pokličem in se dogovorimo, da pridem kakšen drug dan. Se vse zmenimo, ni problema. Bolniške in dopusta pa ti ne plačajo.

Ali dobite kdaj tudi denarno ali materialno nagrado?

V denarju ne dajo več. Pred leti so mi dali, ko so bile še lire. Sedaj pa dajo kakšen paneton ob praznikih, kavo, kaj takega dobiš za novo leto, božič, veliko noč,...

Ste imeli kdaj težave zaradi tega, ker niste formalno zaposleni in je to delo »plačano na roko«?

Ne.

Kakšna se vam na splošno zdi družina, pri kateri delate?

Tam kjer likam ena punca hodi v šolo. Tam kjer čistim v tovarni, pa itak ne živijo tam, se ne srečujem z družino. Se vozijo samo delat tja. Drugače so pa fajn, niso nič kaj dosti drugačni kot mi. Ena družina je italijanska, ena slovenska. Ma sem že od prej znala italijansko, tako da to ni bil noben problem.

Bi se sami tudi odločili za takšno plačano pomoč?

Zaenkrat ne, vprašanje je kaj čas prinese. Ne vem, če bi kakšno žensko spustila v svojo hišo.

Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno pomoč?

Niso navajene tako delat kot mi. Tako so pač navajene, da jim kakšen naredi gospodinjska dela.

Ali menite, da imate kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi in drugimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Bolj nam zaupajo Slovenkam. Veljamo za bolj poštene, pridne. Saj tudi manj plačajo Romunke, Poljakinje ali pa Filipinke. Tam, po 3 do 4 evre, kot slišim.

Imate občutek, da vam zaupajo?

Ja.

PRILOGA I: Intervju DONNA 8

Splošni podatki

Stara sem 60 let, živim v Mirnu. Sem poročena, imam tri otroke, mlajša hčerka še živi občasno doma (drugače je pri fantu). Dva otroka pa sta odseljena, imata svoje družine. Imam končano višjo šolo, pedagoško.

Ste bili kdaj formalno zaposleni?

Do penzije sem delala v šoli, učila sem ves čas.

Koliko časa že odhajate na delo v Italijo in kako pogosto?

Hodim občasno, ne ves čas. Hodim pa 3 leta, odkar sem v penziji. Imam neke prijateljice, ki hodijo redno v Italijo. In če ena od njih gre proč, grem jaz namesto nje. V bistvu jih zamenjam.

Kako ste izvedeli za to družino oz. kako ste začeli s tem delom?

Ta moja prijateljica je šla v Indijo in mi je za en mesec dala svoje delo. Ko je prišla nazaj, sem bila jaz spet doma. Potem sem dobila spet za en mesec, tudi v bližini Trsta, sem nadomeščala eno drugo prijateljico. Tu niso bila toliko gospodinjska dela, je bila bolj nega in pomoč starejši osebi. Tisto sem zdržala 8 mesecev, več kot toliko nisem sama zmogla. Potem sem hodila v Gorici še v dve družini čistit in hodim še sedaj. Če bo prilika še kje drugje, bom šla še kam čistit, z veseljem.

Poznate še veliko žensk, ki hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj? Si pomagata pri iskanju dela?

Ja, ene dve tri poznam zelo dobro, ostale na videz. Se ne družimo dosti med sabo, če me rabijo za nadomeščat, me pokličejo.

Zakaj ste se odločili za takšno delo?

Zato, ker mi je dolgčas biti samo doma. (Smeh). Mi je lepo it malo iz hiše. V svojem poklicu ne bi trenutno več delala z otroci, je le generacijska razlika že velika. In vsak soud mi prav pride. Sem hodila tudi nabirat grozdje v Italijo, različno, kar sem našla.

Kakšna dela opravljate?

Čiščenje, likanje, pomivanje posode, tal, vse kar je treba. Kuhala pa nisem nikoli. No, razen pri tisti gospe, ki sem jo pazila, pri tisti sem tudi kaj skuhala.

Ste kdaj varovali otroke?

Ne. Takoj, ko sem začela z delom v Italiji, se ne bi odločila za varovat otroke, sem bila preveč utrujena od pedagoškega dela v šoli, sem rabila malo pavze. Sedaj pa bi se mogoče odločila za varovat, sem se že malo oddahnila. Sem 36 let učila razredni pouk in sem res rabila pavzo.

Pri svojem delu ste, kot ste omenili, oskrbovali starejše. Kakšne naloge je to delo zajemalo?

V glavnem sem spremljala gospo ven, na sprehod. En čas sva hodili peš, potem sem jo vozila v vozičku. Tudi doma je rabila v hiši spremstvo, kamorkoli je šla. Ona je namreč dve leti prej padla, jo je najbrž kap in se ji je v glavi malo zavrtilo. Prej je živela samostojno. Po tisti poškodbi pa so ji organizirali otroci varstvo na domu. Smo bile 3 ženske po 24 ur na dan z njo. Jaz sem bila popoldan, sem delala po 4 ure, ob nedeljah pa 6 ur. Sem delala 7 dni v tednu. Zato mi je tudi potem počil film, je ratalo prenaporno. Jaz sem hotela, da bi malo zamenjali

urnik, da bi bila vsako drugo nedeljo doma. Ma se ni dalo zmenit in potem sem šla, je bilo prenaporno. Sem ji pa pomagala pri oblačenju, hranjenju. Sem ji pripravila večerjo. V glavnem je bil bolj skromen jedilnik, ni bilo treba prav dosti kuhat. Bolj segret in postreči.

Kakšni se vam na splošno zdijo Italijani?

Ta prvi je bil moški, tak zelo urejen gospod, je živel sam, je imel pa ogromno živali. Mačke, pse. Je bilo dosti za čistiti za temi živalmi. On je bil res prijazen, tak gentelman. Druga gospa, tudi blizu Trsta, je imela operacijo v glavi, tumor. In po prihodu iz bolnice je rabila nego. Ona je bila urejena, ena A s črtico. Čevlji, torbica, krilo, vse se je ujemalo. Se je res znala zrihtat. Sem jo spremljala v mesto, čistila, likala. Dosti sem bila pa tudi za družbo. Ona je šla dopoldan počivat, jaz sem ta čas čistila in likala. Ko se je odpočila, okrog 10.30 pa sva šli skupaj ven. Od osmih do 10.30 sem bila čistilka, potem sem bila pa za družbo, spremstvo. Pri njej sem delala po pet ur.

Kako dojemate odnos delodajalcev do vas in kako odnos ostale družine? Kako vas obravnavajo: zelo strogo, kot zaposleno žensko, delavko, ali se počutite sprejeta kot del družine?

Pri tistem gospodu je bilo prijateljstvo. Ravno zaupnosti se nisva pogovarjala, ker ne znam dosti jezika. Ma o avtih in take splošne stvari, kolikor je moje besedišče zmoglo. Jaz sem se začela po 50. letu šele učiti Italijanščine, sem šla prvi tečaj delat tu v Novi Gorici. Vedno bolj mi je šlo za govorit, se kar dobro zdaj sporazumevam.

Kako približno izgleda vaš dan, ko pridete v »službo«?

Ma različno, odvisno od gospodinje do gospodinje. Ta gospod mi je ponujal kavo, samo jaz kave ne pijem in potem sem začela kar delat. Sem imela pa na razpolago sadje: pomaranče, jabolka, kolikor sem hotela. Za kosilo sem pa jaz šla že domov, on pa je hodil jest k svojim staršem, ki so živeli v stanovanju čisto zraven in so imeli najeto žensko, tudi Slovenko, ki jim je kuhala. Ko sem jaz končala, je on šel tja pojest.

Kako je z malico?

Povsod sem si lahko vzela kar sem hotela. Edino no pri tisti ženski, ki sem jo oskrbovala 8 mesecev, tam niti svojega nisem smela jest. Sem imela včasih jabolko in me je čudno gledala, potem mi je pa prepovedala, da ne smem jest. Je bila sitna, ker je bila tako bolna, ker ni mogla nič. Ko je bila ona budna, se ni smelo nič delat, čistiti. Sem ji mogla samo družbo delat. Biti zraven nje. Ko je pa počivala, si pa lahko kaj naredil po hiši.

Kako nadzirajo vaše delo? Se počutite svobodni, ali se pogosto »vtikajo« v vaše delo?

Povsod sem lahko naredila po svoje. Tista prijateljica, ki mi je odstopila svoje delo, mi je razložila kako se česa lotiti, kje je metla, sesalec in take reči. Ma drugače pa sem lahko v miru po svoje naredila, se niso vtikali.

Kako pogosto se srečujete s svojo delodajalko oz. njihovo družino – ali so prisotni, ko opravljate svoje delo?

Samo ena je prisotna. Drugače sem sama, ko pucam. Imam tudi v Trstu ključ od hiše. Tu v Gorici pa ni potrebno, ker je gospa bila še doma, ko sem jaz zjutraj prišla, ob enih, ko sem jaz končala, pa je ona tudi že bila nazaj.

Ste že doživela kakšne sankcije v primeru, da družina ni bila zadovoljna z vašim delom?
Nikoli.

Se pogovarjate tudi o zadevah, ki niso povezane z delom?

Tista gospa v Rojanu, je bila tudi profesorica. Sva se zelo dobili skupaj, ker sva bili iz enakih poklicev. Ona me je celo učila Italijanščine. Smo imele res lep odnos.

Se z njimi srečujete tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih, itd.?

Ne. Jaz sem bila pri njih po približno 2 meseca, razen pri tisti starejši gospe pri kateri sem bila 8 mesecev.

Ste s svojim delom na splošno zadovoljna?

Ja, jaz sem. V bistvu sem aktivno uporabila dopoldanski čas. In sem potem, ko sem se vrnila domov, tudi tu imela več volje za kaj naredit po hiši. Sem imela večjo voljo delat, če nisem bila stalno doma. Če sem bila cel teden doma, da nisem čistila po hišah, potem sem dosti brala knjige, bila na računalniku in nisem imela volje za gospodinjska dela. Se mi ni dalo sproti počistit po hiši. Če pa grem delat v Italijo, imam tudi doma potem več volje.

Bi isto delo opravljala tudi v Sloveniji?

Ja, saj sem iskala oglase po časopisih. Sem dobila več odgovorov. Pri eni družini bi bilo kuhanje, likanje in postrežba otrokom, ki prihajajo ob različnih urah iz šole. Ma sem rekla »hvala lepa«. Se nisem odločila. Če bi pa dobila kaj samo za čistit ali pa za biti s starejšimi, ki so pri sebi, bi šla tudi tukaj pri nas. Seveda, če ne bi bila kakšna taka gospa kot tista pri kateri sem bila 8 mesecev, ona je bila pač psihični bolnik in je bilo prenaporno. Za tako delo mora bit strokovnjak, usposobljen, jaz se nisem znašla z njenimi muhami, kapricami.

Kako je s plačilom? Kakšen je vaš zaslužek na uro?

Ja tam okrog 7, v Trstu sem imela tudi po 10 evrov na uro. Plačajo mi povsod na roko, tisti dan. Pri tisti gospe v Gorici, pri kateri sem bila 8 mesecev, smo imeli pa mesečno plačo. Pri njej sem imela določen znesek na mesec, samo potem je bilo ur vedno več in se je ta cena vedno bolj spuščala in smo pristali na štirih evrih. Sem zahtevala naj mi zvišajo, ali pa več plačajo sobote in nedelje ali pa da sem kakšen dan doma, prosta. Potem se ni dalo zmenit in sem se odločila, da grem proč. Tam ni nobena ženska dolgo zdržala, so se stalno menjavale. Od maja 2008, od kar sem jaz tam končala delat, se jih je zamenjalo vsaj 8.

Ali dobite kdaj tudi denarno ali materialno nagrado (ob praznikih,...)?

Ne, nikoli nič.

Kako je s prevozom?

Hodim z avtom, potni stroški pa niso posebej plačani, so všteti v urno postavko.

Kako je z odmori, dopustom, bolniško?

Če rabim kdaj fraj, sploh ni problema. Se je dalo vse zmenit. Sem šla kakšen drugi dan počistit. Ma tudi če kdaj nisem upala it, ni problema, ker se mi zdi, da pri Italijanih čistiš dobesedno čisto. Da skoraj ni kaj pucat. Bolniška pa ni plačana.

Ali poleg tega dela opravljate za plačilo še kakšno drugo delo?

Ja, še vedno sem z eno nogo v šoli, sem zaposlena po pogodbi. Učim šahovski krožek. Po dve uri na teden in potem še ob sobotah razna tekmovanja.

Ste imeli kdaj težave zaradi tega, ker je to delo »plačano na roko«?

Ne, nikoli.

Bi se sami tudi odločili kdaj za takšno plačano pomoč na domu?

Jaz sem se enkrat tudi že odločila in sem en dan v življenju imela čistilko. (Smeh). Ona je bila super, samo moj mož je ni hotel. Je rekel, da bo raje on čistil, kot da bi kdo drug hodil po hiši. Ma ni bilo nič iz tega, še vedno čistim sama. (Smeh). Jaz bi raje ta čas delala kaj drugega, kam šla, imela več časa zase. To je pri Italijanih že v navadi in je super.

Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno pomoč?

Lažje si finančno privoščijo, tako si jaz mislim. Pa tudi navade so drugačne kot pri nas. So bolj na komot navajene bit ženske. Poznam eno kolegico, ki hodi čistit v Italijo in hodi k celi žlahti praktično (mami, hčerki, svakinji, k sestričnam,...).

Ali menite, da imate kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi in drugimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Ma jaz Italijanke nisem srečala še nobene, da bi pucala po drugih hišah. K tej ženski, ki sem jo 8 mesecev pazila, pa so dobili Romunko, Poljakinjo, pa tudi Slovenke, ma nobena ni zdržala, so vse šle. So pa Slovenke res cenjene v Italiji. Čeprav jaz nimam občutka, da bi vzhodnjakinjam manj zaupali.

Imate občutek, da vam zaupajo?

Jaz sem imela vse odprto, omare, hladilnik in bi lahko vzela kar bi hotela. Ja, mi zaupajo. En dan sem v Trstu dala v pralni stroj perilo in ko sem vzela perilo iz stroja, je bilo tam 1.300 EUR. So se oprali, ker jih je imel gospod v srajci. Sem mu nesla cel tisti šop denarja, da je on to posušil in zlikal. (Smeh). Denar se je sušil po celi kuhinji. Mi je zaupal, ni bilo problema. Tudi tisti prijateljci, ki sem jo jaz pri njemu nadomeščala, je rekel, da če bo še kdaj rabila zamenjavo, da hoče da pridem prav jaz in nobena druga.

PRILOGA J: Intervju DONNA 9

Splošni podatki

Sem poročena, stara sem 43 let. Imam tri otroke. Živim v Budanjah pri Ajdovščini. Imam končano osnovno šolo.

Ste bili kdaj formalno zaposleni?

Ja, sem delala za vezenine, v Čebelci, sem šivala. Potem sem v privat podjetju dolgo šivala. Potem sem bila pri možu zaposlena, ker je tudi imel privat. Zdaj pa si sama plačujem zavarovanje tukaj in hodim delat v Italijo.

Koliko časa že odhajate na delo v Italijo in kako pogosto?

Šest let je bilo.

Zakaj ste se odločili za takšno delo?

Zaposlena sem bila pri možu, ma je bilo premalo, sem imela veliko prostega časa in potem sem se odločila, da bi še kaj delala zraven. Tudi zaradi financ.

Kako ste izvedeli za to družino?

Jaz sem malo spraševala te ženske, ki že delajo v Italiji. Potem pa mi je povedala za to družino ena gospa tu iz moje vasi, ki je že dolgo delala pri tej družini. Je rekla, da ona ne bo več, ker je prestara, ne zmore in tudi ima svojo pokojnino, tako da ji ni bilo več potrebno. Me je vprašala, če bi jo v bistvu nadomestila.

Delate le pri eni družini, ali hodite v več različnih gospodinjstev hkrati?

Samo pri eni.

Kako dolg je vaš delavnik?

Hodim vsak dan, po 33 ur na teden. Sedaj se bo sicer nekaj spremenilo, ker bodo otroci zjutraj šli v vrtec in me zjutraj ne bodo rabili, tako da bi rabili samo popoldan.

Kakšna dela opravljate?

Gospodinjska pomočnica. Vse. Od kuhanja, čiščenja, do varstva otrok. Otroci imajo 3 in 4 leta, sem pa z njimi že od rojstva naprej. So punčke skoraj moje. (Smeh).

Kako starši gledajo na vas? Koliko vam prepuščajo vzgojo?

Vzgoja je vsa odvisna od njih. Pri določenih stvareh moram malo pazit, da se držim nazaj. Včasih bi jaz kaj po svoje, ma moram pazit, da se držim njihovih načel vzgoje. Se je že zgodilo na primer, da so starši zakričali na punčke in so se obrnile name, da bi jih jaz malo zaščitila in potolažila. Samo tega ne smem. So mi enkrat starši rekli, da ne smem. Sem se navadila in se držim njihovih načel, stališč. Saj je tudi prav tako. Je logično, da bi imeli mene otroci potem raje od njih, če bi jim jaz kdaj pri kakšni stvari popustila, jih bolj zaščitila. Je že prav tako. Mislim, da so starši zadovoljni z mano. Enkrat so se nekaj pogovarjali, da bi najeli še eno žensko zraven mene, pa sem jih vprašala, zakaj, da če slučajno niso zadovoljni z mano. Pa so rekli, da niti slučajno ni to, da me hočejo imeti prav zaradi otrok, ker so z mano zrasle, me imajo rade in ne želijo tega spreminjati. Pred kratkim sem imela prometno nesrečo, poškodbo hrbtenice in sem jim rekla, da zdaj me oni ne bodo mogli čakati, ker bo dolgotrajno. So rekli, da me bodo že počakali in so tudi me.

Poznate še veliko žensk, ki hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj? Si pomagata pri iskanju dela?

Poznamo se tako, bolj na videz. Tudi v tej družini sta bili še 2 ženski, ki sta prišli vsake toliko kakšen dan po dve uri pomagat čistiti. Kakšno poznam, nimam pa stika z njimi, tudi si ne pomagamo iskat dela. Prav sedaj, ko se meni v tej družini obeta manj dela, jaz pa bi rada še kaj zraven, razmišljam kam se obrnit. In je tudi moja gospodinja rekla, da bo poskušala mi ona dobiti kakšno družino, ker imajo oni dosti prijateljev, ki bi tudi mogoče rabili pomoč.

Ste na splošno zadovoljna s svojim delom?

Ja. Ne vedno. (Smeh). Ma na splošno sem zadovoljna.

Kako dojemate odnos delodajalke do vas in kako odnos ostale družine? Kako vas v družini obravnavajo: zelo strogo, kot zaposleno žensko, pomočnico, ali se počutite sprejeta kot del družine?

Jaz imam občutek, da so se navezali name. Mislim, da mi tudi zaupajo. Imam tudi ključ od njihove hiše. To so bogata družina.

Kako pogosto se srečujete s svojo delodajalko oz. njihovo družino – ali so prisotni, ko opravljate svoje delo?

Ja, so kar prisotni. Otroci so itak z mano, ker jih varujem. Skuham kosilo, pridejo na kosilo. Potem pospravim za njimi.

Kako izgleda vaš delovni dan?

Zjutraj pridem, mož sedaj pelje potem otroke v vrtec. Ma ne vedno, so dostikrat kar z mano doma. Gospa se odpravi, ob 9.30 gre delat, je pisarna tam blizu. Jaz se preoblečem in točno vem vsak dan kaj imam za počistiti. Ker je hiša velika, si razporedim, da se vzdržuje red. Potem sem do ene ure sama s punčkami (če ne gredo v vrtec). Čistim, skuham kosilo in pazim na otroke. Punčke se rade igrajo, včasih se igram z njimi, če mi čas dopušča. Ob enih prideta na kosilo. Mi ona vedno pove kaj naj skuham, tudi za špežo poskrbi ona.

Kakšne se vam zdijo Italijanke oz. italijanske družine (njihove navade, itd.)?

Ma zelo podobne našim. Edino oni se bolj zavzemajo za lahko hrano, čeprav tisto kar oni jedo se meni ne zdi vedno ravno lahka hrana. Kakšni kaneloni, pastičo... Imajo pač kakšne svoje navade. Kadar sem jaz niti ne jedo dosti pašte, ker je to zelo enostavno narediti in si to raje pustijo za čez vikend, ko mene ni, da naredijo sami, bolj na hitro. Jim pripravi velikokrat kakšne omake, ki jih dam v skrinjo in imajo oni potem za pašto, ko mene ni.

Kako nadzirajo vaše delo? Se počutite pri svojem delu svobodni, ali se pogosto »vtikajo« v vaše delo?

Bolj na začetku so mi dali vedeti, da če je na primer ta vaza postavljena tukaj, potem mora biti tukaj. So mi razložili, kaj pričakujejo. Ena ženska, ki zdaj pride vsake toliko malo pomagat, hoče stvari narediti malo po svoje. Mene to malo moti. Recimo, jaz sem navajena takega reda, če oni želijo tako, naj bo tako. Ta ženska pa hoče malo po svoje in njej tudi nič ne rečejo – ne vem, mogoče se ji bojijo reči, ker je že malo starejša. Včasih ta ženska napravi kakšno stvar za počistiti, ki je jaz tisti dan nisem imela v planu. Potem me malo znervira, ratam malo živčna, ker mi spremeni plan, ustaljen red. Drugače pa mi prepuščajo svobodo pri delu.

Ste že doživeli kakšne sankcije v primeru, da družina ni bila zadovoljna z vašim delom?

Ne. Nikoli se ni zgodilo kaj takega, da bi bili nezadovoljni.

Se z njimi srečujete tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih?

Kadar so imeli oni krst na primer, sem jaz mogla delat, kuhat,... Sem bila pa že na dveh porokah z njimi. So bili oni povabljeni in so vprašali, če lahko tudi mene pripeljejo s sabo, da sem malo pazila na otroke. Da nista bila ona dva ves čas z njimi. Potem sem tudi otroke domov peljala spat, da sta ona dva šla v miru na večerjo. Tudi, ko so kupili hišo v Avstriji, sem šla gor z njimi, za par dni, da sem jim pomagala malo počistit. Ne da bi šla z njimi na dopust, to ne.

Se pogovarjate tudi o zadevah/temah, ki niso povezane z delom? Si izmenjujete tudi kakšne zaupnosti?

O, vse sorte se pogovarjamo, ne samo o delu. Ravno včeraj je prišel njen tast na obisk in je prišla do mene ter se smejala. Sem jo vprašala, zakaj se smeje. Je rekla, da samo koliko dosti ta njen tast govori. Tudi od tašče mi dosti povejo. Da dajo ven iz sebe, se malo potožijo in pogovorijo. Mi zaupajo. Je malo nerodno, ker oni govorijo samo italijansko, jaz pa italijansko bolj slabo razumem, ne govorim vsega. Včasih mi morajo kakšno stvar večkrat ali pa na drugačen način povedat. In potem je to malo ovira. Bi se včasih lahko marsikaj še pogovorili, pa se ne moremo zaradi samega jezika.

Kako je s prevozom?

Ta družina je v Lučeniku, ne prav v Trstu. Hodim z avtom tja.

Ste kdaj pri svojem delu oskrbovali starejše?

Jaz sem v bistvu delala pri očimu od te moje sedanje gospodinje. On je šel v bolnico in sem skrbela zanj. Ta grof je potem umrl. Sem mu čistila, bila malo tudi za družbo in mu pomagala malo pri oblačenju. On je potem umrl, njegova pastorka, sedanja gospodinja pa se je ravno odločala, da bi si ustvarila družino. Je bila najbrž že noseča takrat. In sta me z možem vprašala, če bi jaz ostala pri njih. In tako sem ostala.

Kako je s plačilom? Kakšen je vaš zaslužek na uro?

Imela sem do lanskega leta plačano na uro, vsak dan sproti. Od lanskega leta pa smo se zmenili drugače, da mi dajo enkrat za cel mesec. Oni so me hoteli že takoj od začetka zaposlit. Ma jaz nisem hotela, ker sem bila pri možu zaposlena in je bilo zame tako boljše. Da sem delala v bistvu na črno. Začela sem s 6 evri na uro, potem sem imela kasneje 6,5 evrov na uro. Zdaj vidim, da tej ženski, ki pride enkrat na teden, dajo po 7 evrov na uro. Mi smo se lani potem dogovorili, da naredimo med sabo eno pogodbo. Da je en papir, da imamo vse črno na belem. Oni mi dajo enkrat na mesec 100 evrov, da si plačam zavarovanje tu pri nas v Sloveniji. Si raje pri nas plačujem kot v Italiji. Dobim otroški dodatek, štipendijo, tako da je zame boljše. Nisem prav formalno zaposlena pri njih. Imam pa z njimi pogodbo o 33 urnem delavniku. Čez poletje gredo oni tudi v Gradež, imajo tam hišo. Takrat hodim čistit tudi v Gradež. In takrat se mi nabere veliko ur. Tiste ure, ki so »viška«, naj bi nekako skompenzirali, ali pa bi mi oni na koncu leta potem plačali. Oni imajo tudi dosti večerij, ki jih prirejajo doma za druge in takrat grem jaz za vikend jim kuhat in postreči večerjo. Ravno jutri bom morala it. Tako, da se mi spet naberejo ure. Drugače smo pa zmenjeni, da mi dajo 800 evrov na mesec. Tu je vse všteto: potni stroški,...

Kako je z malico?

Si lahko vzamem kar hočem. Dva dni v tednu delam cel dan, od devetih do šestih. Drugače delam od devetih do dveh. Takrat tudi kosilo pojem, če sem cel dan. Ma pojem sama. Oni so

bolj višji sloj, so radi postreženi. Jaz raje pojem v kuhinji sama zase, ker mi meni bolj tekne tako.

Kako je urejen dopust, bolniška?

Dogovorjeno je bilo, da če bom imela kdaj bolniško, da mi bodo ravno tako plačali, kot da bi delala. Ampak nisem bila v šestih letih praktično niti enkrat doma zaradi bolezni. Lani pa sem imela to hudo prometno nesrečo. Je trajalo 4 mesece. 2 meseca so mi dali 800 evrov, kot če bi delala tam, čeprav so mi tu plačali v Sloveniji bolniško iz zdravstvenega zavarovanja. Potem pa so mi rekli, da naj tudi njih razumem, da morajo oni vseeno plačat še eno, da ta čas hodi k njim namesto mene. Jaz vem, da meni niso bili dolžni plačat. In smo se potem zmenli, da so mi dva meseca dali polovico, tako da sem dobila 400 evrov. Če se jaz postavim v njihovo kožo, mi je popolnoma razumljivo, še dobri so bili, da so mi to dali. Ta ženska, ki hodi enkrat na teden, je vskočila, ko sem bila jaz na bolniški, da je hodila dvakrat na teden. Imajo pa tudi eno žensko, ki pride enkrat ali dvakrat na teden, da otroke uči ročnih del. Tako da so vse hodile malo več, dopoldne pa so bili otroci v vrtcu. Kuhala je sama gospa, tako da so se morali malo prilagoditi. Ma so preživeli.

Ste bili kaj v stikih, ta čas ko ste bila na bolniški?

Ja. Zelo so bili v skrbeh. Jaz sem bila 10 dni na intenzivni negi v bolnišnici. In so s hčerko kontaktirali, ker zna italijansko, kako je z mano. In so me potem prišli obiskat v bolnišnico. Ko sem bila jaz malo boljša, sem jih šla tudi jaz že obiskat.

Ali dobite kdaj tudi denarno ali materialno nagrado?

Za božič in za veliko noč dajo za darilo svoje vino. Ker oni imajo svojo klet, se s tem poklicno ukvarja mož. Enkrat so mi dali tudi nekaj denarja, 70 evrov, da si sama kaj kupim, kar hočem. Letos so mi dali obesek za ključke, bolj simbolično, da si ga dam na ključke od svojega novega avta. Za moj rojstni dan se ne vidimo, ker ga imam poleti in so oni vedno na dopustu, ma me pa vedno pokličejo. Jaz njim vedno dam kaj za rojstni dan, tudi otroke vedno obdarim s kakšno malenkostjo.

Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno pomoč? Bi se tudi sami odločili za takšno pomoč na domu?

Jaz ne bi hotela, da bi meni npr. nekdo doma šaril po omarah. Saj ne, da jaz njim šarim. Samo že odpret omaro... Meni bi bil neprijeten občutek, da bi mi ena tuja ženska doma odpirala omare. Je pa ta moja gospa in tudi mož izjemno redoljubna. Imajo vse na svojem mestu. Ko odprem omaro, mi nič ne pade na glavo, jaz samo vzdržujem red. Jaz ne vem kakšne izkušnje imajo druge ženske. Mi je pa ena, ki tudi čisti v Italiji, omenila, da velikokrat dobi od prejšnjega dne na tleh kar umazane otroške plenice. Da so zelo nemarni. Jaz na primer nimam teh problemov. Jaz nisem kaj takega nikoli doživela, zjutraj, ko sem prišla, je bilo vedno vse čisto. Jaz res ne bi hotela, da bi kakšna šarila po moji hiši, se ne bi odločila za tako pomoč. Italijanke so drugače vzgojene. Pri njih je to že tradicija. Jaz sem hodila prej že k mami od te moje gospodinje. Ena je hodila šivat, jaz čistit. Možnost imajo, ker je to grofovska družina, so zelo premožni. Danes je npr. šla gospa iskat v sef srebrni jedilni pribor, ker bodo imeli jutri grozno pomembno večerjo. Že tako jedo vsak dan s srebrnim priborom – je samo posreben. Ta, ki ga je šla iskat pa je v celoti srebrn. Večerjo kuham v celoti jaz. Si napravim že kakšen dan prej, kar se da. Tako, da imam zadnji dan manj dela. Gospodinja določi kaj skuhat. Jaz potem tudi postrežem večerjo. Imajo dosti teh večerij. Zdaj je ravno en mesec odkar sem prišla iz bolniške in bodo imeli jutri že ta tretjo večerjo. In to je vse v tistem znesku plačano,

jaz pa si vseeno malo kontroliram ure, koliko jih je »viška«. Z marcem bova naredili novo pogodbo in sem se odločila, da ji bom rekla, da bi te ekstra ure, kot so večerje med vikendi, vseeno malo več plačali. Ker to se kar nabirajo ure. Jaz bom jutri, ko je sobota, šla že opoldan od doma in prišla ponoči, ob enih domov, ker moram po večerji še vse pospraviti. To se bom res poskušala zmeniti, da mi te ure le malo boljše plačajo. Ker jaz se moram vsak dan voziti do njih in nazaj 70 kilometrov in se tudi nabere potnih stroškov.

Kako si v družini razdelijo ostala gospodinjska opravila?

Jim ne ostane skoraj nič za narediti. Edino kolikor imajo pač sami, lastno željo, da kaj naredijo. Večinoma pa gospa kaj malega.

Kdo v vašem gospodinjstvu opravi večino del oz. kako si jih razdelite?

V glavnem sama. (Smeh). Sedaj so že otroci malo večji, pa mi oni kaj pomagajo. Večje stvari pa v glavnem poštiram sama. Pranje, likanje,... Pa saj kar gre, se navadiš enega svojega sistema tako v družini v kateri delaš kot tudi doma – je tudi doma potem lažje, narediš kakšno stvar hitreje.

Ali menite, da imate kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Jaz sem tistikrat, ko sem jih vprašala za povišat iz 6 na 6,5 evrov, od njih slišala, da oni več kot toliko mi ne morejo dati. Da bodo drugače raje najeli Filipinko. Ma potem so rekli, da vseeno raje vidijo, da če se le da, da ostanem jaz in če prav ne bi več mogla, bi potem najeli Filipinko. Ker bo njim na razpolago čez cel dan. Prostor imajo in bi lahko živela kar pri njih in tako bi oni prišli ceneje skozi. Je pa res, da je treba Filipinko čakati, je ne dobiš kar takoj in vprašanje kaj dobiš. Jim ne zaupajo tako. Slovenkam bolj zaupajo. Srbinjam tudi kar zaupajo, ostalim pa ne tako. Na Slovenke se bolj zanesejo, veljamo tudi za bolj vestne. Na primer zadnjič se jim je pokvaril likalnik, pa sem jaz kar nesla s sabo svojega od doma, dokler ga niso popravili. Pa sesalec sem tudi že tako nesla. Jaz sem si tako sebi olajšala delo, dokler niso pri njih popravili sesalca. Oni imajo tudi vrtnarja, soseda, včasih kaj poklepetava. Enkrat sem mu rekla, da so omenili, da bodo mogoče vzeli pa Filipinko. Je rekel, kar naj jo vzamejo, ma ona ne bo nosila likalnika in ne bo tako skrbna, bodo že videli kako bodo pogrešali Katerino. Oni mi namreč pravijo Katerina. Tudi otroke kdaj na primer peljem s svojim avtom v vrtec, če je potrebno.

PRILOGA K: Intervju DONNA 10

Splošni podatki

Rojena sem leta 1945, prebivam v vasi Griže pri Sežani. Imam končano osnovno šolo, sem poročena, imam dve odrasli hčeri, ena je poročena in ima družino, druga pa je še doma, vendar ima ločeno stanovanje.

Ste bili kdaj formalno zaposleni?

Ja, v tovarni pletenin v Sežani, 4 leta in pol. Potem sem ostala doma, se poročila in imela otroke. Ko sta hčerki malo zrasli, sem šla najprej delat na Cattinaro v eno gostilno, kjer sem delala v kuhinji. Potem sem pomagala kuhat tudi v eni gostilni tu blizu Sežane. Nisem bila zaposlena, sem delala na črno, na ure.

Koliko časa že odhajate na delo v Italijo?

Hodim že 26 let.

Ali hodite le k eni družini, ali delate v več različnih gospodinjstvih hkrati?

Hodim k več družinam. Zdaj hodim k štirim, nekaj dela sem opustila, ker ne zmorem več toliko dela. Je tudi brez veze, da bi se zdaj še naprej toliko martrala, ker sem že starejša in tudi že v penziji. Je pa penzija bolj majhna, sem si sama plačevala. Dobivam najnižjo pokojnino, zato pride zelo prav, če še kaj zraven zaslužim v Italiji. Ena družina je na Opčinah, druge so v Trstu. So pa same italijanske družine. Jaz italijansko sem znala bolj malo, ma sem se potem kar naučila.

Kako ste izvedeli za to družino oz. kako ste začeli s tem delom?

Iz moje vasi mi je en možakar, ki je dosti poznal po Italiji in obvladal Italijanščino, mi je pomagal po oglasih najti eno družino. V časopisu, v oglasniku. Je šel tudi z mano pogledat to družino. In tako sem začela.

Zakaj ste se odločili za takšno delo?

V Sežani je bilo težko kaj dobit. Edino za kakšno čistilko, ma je bilo pa slabo plačano. Sem boljše zaslužila tam dol.

Kako pogosto odhajate na delo? Kako dolg je vaš delavnik?

Zdaj hodim še štirikrat, vsak dan k drugi družini. Delam po štiri ure na dan, edino enkrat na teden delam po šest ur. Pred leti pa sem delala tudi po cele dneve. Štiri ure sem delala zjutraj pri eni družini, popoldne šla pa še za štiri ure k drugi. Sem prišla domov z nočjo.

Kako je s prevozom?

Hodim z avtom.

Kakšna dela opravljate?

Čistim, likam. Kuham ne. Včasih tudi kaj zašijem. Kuhala sem pred leti, kakšno slaščico, njoke. Ma nisem sama kuhala kosila, sem v bistvu bolj pomagala malo gospodinji. Me je gospodinja prosila, da sem jo kaj naučila kuhat.

Kakšne se vam na splošno zdijo Italijanke?

Sem ugotovila, da so bolj komot, niso preveč za delat. Sem imela pa srečo, so vsi zelo prijazni. In olikani. To bi poudarila. Italijani so tako olikani, prav drugače kot Slovenci. So spoštljivi, se ti zahvalijo za vsako malenkost. Zelo, zelo olikani, tudi otroci.

Kako dojemate odnos delodajalke do vas in kako odnos ostale družine? Kako vas v družini obravnavajo: zelo strogo, kot zaposleno žensko, pomočnico, ali se počutite sprejeti kot del družine?

K dvema družinama hodim že 26 let, k ostalim pa tudi že veliko let. In so me navajeni. Pri tej ta zadnji družini, h kateri hodim par let, so me prav prosili, da sem jim naredila uslugo in šla še k sestri od te gospodinje, ki se je sedaj priselila v Trst. Tako, da sem morala prav nekje drugje pustit delo, da sem lahko naredila njim uslugo. So me vzeli za svojo. So zelo dobri ljudje.

Kako ste izvedeli za ostale družine?

Vse gre od ust do ust. Moja gospodinja me je priporočila naprej, svojim sorodnikom, prijateljem. Pa tudi kakšna moja prijateljica, ki je že delala dol, mi je omenila, da nekje rabijo. Takrat je bilo dol ogromno povpraševanja. Če bi bila še ena »jaz«, bi imela komot dovolj dela, cele dneve, vsak dan. Joj, sem imela toliko prilik. Samo nisem zmogla vsega. Potem sem priporočila kakšne druge ženske. Samo velikokrat so hoteli ravno mene, so zaupali samo meni. Jaz pa več kot toliko nisem zmogla. Veliko dajo na poštenje, da se lahko zanesejo nate. Meni zelo zaupajo, imam ključke od vseh hiš. In tudi mene ni še nobeden opeharil, vedno imamo čiste in točne račune.

Ste na splošno zadovoljni s svojim delom?

Zelo. Nisem imela slabih izkušenj, nikoli.

Ste kdaj varovali otroke?

Ja, enkrat pa res. V družini, pri kateri sem delala, je imela gospa 4 otroke. In enkrat ji je ušlo, ko sva se pogovarjali in mi je omenila, da ima prej in potem, ko sem jaz tam, varuško. In mi je rekla, naj tudi jaz pazim še na otroke. Eden je bil že v šoli, ta mali pa je imel 18 mesecev. Samo so bili dosti bolni, tako da sem jih skoraj skozi pazila. Tako, da sem zraven vsega čiščenja imela še te otroke za varvat, tudi če se nismo zmenili. Počasi mi je bilo tega zadosti in sem kmalu končala pri njih delat in sem si dobila novo družino.

Kako so gledali starši na vas? Koliko so vam prepuščali vzgojo?

Sem se potrudila, tako da ni bilo pripomb. So bili tudi otroci zelo olikani, res prijazni. Neverjetno.

Se pogovarjate tudi o zadevah, ki niso povezane z delom?

Ja. Jaz povem svoje težave, oni njihove, tako da smo res prijatelji.

Kako pogosto se srečujete s svojo delodajalko oz. njihovo družino – ali so prisotni, ko opravljate svoje delo?

Samo ena je prisotna, drugače gredo v službe, po svoje. Drugače sem sama.

Kako nadzirajo vaše delo? Se počutite pri svojem delu svobodni, ali se pogosto »vtikajo« v vaše delo?

Jaz moram reči, da mi nobena nikoli ne reče kaj in kako naj naredim. Na začetku sem jih malo vprašala, če imajo kakšno posebno željo, kaj naj tisti dan naredim. Pa so mi vedno rekli, vi že

veste kaj je za naredit. Ko se vklopiš v hišo že sam veš kdaj oprat okna, kdaj počistit omare, kdaj to, kdaj ono. Perila pa ne perem, to delajo sami. Zjutraj se srečamo z gospodinjami, se na hitro malo pomenimo, potem pa gredo vsaka po svoje.

Ste kdaj oskrbovali starejše?

Ne, to pa ne.

Kako je z malico?

Že na samem začetku so mi rekli, kar je v hladilniku si lahko vzamete. Kar vam paše. Je pa tudi res, da ker sem imela veliko izbire za delat, sem vedno izbrala samo najboljše družine, kjer sem se res dobro počutila. Nekatere so bile namreč tudi take, da mi niso ponudile kave. Potem sem si čez nekaj časa mislila, »hvala lepa« in sem šla proč, raje k drugim. Je fajn, da se počutiš, da si res sprejet, del njih. V enih družinah mi celo na mizo pripravijo za jest. Ali pa mi zložijo v hladilnik in naročijo, da si moram vzeti. Če kakšen dan nič ne vzamem in da se drugi dan ne vidimo, mi dostikrat napišejo listek, zakaj nisem nič jedla, naj povem kaj bi rada jedla, da bodo to nabavili.

Ste doživeli kakšne sankcije v primeru, da družina ni bila zadovoljna z vašim delom?

Ne, tega pa res nisem nikoli doživela. Nikoli opazila.

Ali poznate še veliko žensk, ki hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj? Si pomagata pri iskanju dela?

Ja, jih poznam kar nekaj. Zdaj se ne družimo več toliko, odkar hodim z avtom. Pred leti, ko sem hodila z avtobusom, pa smo se dosti družile. Je bilo bolj fajn kot zdaj. Smo dosti poklepetale, si povedale primere, kako je v kakšni družini, se malo pogovorile. Smo bile bolj kot ene sodelavke. Lepše je bilo. Če je kakšna zvedela za delo, ti je ponudila.

Se z družinami v katerih delate srečujete tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih, itd.?

Enkrat sem bila pri eni gospodnji na otvoritvi njene trgovine. Drugače pa sem jih jaz povabila k nam domov, na kosilo. Tako da vse družine, pri katerih sedaj delam, so že bile pri nas doma, vejo kje živim, kako je pri nas. Vedo kdo sem.

Bi se za isto delo odločili tudi v Sloveniji?

Ja. Bi se, samo se še vedno bolj spleča v Italiji. Drugače pa hodim tudi dosti moji hčeri pomagat, ji grem kaj speglat, počistit.

Kako je s plačilom? Kakšen je vaš zaslužek?

Sem plačana na uro. Mi dajo sprti denar na roko. Imam 9 evrov na uro.

Kako je s prevozom?

Nimam plačanega prevoza. pred leti so plačevali prevoz, dokler so bile lire. Ko so prišli evri, se je tudi pri njih malo spremenilo. In kar ne plačajo več prevoza. Prej pa so dali, ja.

Kako je z dopustom, bolniško?

Če rabim dopust, ni problema. Če zbolim, me dve družini plačajo tudi, če ne delam dejansko. Dve pa ne. Mi pa dajo trinajsto plačo in nekaj mi plačajo za dopust poleti.

Ali dobite kdaj tudi denarno ali materialno nagrado?

Ja, mi dajo 13. plačo za božič, zmeraj. Pri eni družini so mi dali nekaj denarja, ko sem imela dvajseto obletnico odkar sem delala zanje oz. pri njih.

Ali poleg tega dela opravljate še kakšno drugo delo za plačilo?

Ne.

Kdo v družinah, kjer delate, opravi ostala gospodinjska opravila?

Kar ne naredim jaz, moram reči, da so tudi moški precej pridni. Moški skoraj prej primejo za metlo, tudi za rože poskrbijo. Ženske skrbijo samo zase, telovadba, frizer, šminkarija,... (Smeh).

Kdo v vašem gospodinjstvu opravi največ nalog, oz. kako si jih razdelite?

Mi ostane doma še več kot dovolj dela, predvsem vse sama. Saj nekaj mi tudi hčerka pomaga, ma ona ima svoje stvari, pa dosti je v službi, tako da v glavnem ponaredim večinoma sama. Zaenkrat hvalabogu še zmorem, imam tudi zadosti prakse. (Smeh).

Ste imeli kdaj težave zaradi tega, ker je to delo »plačano na roko«?

Nekaj so govorili, nas plašili, da nas bo policija lovila po Trstu, da si bodo na mejnem prehodu pisali vse naše prehode. Ma v bistvu ni bilo nič iz tega. Veš kaj se meni zdi, da marsikatera ženska, ki hodi iz našega konca v Italijo, razbremeni finančno Sežansko občino. Marsikatera bi bila na zavodu, prosila za socialno pomoč, če ne bi bilo možnosti it dol v Italijo.

Zakaj mislite, da Italijani najemajo takšno pomoč?

Italijanke imajo več denarja, bolj so komot, niso vajene tako delat.

Bi se sami odločili kdaj za takšno plačano pomoč na domu?

O ja, bi se. Če bi mi le denar dopuščal, bi se, z veseljem. Je pa res, da moraš zaupat. Jaz na primer nikoli ne gledam po predalih, ko čistim. Slišiš pa vse sorte od drugih žensk. Je razlika koga vzameš, koga najameš za pomoč. Meni mi ni všeč, da nekdo brska po predalih, zato tudi sama tega ne počnem. Če bi imela jaz kakšno, bi pošteno premislila, koga vzamem. Je fajen vzeti eno, ki jo poznaš. Na to bi tudi sama pomislila, če bi imela možnost izbire. Ne morem pa reči, da te ženske, ki hodijo čistiti, niso poštene. Mislim, da so zanesljive. Nobena nič ne vzame, je pa res da so kakšne malo radovedne in rade kaj »pobrskaajo«.

Ali menite, da imate kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi in drugimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Slovenke veljajo za poštene. Sedaj je dosti Romunk, Filipink in drugih. Ma kolikor jaz slišim pravijo, da te vzhodnjakinje tudi ne znajo čistiti. Me smo domače, so navajene na nas, nam zaupajo in smo pridne, hitro poprimemo za vsako delo.

Imate občutek, da vam zaupajo?

Ja. Sigurno. Sem delala tudi v eni zlatarski delavnici. Tam je bila velika vrednost. Sem delala tam, dokler niso zaprli, ker ni bilo velike prodaje. On je delal unikate. Jaz sem čistila tam. In ves tisti zlati prah sem čistila in ga stavila posebej. Med smetmi so bili zlati opilki.. V glavnem, so mi zelo zaupali. K temu zlatarju me je priporočil moj gospodar, pri katerem sem likala, ker me je dobro poznal.

PRILOGA L: Intervju DONNA 11

Splošni podatki

Stara sem 24 let. Stalno prebivališče je Lukovec pri Štanjelu, ma zdaj že 3 mesece živim pri fantu, v Črničah blizu Nove Gorice. Imam končano srednjo vzgojiteljsko šolo. Nisem še poročena, nimam otrok, ma živim skupaj s fantom.

Si bila že kdaj formalno zaposlena?

Ne, samo preko študenta.

Koliko časa že delaš v Italiji?

4 leta in pol.

Kako si izvedela za to družino, oz. kako si začela s tem delom?

To družino mi je v bistvu zrihtala moja mama, ki hodi že dosti let delat dol v Italijo. Mama hodi že 15 let. Doma imamo kmetijo in mama si plačuje za penzijo in zraven za lažje preživet hodi delat to na črno v Italijo. Moj nono je poznal to družino in potem je mama začela še pri vsej njihovi žlahti. Te mora nekdo priporočiti. Tudi jaz ne bi šla ravno v vsako bajto delat.

Kako pogosto hodiš delat?

Štirikrat na teden, ob ponedeljkih nisem šla. Na začetku sem hodila tudi ob ponedeljkih ma je bilo preveč in je gospa rekla naj hodim 2-krat na teden, samo po štiri ure. Meni se ni splačalo, potem sva se zmenili za pet ur.

Ali hodiš le k eni družini, ali delaš v več različnih gospodinjstvih hkrati?

Najprej sem hodila k eni v Trst, nato sem šla še na Opčine k eni, ki mi je še eno drugo zrihtala in potem mi je še moja mama zrihtala eno starejšo za varvat, ker je bila bolna. Hodim štiri dni, vsak dan k eni. Po pet ur.

Kakšne se ti na splošno zdijo Italijanke?

Odvisno. So različni. Ta družina iz višjega sloja, ki je bolj premožna, ona je profesorica, njih zanimajo starine, omare,... So vse prenovili in dosti dajo na starine. Na sploh Italijani dajo veliko na starine, imajo občutek za lepo, samo da bolj bogati si seveda lahko tudi lažje privoščijo. Drugače pa nimajo kakšnih drugačnih navad kot mi. Hrana je malo mogoče drugačna, bolj na hitro. So finančno še vedno malo bolj preskrbljeni kot mi.

Kako je s prevozom?

Hodim skupaj z mamo, z avtom.

Ali poznaš še dosti žensk, ki hodijo delat čez mejo? Se kaj družite med seboj, si pomagате pri iskanju dela?

Ja, kar nekaj. Če sem šla na primer sama v Trst, da sem jaz ali pa mama delala cel dan. Včasih sem tudi podaljšala, če je bilo treba. Sem šla z avtobusom in sem jih kar srečevala. Na videz jih poznam. Ma se nismo družile med sabo.

Zakaj si se odločila za takšno delo?

Po pravici povedano, zaradi denarja. V Italiji, če je človek pošten, ga tudi plačajo za to delo, ni problema. Jaz sem začela v Italiji že delat med srednjo šolo, med počitnicami. In potem, ko sem se naprej vpisala na šolo ob delu, mi je bil kar problem plačevati. Tako, da mi je to delo prav prišlo. Se mi je bolj splačalo kot delat nekje v gostinstvu, ali piceriji, sem bila bolj

plačana, pa še manj ur sem delala, tako da sem tudi zaradi šole potem lažje usklajevala. Dokler ne bom tu v Sloveniji dobila kakšnega pametnega dela v svoji stroki, bom še hodila dol delat.

Kakšna dela opravljaš?

Pucam celo stanovanje, srebrnino, likanje. Kuhala nisem nikoli. So pa kar delikat na starine. Tisto je treba dosti čistiti. Sem pa veliko bila tudi za družbo pri starejših. Večinoma za družbo. Sem kaj naredila po stanovanju, ma so mi zmeraj rekle te starejše ženske, pridi sem, se bomo rajše pogovarjale, delo bo že počakalo. Tudi varovala sem starejše. Prav nege ni bilo dosti, včasih se je zgodilo, da je pri tem starejšim uhajala voda in sem počistila za njimi, jih pomagala preoblečt, to ni bil problem. Imeli so me za svojo.

Kako dojemaš odnos delodajalke do tebe? Kako te v družini obravnavajo: zelo strogo, kot pomočnico, ali se počutiš sprejeta kot del družine?

Imajo me čisto za svojo. Počutim se kakor doma. Pri dveh me imajo res kot za hčerko. Mi res zaupajo. Imam tudi ključe od hiše. Pri tistih malo bolj premožnih pa nisem imela ključev. Ma ne da mi niso zaupali, samo so imeli v hiši alarm in jaz niti nisem hotela ključev, ker nisem hotela imeti opravka z alarmom. Za take družine tudi ni lahko spustit kar enega človeka v hišo, mu prepustit vse. Je odgovorno. Zame je dala mama roko v ogenj, da sem poštena. Te mora res eden priporočit v tako družino, da mu zaupajo. Da te poznajo. Me imajo strašno radi. So mi zaupali vsi, denar so puščali v predalih.

Si izmenjujete tudi kakšne zaupnosti?

Vse sorte smo se pogovarjali, starejši so mi veliko povedali o bolezni. Ta zadnja družina, so mati in hči, mati je že starejša. Nimajo nobenega, vsi sorodniki so v Argentini. Hčerka je bila poročena, ni mogla imet otroka, potem ji je mož umrl, je imela veliko problemov v življenju. In se mi je dostikrat zaupala, sem jo potolažila.

Si kdaj varovala otroke?

Ne, prav varovala nikoli. Pri eni ženski, ki je imela vnuke, pa je dostikrat fantek bil tam in je bil zelo rad v moji družbi. Ma prav pazila nanj pa nisem nikoli.

Kako približno izgleda tvoj dan, ko prideš v »službo«?

Jaz pridem za osmo. In se lotim delat. Kavoj spijemo tam okrog 10. ure. Jaz sem kavoj pila ponavadi kar stoje, pojedla kakšen brioš. Včasih smo se z gospodinjo tudi malo usedle, poklepetale. S tisto starejšo gospo, ki sem ji bila bolj za družbo, smo pa zmeraj skupaj spile kavoj. Tudi v tej premožni družini se je gospa rada usedla z mano.

Razen v tej družini, kjer paziš starejšo gospo in je prisotna, so v drugih družinah delodajalke prisotne, ko opravljaš svoje delo?

Večinoma se vidimo zjutraj, potem pa gredo delat.

Kako nadzirajo tvoje delo? Se počutiš pri svojem delu svobodna, sil se pogosto »vtikajo« v tvoje delo?

So mi že na začetku pojasnili kaj pričakujejo, kaj jim več pomeni, kam naj vložim več truda in časa. Drugače pa sem naredila po svoje. Se navadiš na družino, na stanovanje. Odvisno kje delaš. Ti premožni so imeli veliko starin in so dali veliko poudarka na čiščenje tega. Oni se niso vtikali, vendar so bolj jasno povedali kaj hočejo imeti.

Se z njimi srečuješ tudi bolj neformalno, npr. na njihovih družinskih zabavah, ob praznikih, itd.?

Te starejše, mati in hči, mati ima 84 let, so se res navezale name. In so me vedno vabile za božič naj pridem, čeprav so razumele, da nimam toliko časa, da imam fanta itd. Ma so me vedno vabile. Me tudi drugače pokličejo, kako sem. Smo stalno v stikih.

Si s svojim delom na splošno zadovoljna?

Ja. Edino problem je bil, ker sem dobila alergijo na nikelj in me je potem to malo motilo pri delu. Drugače pa sem zelo zadovoljna.

Bi isto delo opravljala tudi v Sloveniji?

Ne. Čistila tu ne bi. Slovenci v prvi vrsti ne zaupajo tako in tudi so bolj zahtevni kot Italijani. Italijani ti povejo kaj moraš narediti in potem ti prepustijo. V Sloveniji je drugače.

Kako je s plačilom? Kakšen je tvoj zaslužek na uro?

Po 7 evrov. S tem da tam kjer sem šla z avtobusom na delo v mestu, v Trsu, so mi kupili še listke za avtobus.

Kako je z malico?

Imam povsod kar hočem, za pit za jest. Res, brez problema. Edino pri teh premožnih je bilo malo drugače. Oni niso nikoli delali fizičnega dela in niso niti vedeli, da ti rabiš kaj za pojest vmes. Jaz sem bila lačna in sem si potem kaj prinesla s sabo. Glede hrane so ti premožni res malo bolj škrti. Denar pa ni problem. Drugod pa sem dobila za jest kar sem hotela. Jaz sem v te družine, tudi v to premožno vedno prinesla od doma domačo zelenjavo, sadje in so mi vedno plačali več kot je bilo treba.

Kako je z dopustom, bolniško?

Nikoli ni bil problem za dobiti fraj. Bolniške in dopusta pa nisem dobila plačane. Plačajo mi sproti, na roko, vsak dan.

Ali poleg tega dela opravljaš še kakšno drugo delo za plačilo?

Ne.

Si imela kdaj težave zaradi tega, ker je to delo »plačano na roko«?

Govorilo se je, da naj bi hodili gledat po domovih. Ma so mi vedno rekli v družinah, da če bo kakšen nadzor, naj rečem, da sem tam kot prostovoljka ali pa kot prijateljica.

Zakaj misliš, da Italijani najemajo takšno pomoč?

Slovenci smo bolj zaprti, ne zaupamo. V Italiji pa bolj zaupajo. Mogoče imajo tudi višje plače, ma po mojem to ni glavni razlog za najemanje takšne pomoči. Italijanke se mi zdijo malo bolj fine, glede teh opravil. Se mi zdi, da bi bilo bolj normalno, če bi tam moškega videla s sesalcem v roki kot pa žensko. Italijankam je to delo malo odveč. Si mislijo, zakaj bi mogla jaz pospravljat, če lahko kdo drugi. Slovenke smo bolj po stari šoli. Ženska naj skrbi za dom in družino, mož naj dela. Čeprav je tudi v Sloveniji zdaj v realnosti drugače, ma miselnost še vedno ostaja v veliki meri ista. Slovenka dela in ko pride iz službe domov, doma spet dela.

Kdo v vašem gospodinjstvu opravi večino dela, oz. kako si razdelite naloge v gospodinjstvu?

Le kdo? Jaz in mama, kar je gospodinjstva. (Smeh). Ma meni ni problema poprijet za nobeno delo, niti drugod niti doma, za sabo pa ja pospraviš.

Bi se sama tudi odločila kdaj za takšno pomoč?

Ne. Moja hiša je moja hiša, če jo jaz zasvinjam, jo bom tudi sama spucala. Tako je moje mnenje. Se mi zdi brezvezno trošenje denarja. To bi raje sama opravila. Moja omara je moja omara.

Misliš, da imaš kot delavka iz Slovenije prednost pred italijanskimi in drugimi ponudnicami takšnega dela? Je nacionalnost kakšna ovira?

Ja, zdaj je dosti vzhodnjakinj dol. Ma one pridejo parkrat, dosti jih je v Italiji ilegalno, se ravno navadiš nanje in gredo. Nimajo zaupanja vanje. Tudi, če so plačane samo po 3 evre, jih ne vzamejo. Raje plačajo več. Slovenke in Srbkinje zelo hvalijo, da so pridne. Dosti družin je bilo takih, da so imele slovenske prednike. In Slovenke so bile včasih v Italiji kot sužnje, služkinje. Ma so imeli vsi odnos spoštovanja do Slovenk. Vsi rečejo, kako smo Slovenke pridne, da nas ni sram nobenega dela. In te raje plačajo več, ker ti zaupajo. Moja mama je dol že dosti časa in vsako leto ji dvignejo za 30 centov urno postavko. Ker gredo vse cene gor, tudi bencin, oni to razumejo in ni noben problem. Ona ima sedaj po 8 evrov na uro. Tisti, ki so bolj premožni, težje dajo denar, so bolj skopuški. Drugače pa ni problema.

Kako je bilo z jezikom?

Sem znala že prej, tako da nisem imela problemov z italijanščino.